

Grabowska-Lusińska, Izabela; Okólski, Marek

Working Paper

Migracja z Polski po 1 maja 2004 r.: jej intensywność i kierunki geograficzne oraz alokacja migrantów na rynkach pracy krajów Unii Europejskiej

CMR Working Papers, No. 33/91

Provided in Cooperation with:

Centre of Migration Research (CMR), University of Warsaw

Suggested Citation: Grabowska-Lusińska, Izabela; Okólski, Marek (2008) : Migracja z Polski po 1 maja 2004 r.: jej intensywność i kierunki geograficzne oraz alokacja migrantów na rynkach pracy krajów Unii Europejskiej, CMR Working Papers, No. 33/91, University of Warsaw, Centre of Migration Research (CMR), Warsaw

This Version is available at:

<https://hdl.handle.net/10419/140817>

Standard-Nutzungsbedingungen:

Die Dokumente auf EconStor dürfen zu eigenen wissenschaftlichen Zwecken und zum Privatgebrauch gespeichert und kopiert werden.

Sie dürfen die Dokumente nicht für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, öffentlich zugänglich machen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Sofern die Verfasser die Dokumente unter Open-Content-Lizenzen (insbesondere CC-Lizenzen) zur Verfügung gestellt haben sollten, gelten abweichend von diesen Nutzungsbedingungen die in der dort genannten Lizenz gewährten Nutzungsrechte.

Terms of use:

Documents in EconStor may be saved and copied for your personal and scholarly purposes.

You are not to copy documents for public or commercial purposes, to exhibit the documents publicly, to make them publicly available on the internet, or to distribute or otherwise use the documents in public.

If the documents have been made available under an Open Content Licence (especially Creative Commons Licences), you may exercise further usage rights as specified in the indicated licence.

**Migracja z Polski po 1 maja 2004 r.:
jej intensywność i kierunki
geograficzne oraz alokacja
migrantów na rynkach pracy krajów
Unii Europejskiej**

Izabela Grabowska-Lusińska
Marek Okólski

Centre of Migration Research
Faculty of Economic Sciences
Warsaw University
Banacha Street 2B
02-097 Warsaw
Poland
Tel.: +48 22 659 74 11
Fax: +48 22 822 74 05
www.migracje.uw.edu.pl
migration.cmr@uw.edu.pl

Spis treści

Streszczenie	I
Summary	II
Wstęp	1
Rozdział 1. Metodyka badań zrealizowanych w ramach projektu badawczego	5
1.1. Procedury i postępowanie badawcze	5
1.2. Baza migrantów stworzona w ramach Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności uwzględniająca zmianę w migracjach pracowniczych z Polski przed i po 1 maja 2004 r.	7
1.3. Wywiady eksperckie	9
1.4. Metodyka badań internetowych	12
1.5. Metoda <i>Respondent Driven Sampling</i>	14
1.6. Podsumowanie metodyki badań migracji po 1 maja 2004 r.	15
Rozdział 2. Dostępne dane, ich przydatność (jakość) i sposób ich wykorzystania w badaniu migracji z Polski przed i po 1 maja 2004 r.	17
2.1. Kategorie zbiorów danych migracyjnych	17
2.1.1. <i>Narodowy spis powszechny czyli spis ludności</i>	18
2.1.2. <i>Narodowe badania aktywności ekonomicznej ludności</i>	19
2.1.3. <i>Dane administracyjne</i>	22
2.1.4. <i>Dane pierwotne ośrodków badawczych oraz instytucji komercyjnych</i>	28
2.2. Synteza	29
Rozdział 3. Migracje z Polski w przededniu akcesji	33
3.1. Wprowadzenie	33
3.2. Intensywność migracji w przekroju regionalnym	34
3.3. Kierunki emigracji z Polski przed 1 maja 2004 r.	35
3.4. Cechy społeczno-demograficzne emigrantów przedakcesyjnych	36
Rozdział 4. Wielkość poakcesyjnych migracji z Polski	44
Rozdział 5. Dynamika migracji przed i po 1 maja 2004 r.	47
Rozdział 6. Zróżnicowanie migrantów z Polski przed i po akcesji	60
6.1. Płeć i wiek osób migrujących	60
6.2. Wykształcenie osób migrujących	64
6.3. Inne cechy osób migrujących	67
Rozdział 7. Kierunki geograficzne, kraje docelowe migracji Polaków	71
Rozdział 8. Regiony pochodzenia migrantów	78
Rozdział 9. Względna jednolitość migracji po 1 maja 2004 r. czy odmienność rodzajów migracji: globalne i indywidualne strategie migracyjne w wybranych krajach docelowych. .	86
9.1. Strategia sektorowa	87
9.2. Strategia opóźnionej dyspersji przestrzennej	97
9.3. Strategia utajonej deprecjacji kwalifikacji	108
9.4. Strategia „pazerności na pracę” i czasu trwania migracji	112
9.5. Strategia wychodzenia z szarej strefy	114
9.6. Strategia „rodzinna”	116
9.7. Podsumowanie	121
Rozdział 10. Przypadek specjalny: migranci-internauci	123
Podsumowanie	129
Bibliografia	133
Aneks	139

Streszczenie

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie wyników badań zrealizowanych w ramach projektu „Migracja z Polski po 1 maja 2004 r.: jej intensywność i kierunki geograficzne oraz alokacja migrantów na rynkach pracy Unii Europejskiej”.

Pierwsza część opracowania zawiera opis procedur badawczych i analizę struktury zbiorów danych. Badania i analizy zostały przeprowadzone w ramach tzw. triangulacji metodologicznej, zmierzającej do kompleksowego i wszechstronnego opisu zmiany, bądź *status quo* w odniesieniu do procesów migracyjnych z Polski przed i po 1 maja 2004 r. Analizy odnosiły się zarówno do dynamik (trendów) migracji z Polski przed i po 1 maja 2004 r., jak i skali badanych zjawisk. W projekcie wykorzystano sekwencyjną kombinację źródeł danych o migracjach Polaków w tych okresach: od narodowych spisów powszechnych krajów przyjmujących Polaków i polskiego NSP 2002, narodowych odmian badań aktywności ekonomicznej ludności i polskiego BAEL 2000-2007, po źródła danych administracyjnych (systemów pozwoleń na pracę, systemów rejestracyjnych, systemów danych meldunkowych i pobytowych, systemów danych o płatnikach podatków oraz płatnikach i beneficjentach systemów ubezpieczeń społecznych, danych o ruchu turystycznym, danych placówek dyplomatycznych) oraz danych pierwotnych ośrodków badawczych i instytucji komercyjnych oraz własne badania eksperckie i internetowe.

Druga część opracowania odnosi się do: analizy procesu migracyjnego z Polski przed 1 maja (w oparciu o NSP i spisy powszechne krajów przyjmujących), dynamik migracji z Polski po 1 maja 2004 r. na podstawie danych krajów przyjmujących oraz danych migracyjnych z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (do tego celu została specjalnie stworzona Baza Migrantów OBM). Część uwzględniająca dane zgromadzone w Bazie Migrantów BAEL zawiera pogłębioną analizę struktury i trendów migracji z Polski w perspektywie porównawczej przed i po 1 maja 2004 r.

Trzecia część opracowania zawiera analizę globalnych strategii migracyjnych Polaków ukrytych w danych statystycznych krajów przyjmujących. Odnosi się do strategii sektorowej, z uwzględnieniem sektorów o „polskim zagęszczeniu migracyjnym”, strategii opóźnionej dyspersji przestrzennej, strategii utajonej deprecjacji kwalifikacji, strategii wychodzenia z szarej strefy, strategii pazerności na pracę i czasu trwania migracji oraz strategii rodzinnej.

W ostatniej części opracowania wykorzystano wyniki badań internetowych zrealizowanych przez Macieja Milewskiego i Joannę Ruszczak, wykorzystującego Internet jako nowe źródło informacji o międzynarodowej mobilności mieszkańców Polski.

Summary

The purpose of this Working Paper is to present the final results of two-years research project entitled '*Migrations from Poland after May 1st 2004: its intensity, directions and allocations of migrants in the labour markets of the European Union*'. Methodological procedure of triangulation had been driven the research and expertise, making the complex and comprehensive analysis of a change or *status quo* in the migration process from Poland after May 1st 2004 possible. The analysis was based on the sequence combination of various methods and techniques of data collection, mostly conducted within the secondary data sources both in the sending and receiving countries, such as: censuses, labour force surveys, administrative data (work and residence permits etc.) and primary data of research institutions. This was to make the *clue* what existing data revealed on migration process after the biggest enlargement of the EU and what are the peculiarities of selected data sources related to flows and stocks of the Polish migrants and where the comparison of data is eligible, if so.

The second part of this paper is based on the Polish Labour Force Survey (CMR migrants' database) and uncovers the truth of the structure of the migrations from Poland, in comparative perspective, before and after May 1st 2004.

The third part enhances various data sources of the receiving countries and describes the global strategies of the Polish migrants as hidden in the statistics such as: sectoral strategies with the Polish migration dense sectors, delayed spatial dispersion strategy, strategy of latent depreciation of qualifications, greedy for work strategy and seasonal migration strategy 'family' strategy.

The paper includes also the Internet research as a new source of information of the international mobility of people.

Wstęp

Największe w historii Unii Europejskiej (UE) rozszerzenie jej o dziesięć nowych krajów członkowskich (w tym o Polskę), które nastąpiło 1 maja 2004 r., zmieniło kontekst instytucjonalny migracji pracowniczych z Polski do krajów UE. Wpłynęło to zasadniczo na zmianę zachowań migrantów, intensywność, dynamikę strumieni migracyjnych oraz alokację sektorową i przestrzenną migrantów w krajach przyjmujących. Nadrzędnym celem projektu *„Migracja z Polski po 1 maja 2004 r.: jej intensywność i kierunki geograficzne oraz alokacja migrantów na rynkach pracy krajów Unii Europejskiej”*¹ była identyfikacja i pogłębiona analiza tej zmiany.

Wśród szczegółowych celów projektu znalazły się:

- (1) Oszacowanie intensywności, dynamiki i wielkości odpływu z Polski (także po napływie Polaków do różnych krajów UE) po 1 maja 2004 r. i porównanie tego odpływu z migracją poprzedzającą akcesję;
- (2) Zbadanie zmiany w kierunkach geograficznych oraz formach (typach, rodzajach) migracji z Polski do krajów członkowskich UE;
- (3) Zidentyfikowanie głównych czynników, które wywołały tę zmianę, z uwzględnieniem zróżnicowań pomiędzy krajami docelowymi.

W niniejszym projekcie nie chodziło jedynie, ani nawet głównie o liczne oszacowanie odpływu z Polski po 1 maja 2004 r., ale o uchwycenie i analizę zmiany, jaka nastąpiła w odniesieniu do migracji pracowniczych z Polski, po 1 maja 2004 r. w porównaniu z okresem przedakcesyjnym i wcześniejszymi okresami. Dotychczasowe analizy opierały się głównie na: z jednej strony analogii do wcześniejszych poszerzeń UE, a z drugiej na analizie wycinkowych źródeł danych, często odnoszących się wyłącznie do zróżnicowanych pod względem metodyki ich gromadzenia w krajach przyjmujących. Dlatego w niniejszym projekcie podjęto wyzwanie holistycznego spojrzenia na migracje z Polski przed i po 1 maja 2004 r. oraz analizę i krytykę różnorodnych źródeł danych, zarówno tych generowanych przez kraje przyjmujące Polaków do pracy, jak i tych tworzonych w Polsce.

Obok danych, które zostały zebrane w toku przeprowadzonych badań, realizatorzy badania wykorzystali również zasób istniejącej w Ośrodku Badań nad Migracjami (od 1994 r.) wiedzy w odniesieniu do zagranicznych migracji zarobkowych mieszkańców Polski oraz przeprowadzili inwentaryzację projektów badawczych realizowanych przed inne

¹ Projekt finansowany z grantu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, nr projektu: 1H02B02329.

ośrodki badawcze w krajach przyjmujących Polaków, głównie w Wielkiej Brytanii, Irlandii, Niemczech, Włoszech, Hiszpanii, Holandii, Norwegii, Szwecji i Islandii.

Realizacja celów niniejszego projektu badawczego była możliwa dzięki zastosowaniu tzw. triangulacji metodologicznej, która opiera się na łączeniu (kombinacji) różnorodnych metod i technik badawczych, w celu uzyskania możliwie najbardziej kompleksowego obrazu badanego zjawiska, w tym przypadku migracji z Polski przed i po 1 maja 2004 r.

W projekcie połączono metodę ilościową (analiza i krytyka danych zastanych oraz generowanie własnych baz danych zarówno z systemów baz danych krajów przyjmujących, jak i wysyłającego – Polski) z uzupełniającą metodą jakościową (pogłębione wywiady eksperckie).

Realizując wyżej wymienione cele, w niniejszym projekcie poddano weryfikacji następujące hipotezy badawcze:

- (1) Nowo podejmowane (po 1 maja 2004 r.) migracje zarobkowe Polaków do krajów UE w przeważającym stopniu są związane z poszukiwaniem pracy legalnej (rejestrowanej). Zjawisko to występuje w większym stopniu w krajach, które nie wprowadziły okresu przejściowego, ograniczającego dostęp do rynku pracy.
- (2) Występowanie silnych sieci migracyjnych, jakie rozwinęły się przed 1 maja 2004 r. osłabia tendencję do podejmowania pracy legalnej przez nowo przybywających migrantów. Wynika to stąd, że na lokalnych rynkach pracy w krajach UE, na których migranci z Polski mieli dobrze rozwinięte sieci migracyjne, dostępna była dla nich wyłącznie praca nielegalna. Ponieważ sieci wspomagają napływ nowych migrantów, na tych lokalnych rynkach występuje zarazem silne przyciąganie nowych migrantów do szarej strefy (lub do podrzędnego rynku pracy).
- (3) Po 1 maja 2004 r. następuje intensywny przepływ migrantów z Polski, którzy podjęli pracę w krajach UE, z szarej strefy (lub drugorzędnego rynku pracy) do legalnego zatrudnienia (lub podstawowego rynku pracy) albo do samozatrudnienia (lub samodzielnej działalności gospodarczej). Zjawisko to jest zróżnicowane w zależności od kraju docelowego migracji.
- (4) Migracje zarobkowe z Polski do krajów UE po 1 maja 2004 r. są bardziej niż we wcześniejszym okresie zróżnicowane pod względem składu migrantów. Zwiększył się udział migrantów z rejonów Polski, w których ludność jest stosunkowo słabo wyposażona w społeczny kapitał migracyjny. Zwiększył się udział ludzi stosunkowo młodych, stosunkowo wysoko wykształconych i znajdujących się w fazie cyklu życia poprzedzającej założenie rodziny.

Przedakcesyjne szacunki napływu migrantów z krajów Europy Środkowo-Wschodniej do krajów UE po 1 maja 2004 r.

Analizy dotyczące szacunków napływu migrantów z krajów Europy Środkowo-Wschodniej do krajów UE po 1 maja 2004 r. stanowiły w krajach przyjmujących, w okresie przedakcesyjnym, przedmiot debat publicznych. Ich celem było utworzenie adekwatnych instrumentów polityk migracyjnych związanych ze zniesieniem/utrzymaniem restrykcji w dostępie do rynków pracy krajów tzw. „starej UE”. Poniższa tabela (Tabela 01) w zbiorczy sposób przedstawia prognozy dotyczące napływu migrantów z UE-8² i UE-10 w ciągu pierwszej i drugiej dekady po rozszerzeniu.

Tabela 01. Szacunki dotyczące napływu migrantów z krajów UE-8 i UE-10 do krajów UE-15 po rozszerzeniu UE 1 maja 2004 r.

Autorzy szacunków	Migranci z UE 8		Migranci z UE 10	
	Zasób	Napływ w ciągu drugiej dekady po rozszerzeniu	Zasób	Napływ w ciągu drugiej dekady po rozszerzeniu
Brückner (DIW) i Boeri (2000) <i>tylko zarobkowi!</i>	860 tys. (po 10 latach)	70 tys. i spadek do 30 tys.	1,4 mln (po dziesięciu latach)	120 tys. i spadek do 50 tys.
Brückner (DIW) i Boeri (2000) <i>wszyscy migranci</i>	1,8 mln po dziesięciu latach	200 tys. i spadek do 85 tys.	2,9 mln (po 10 latach)	335 tys. i spadek do 145 tys.
Sinn (ifo) i współautorzy (2001)	2,7 mln (po 15 latach)	240 tys. i spadek do 125 tys.	4,2 mln (po 15 latach)	380 tys. i spadek do 200 tys.
Walterskirchen (WIFO) i Dietz (1998) (wyłączając dojeżdżających)		160 tys. i spadek do 110 tys.		
Bauer i Zimmermann (IZA) (1999)	2,5 mln (po 15 latach)			200 tys.
Fassmann i Hintermann (1997)	720 tys. długookresowej migracji			
Hille i Straubhar (2000)				270 tys. do 790 tys.
Salt i współautorzy (1999)	2,25 mln (3% populacji); po 15 latach	140 tys.		
Wyłącznie dla Wielkiej Brytanii				
Dustmann i współautorzy (2003)		Od 5 tys. do 13 tys. rocznie		
Migrationwatch UK (2003)		40 tys. rocznie		

Źródło: opracowanie własne OBM UW.

² Bez Malty i Cypru.

Ponieważ jednym z wyżej wymienionych celów raportu jest oszacowanie skali i dynamiki odpływu z Polski po 1 maja 2004 r., powyższe zbiorcze zestawienie szacunków, może stanowić punkt wyjścia do dalszych, pogłębionych analiz.

Rozdział 1. Metodyka badań zrealizowanych w ramach projektu badawczego

1.1. Procedury i postępowanie badawcze

Cele analizy oraz wstępne założenia, jakie zostały przyjęte przed podjęciem badań, możliwości badawcze, jak również perspektywa teoretyczna i metodologiczna, w jakiej je umiejscowiono, wyznaczyły niejako zastosowanie określonych procedur oraz narzędzi badawczych (King, Keohane, Verba 1994).

Metodyka badania, zrealizowanego w ramach niniejszego projektu, opiera się na triangulacji metodologicznej, tzn. wszechstronnym, sekwencyjnym, a także nowatorskim połączeniu (kombinacji) metod i technik badawczych w odniesieniu do płaszczyzny badawczej, jaką są migracje z Polski po 1 maja 2004 r. W niniejszym projekcie zastosowano niekonwencjonalne połączenie metody ilościowej, wyrażonej w często niedocenianej, analizie danych zastanych, opartej na przetworzeniu, analizie, interpretacji i logicznym wnioskowaniu (Babbie 2007) z danych generowanych zarówno w krajach przyjmujących Polaków (opartych na statystyce publicznej oraz źródłach akademickich i komercyjnych), jak i w Polsce (statystyka publiczna, źródła akademickie i komercyjne) oraz metody jakościowej, wyrażonej w tzw. eksperckich wywiadach pogłębionych ze starannie wybranymi informatorami reprezentującymi instytucje w krajach przyjmujących Polaków, a związanymi z rynkiem pracy, takie jak: instytucje administracji publicznej, związki zawodowe, pracodawców, organizacje pozarządowe, stowarzyszenia.

W kontekście doboru techniki analizy danych zastanych, kluczowy wydaje się być dobór źródeł danych oraz jednostek analizy. Dobierając źródła danych zastanych, badacz jest ograniczony tym, co już istnieje (Babbie 2007) oraz możliwościami dotarcia do tych danych. W tym kontekście istotny jest również problem trafności doboru danych, w przypadku niniejszego projektu badawczego – danych odnoszących się do migracji pracowniczych z Polski przed i po 1 maja 2004 r.

Ze względu na dynamikę badanego zjawiska migracji z Polski przed i po wstąpieniu do Unii Europejskiej (UE) za nadrzędne i najbardziej trafne źródło informacji zastanych uznano badania aktywności ekonomicznej ludności zarówno w krajach przyjmujących (najczęściej znane jako ang. *labour force survey*; w skrócie LFS), jak i w Polsce (Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności; w skrócie BAEL).

Jako źródła bazowe, porównawcze wykorzystano również spisy powszechne, o ile takie zostały zrealizowane w okresie zmiany tzn. na krótko przed i po 1 maja 2004 r. Jako źródła uzupełniające wykorzystano natomiast systemy rejestracyjne imigrantów w krajach

przyjmujących (każdy kraj przyjmujący ma swój specyficzny system). Wreszcie, jako źródła dodatkowe, wykorzystano dane gromadzone przez ośrodki naukowe i instytucje komercyjne.

Postępowanie metodologiczne, zrealizowane w ramach niniejszego projektu, składało się z kilku przenikających się procedur badawczych, przeprowadzanych w okresie od września 2005 r. do października 2007 r.:

a. Procedura I: inwentaryzacja dostępnych źródeł danych zarówno w poszczególnych krajach przyjmujących, jak i w Polsce:

- identyfikacja i monitoring realizowanych projektów badawczych w innych ośrodkach badawczych w Polsce i za granicą w odniesieniu do przedmiotu badania;
- wystąpienie do Głównego Urzędu Statystycznego o udostępnienie danych dotyczących migracji z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności z okresu 1999-2006;
- wstępne analizy sytuacji na rynkach pracy w wybranych krajach przyjmujących ze szczególnym uwzględnieniem obecności Polaków;
- analiza danych dotyczących migracji zagranicznych Polaków w polskim Narodowym Spisie Powszechnym 2002 oraz w dostępnych spisach powszechnych krajów przyjmujących.

b. Procedura II: badanie jakościowe – pogłębione wywiady eksperckie:

- ustalenie informatorów do badania jakościowego i nawiązanie kontaktów z nimi;
- realizacja wywiadów w językach informatorów ;
- analiza danych z wywiadów eksperckich;
- pogłębienie hipotez badawczych projektu;
- nawigacja i komentarz do istniejących baz danych zastanych, rzetelności ich gromadzenia oraz odzwierciedlenia rzeczywistych procesów w danych statystycznych.

c. Procedura III: analiza sytuacji na rynkach pracy wybranych krajów przyjmujących i generowanie sub-baz danych dla Polaków w ramach dostępnych baz danych w krajach przyjmujących:

- identyfikacja i dostępność istniejących baz danych rejestrujących Polaków w wybranych krajach przyjmujących Polaków;
- stworzenie sub-baz dla Polaków w ramach istniejących systemów rejestracyjnych w wybranych krajach przyjmujących;
- przygotowanie pogłębionych analiz sytuacji na rynkach pracy w wybranych krajach przyjmujących ze szczególnym uwzględnieniem obecności Polaków.

d. Procedura IV: wykorzystanie bazy migracyjnej w ramach Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności:

- wykorzystanie bazy z danych gromadzonych w ramach BAEL według klucza analitycznego: migracje przed i po 1 maja 2004 r.;
- analiza zmiany i ciągłości w migracjach zagranicznych Polaków na podstawie danych BAEL;

e. Procedura V: monitoring migracji za pomocą badań internetowych związanych z migracjami pracowniczymi z Polski po 1 maja 2004 r. oraz badań przeprowadzonych metodą Respondent Driven Sampling:

- analiza przekrojowa dostępnych wyników internetowych badań ankietowych;
- analiza danych przeprowadzonych metodą *Respondent Driven Sampling* (uwzględniającej badanie migracji nielegalnej).

f. Procedura VI: przekrojowa, problemowa, holistyczna analiza migracji z Polski po 1 maja 2004 r. zgromadzonych danych ilościowych i jakościowych:

- weryfikacja hipotez badawczych;
- analiza i interpretacja danych;
- wnioskowanie logiczne.

1.2. Baza migrantów OBM stworzona w ramach Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności uwzględniająca zmianę w migracjach pracowniczych z Polski przed i po 1 maja 2004 r.

Baza Migrantów OBM (BM) powstała poprzez odpowiednie zestawienie surowych (jednostkowych) danych GUS pochodzących z BAEL, połączonych w jeden zbiór. BAEL jest badaniem prowadzonym co kwartał od początku lat 90. XX w. (faza eksperymentalna miała miejsce w listopadzie 1991 r.) na potrzeby monitorowania rynku pracy. BAEL stanowi badanie panelowe z tzw. rotacją próby. Oznacza to, że w każdej fali badania próba losowa, licząca 24 700 gospodarstw domowych, składa się z czterech podprób elementarnych:

- gospodarstw domowych, które włączono do badania pięć kwartałów wcześniej;
- gospodarstw domowych, które włączono do badania rok wcześniej;
- gospodarstw domowych, które włączono do badania w kwartale poprzedzającym dane badanie;
- nowo wylosowanych gospodarstw domowych, których członkowie ankietowani są po raz pierwszy.

Dla pojedynczego gospodarstwa domowego, które bierze udział w badaniu, oznacza to schemat ankietowania typu 2–(2)–2 – „dwa kwartały badania, dwa kwartały przerwy i kolejne dwa kwartały badania”. Wynika stąd również, że możliwa do zaobserwowania historia każdej jednostki obserwacji jest nie dłuższa niż półtora roku. W załączniku znajduje się karta rotacji próby (Aneks, załącznik 1), która ilustruje schemat próbkowania w BAEL. Szczegóły dotyczące procedury losowania oraz realizacji poszczególnych fal badania dostępne są w publikacjach GUS, które opierają się na danych BAEL.

Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności dotyczy w zasadzie jedynie obecnych członków gospodarstw domowych (od 2004 r. również gospodarstw domowych cudzoziemców), którzy ukończyli 15 rok życia i to o nich możemy uzyskać bogaty zbiór informacji. Na potrzeby badania sporządza się jednak tzw. „kartotekę gospodarstwa domowego”, w której znajdują się podstawowe informacje o wszystkich członkach tegoż gospodarstwa oraz kilka charakterystyk dotyczących samego gospodarstwa domowego. Dzięki temu możliwe jest zidentyfikowanie osób, które przebywają zagranicą.

Prezentowana wersja materiału empirycznego opiera się na danych z badania BAEL z lat 1999 – 2006. W roku 1999 miała miejsce zmiana w organizacji badania i metodologii jego prowadzenia³, co skutkowało przerwą w jego realizacji (obserwujemy brak danych za II i III kwartał 1999 roku). Baza liczy 6 173 rekordy.

Struktura Bazy Migrantów OBM

Baza Migrantów składa się z jednej tabeli, której wierszami są rekordy pochodzące z bazy BAEL, odpowiadające osobom, które w momencie badania przebywają zagranicą powyżej dwóch miesięcy⁴. W kolumnach znajdują się zmienne, które zasadniczo można podzielić na 10 sekcji:

- sekcję obejmującą charakterystyki identyfikujące jednostkę, będącą jednocześnie kluczem Bazy Migrantów OBM;
- 4 sekcje obejmujące charakterystyki indywidualne migrantów (dla każdego z możliwych czterech okresów badania);
- 4 sekcje obejmujące charakterystyki gospodarstwa domowego, z którego pochodzi migrant (podobnie jak powyżej, dla każdego z możliwych czterech okresów badania),

³ Do I kwartału 1999 roku operowano tzw. metodą punktową prowadzenia panelu. W praktyce oznaczało to, że gospodarstwa domowe odwiedzane były przez ankietatorów w ciągu jednego tygodnia (środkowego, siódmego tygodnia każdego kwartału). Od III kwartału 1999 roku badanie prowadzone jest metodą ciągłą – każdego tygodnia kwartału ankietrzy odwiedzają 1/13 wylosowanej próby gospodarstw domowych.

⁴ Od 2007 roku dolną cezurą czasową, na podstawie której określa się osobę jako migranta, są 3 miesiące.

- sekcję obejmującą dodatkowe zmienne – powstałe w wyniku przekształcenia zmiennych źródłowych.

Poniższy schemat ilustruje sposób konstrukcji tabeli w BM:

ID	Zmienne dotyczące jednostki				Zmienne dotyczące gospodarstwa domowego				Zmienne dodatkowe
	I okres	II okres	III okres	IV okres	I okres	II okres	III okres	IV okres	

W aneksie do niniejszego raportu znajduje się opis zmiennych w Bazie Migrantów OBM wraz ze wzorem karty rotacyjnej.

1.3. Wywiady eksperckie

Zrealizowane, w ramach niniejszego projektu badawczego, jakościowe wywiady eksperckie stanowiły nawigację badawczą do pogłębionego, szczegółowego postępowania badawczego zmierzającego do holistycznej analizy różnorodnych zbiorów danych zastanych, dostarczając unikalnych, subiektywnych informacji o źródłach danych w krajach przyjmujących i odzwierciedlenia rzeczywistych procesów imigracji zarobkowych Polaków w tych danych.

Nauki społeczne charakteryzuje obecnie pluralizm teorii i metod (King, Keohane, Verba 1994). W badaniu jakościowym zastosowano technikę eksperckiego wywiadu pogłębionego. Wykorzystanie tej procedury pozwoliło na uzyskanie danych w procesie wzajemnej, bezpośredniej interakcji pomiędzy poszczególnymi uczestnikami badania.

Przez dane jakościowe rozumie się nieliczbowy zbiór informacji wyrażonych w sposób zwerbalizowany. Dane jakościowe pozwalają spojrzeć na badane zjawisko z perspektywy jego uczestników, poznać ich motywacje, cele, znaczenie, jakie danym procesom przypisują, drogi jakimi dochodzą do określonych wniosków (Silverman 2007). Dane jakościowe odnoszą się do codziennych wydarzeń, przebiegających systematycznie w naturalnym otoczeniu. Pozostają w ścisłym związku z otoczeniem. Nie są uzyskane w specyficznym kontekście utworzonym przez badacza, w laboratorium. Mogą odzwierciedlać analizowane zjawisko w dłuższym czasie, prezentując kumulację doświadczeń i opinii osoby badanej. Dzięki temu dane mają charakter holistyczny, pokazujący złożoność zjawiska (Kowal 1998).

Zrealizowano 35 wywiadów eksperckich w sześciu kluczowych krajach przyjmujących Polaków: w Wielkiej Brytanii, Irlandii, Niemczech, Holandii, Włoszech i dodatkowo w Norwegii. Wywiady eksperckie zostały zrealizowane od marca do listopada 2006 r. w językach narodowych, poza Holandią i Norwega, ekspertów.

Metoda doboru ekspertów

W doborze ekspertów wykorzystano metodę doboru celowego, częściowo sieciowego, zwaną również metodą kuli śnieżowej (*ang. network, snowball sampling*)⁵.

Idea doboru próby w sposób sieciowy powstała na gruncie koncepcji, że „indywidualności przyciągają indywidualności”, a ludzie o określonych cechach, zainteresowaniach i poglądach tworzą strukturę sieciową. Technika ta jest stosunkowo prosta. Badacz zaczyna dobór próby od kilku respondentów, którzy charakteryzują się cechami zdefiniowanymi przez cel badania (Kowal 1998). Następnie badacz prosi respondentów o podanie listy osób o takich samych cechach, ale wewnątrz określonej struktury sieciowej (np. rodziny, przyjaciół, współpracowników, współczłonków danej organizacji), z którymi badacz będzie mógł nawiązać kontakt w przyszłości. Dobór sieciowy interpersonalny polega w dużej mierze na proszeniu respondentów o pomoc w zorganizowaniu struktury sieciowej osób o podobnych cechach, które są niezbędne do realizacji badania. Wywiady, z takimi osobami, zwane wywiadami eksperckimi pozwalają uchwycić unikalne sformułowania dotyczące przewidywanych kierunków zmian. Jednakże ten sposób doboru próby i zdobywania informacji niesie ze sobą dwa problemy natury psychologicznej i socjologicznej. Po pierwsze, może wystąpić zjawisko tendencyjnego doboru próby. Badacz może wybierać osoby, które są przeciętne, co grozi utratą z pola widzenia zróżnicowania ocen. Po drugie, jeśli respondentami są rzeczywiście eksperci, istnieje niebezpieczeństwo, że będą oni zbyt emocjonalnie związani ze swoją domeną, ażeby wypowiadać się obiektywnie na tematy z nią związane (Kowal 1998).

Zgodnie z założeniami koncepcji strukturalizacyjnej Gossa i Lindquista (1996) wybrano aktorów uprzywilejowanych mających dostęp do zasobu informacji o procesach migracyjnych, którzy sami mogą być elementami *instytucji migracji*⁶.

⁵ W badaniach społecznych o charakterze jakościowym często występuje problem właściwego doboru respondentów. Metoda doboru respondentów powinna w jak najbardziej trafny sposób służyć pozyskaniu informacji, które będą stanowiły odpowiedź lub jej brak na postawione pytania badawcze i ich związki z hipotezami.

⁶ W zamierzeniu projektu nie było opisywanie ich pozycji i roli jaką i czy odgrywają w *instytucji migracji*, ale dotrzeć do samego zasobu informacji, którym dysponują, a który daje możliwość określania ich jako *ang. knowledgeable actors*.

Wśród osób wybranych do badania znaleźli się przedstawiciele: administracji publicznej kraju przyjmującego odpowiedzialni za realizację polityki migracyjnej (ministerstwa pracy, urzędy pracy, inspektoraty pracy), z uwzględnieniem tych odpowiedzialnych za systemy rejestracji cudzoziemców; przedstawiciele związków zawodowych, związków pracodawców; polscy konsulowie w kluczowych krajach przyjmujących; przedstawiciele kluczowych agencji rekrutacyjnych; kluczowi analitycy naukowcy zajmujący się migracjami po 1 maja 2004 r.

Tabela. 1.1. Afiliacje instytucjonalne ekspertów dobranych do badania

<i>Założona kategoria eksperta</i>	Wielka Brytania	Irlandia	Niemcy	Włochy	Holandia	Norwegia
Przedstawiciel administracji publicznej kraju przyjmującego odpowiedzialny za realizację polityki migracyjnej	Home Office	Department of Trade, Employment and Enterprise, Dublin	Ministerium für Arbeit und Soziales	Ministerstwo Pracy	Town Hall, Horst; Policy maker, Haga	Ministerstwo Pracy
Przedstawiciel administracji publicznej kraju przyjmującego odpowiedzialny za system rejestracji cudzoziemców		Department of Social and Family Affairs, Dublin	Ministerium für Arbeit und Soziales		Ministry of Social Affairs, Haga	
Przedstawiciel związków zawodowych	Trade Union Confederation	Irish Congress of Trade Unions, Dublin	Deutscher Gewerkschaftsbund und Bundesvorstand (DGB), Berlin	UIL	FNV Trade Unions, Amsterdam, 2 wywiady + ekspert mający bezpośredni kontakt z Polakami	
Przedstawiciel organizacji pracodawców	CBI The Voice of Business	Irish Business Employers Confederation, Dublin		CNA		
Przedstawiciel urzędu pracy		FAS, Dublin	Bundesagentur für Arbeit, Norymberga			
Inspektor pracy		Department of Trade, Employment and Enterprise, Dublin			Labour inspector, Haga	
Polski konsul	Konsul Generalny RP w Londynie		Ambasada RP w Berlinie Konsulat RP w Berlinie	Wydział Ekonomiczno - Handlowy	Konsulat RP w Hadze	
Przedstawiciel kluczowej agencji rekrutacyjnej kraju przyjmującego rekrutującej polskich pracowników w kraju wysyłającym	First Group				OTTO Recruitment Agency, Venray	Kluczowa agencja rekrutacyjna
Analitik, naukowiec (np. odpowiedzialny za SOPEMI lub przygotowujący niezależne ekspertyzy na temat migracji m.in. z Polski)		The Economic and Social Research Institute, Dublin	Institut für Arbeitsmarkt und Berufsforschung Norymberga	CARITAS		
Inne		Polish Information and Culture Centre, Dublin		Zakon pomagający imigrantom		

Źródło: opracowanie własne OBM UW.

1.4. Metodyka badań internetowych

Badania internetowe są nowym polem badawczym dla migracji międzynarodowych. Choć metodologia badań internetowych jest kontrowersyjna, gromadzenie danych przy udziale internetu może odbywać się w dwojaki sposób: poprzez wysyłanie ankiety na

konkretną bazę adresów e-mail oraz poprzez emitowanie zaproszeń w okienkach pop-up na tematycznych (związanych z przedmiotem badania) stronach internetowych.

Badanie E-emigracje

Badanie E-migracje *Polaków* zostało zrealizowane przez Macieja Milewskiego i Joannę Ruszczak za pomocą metody CAWI (ankieta internetowa). Zaproszenia do udziału w badaniu były emitowane co n-temu internaucie (rozpoznawanemu dzięki identyfikatorowi *cookie*) w formie okienek *pop-up* na kilku tysiącach polskich stron internetowych⁷.

Zaproszenia te były emitowane do tych internautów, którzy zostali rozpoznani jako zagraniczni użytkownicy łączący się z polskimi stronami internetowymi. Określenie aktualnego kraju przebywania użytkownika strony internetowej było możliwe dzięki numerowi IP komputera, z którego użytkownik ten korzystał w chwili realizacji badania. Numer IP był następnie kojarzony z określonym dostawcą usług internetowych działającym w dającej się zidentyfikować przestrzeni geograficznej (weryfikacja numeru IP następowała z wykorzystaniem autorskiej bazy geolokalizacyjnej firmy Gemius SA⁸).

Zidentyfikowanie użytkownika jako użytkownika „zagranicznego” nie musi oznaczać, że z przeglądarki korzysta w danym momencie Polak przebywający za granicą. Może to być obcokrajowiec odwiedzający polski serwis internetowy posiadający np. angielską wersję językową. Inną sytuacją jest korzystanie przez niektóre firmy działające w Polsce z serwerów zlokalizowanych za granicą. Numer IP użytkownika korzystającego z połączenia z takim serwerem identyfikowany jest wówczas jako „zagraniczny”, podczas gdy internauta korzystający z tego numeru przebywa w Polsce. Dlatego miejsce pobytu respondenta odczytane na podstawie numeru IP było dodatkowo weryfikowane pytaniem o miejsce jego aktualnego pobytu.

⁷ Liczba witryn, na których była emitowana ankieta badawcza, sięga blisko 20 tys. Są to witryny korzystające z audytu site-centric stat24 w ramach badania Megapanel PBI/Gemius.

⁸ Baza geolokalizacyjna Gemius SA zawiera adresy IP przyporządkowane do kraju, regionu i miejscowości. Przyporządkowanie adresów IP do kraju, regionu i miejscowości odbywa się na podstawie specjalnie opracowanej przez firmę Gemius SA metody. Geolokalizacja jest tworzona na podstawie trzech głównych źródeł: (1) Korzystamy z informacji uzyskanych z zapytań do bazy WHOIS, odpowiednio weryfikujemy i uściślamy uzyskane dane; (2) Analizujemy DNS odpowiadające adresom IP (adres DNS może zawierać informacje dotyczące państwa, regionu, miasta - zależy to od standardów przyjętych w danym państwie); (3) Wykorzystujemy także technikę traceroute. Na podstawie tych trzech źródeł, algorytm decyzyjny określa ostateczną geolokalizację dla danego adresu IP. Baza jest stale aktualizowana w miarę rozwoju internetu i wzrostu liczby użytkowników, a aktualizacja bazy odbywa się co miesiąc. W przypadkach, gdy nie jest możliwe rozpoznanie danego adresu IP z dokładnością do miasta lub regionu, poprzestajemy na skojarzeniu danego adresu IP z wybranym państwem. Wykorzystywanie bazy gemiusGeo do emisji ankiet użytkownikom z zagranicy polega na emitowaniu ankiet wyłącznie tym użytkownikom, którzy mają w bazie gemiusGeo IP przypisane do kraju innego niż Polska.

System emisyjny wykorzystany w badaniu został skonstruowany w ten sposób, aby każdy respondent mógł wypełnić ankietę tylko raz. W rzeczywistości wymóg ten trudno zagwarantować ze względu na problem kasowalności *cookies*. Pewna liczba internautów co jakiś czas świadomie bądź przypadkowo kasuje zarejestrowane na swoich komputerach *cookie*. Wówczas system emisyjny ankiet firmy Gemius SA traktuje dane *cookie* jako nowego użytkownika i ponownie wyświetla mu zaproszenie do wypełnienia ankiety. Dlatego z ostatecznego zbioru danych z badania usunięto rekordy pochodzące z wywiadów przeprowadzonych z internautami, których identyfikator *cookie* został przydzielony wcześniej niż w ciągu 24 godzin poprzedzających czas realizacji badania⁹.

1.5. Metoda *Respondent Driven Sampling* (Joanna Napierała)

Główną przeszkodą w przeprowadzeniu reprezentatywnych badań nad populacją migrantów w kraju przyjmującym jest zazwyczaj brak wystarczających danych, które pozwoliłyby na stworzenie właściwego operatu losowania. W większości przypadków badacz napotyka na utrudnienia związane z ustaleniem rozmiaru badanej populacji, które wynikają z nieustannej mobilności respondentów, a także brakiem dokładnych rejestrów imigrantów w kraju przyjmującym¹⁰. Dodatkową przeszkodą w stworzeniu operatu losowania jest również migracja nielegalna, która pozostaje poza zasięgiem jakichkolwiek rejestrów.

Uwzględniając powyższe charakterystyki, populację migrantów zaliczyć można do tak zwanych populacji ukrytych (ang. *hidden populations*), w znaczeniu jakie podaje Douglas Heckathorn (Heckathorn 1997). Ukryte populacje definiuje on bowiem jako takie, dla których utworzenie operatu losowania jest niemożliwe, czyli mowa tu o sytuacji, w której badacz nie potrafi dokładnie odpowiedzieć na pytanie o liczbę jednostek badanej populacji. Drugą cechą wyróżniającą takie populacje jest istnienie silnego nacisku ze strony członków badanej populacji na ochronę własnej prywatności¹¹. Potencjalni respondenci mogą odczuwać silne zagrożenie jej utraty poprzez ujawnienie swojej przynależności do badanej grupy, czego wyrazem może być zarówno niechęć w uczestniczeniu w badaniu (obniżając w ten sposób stopień realizacji próby) lub uzyskanie przez badacza niewiarygodnych odpowiedzi od respondentów, którzy zgodzili się na częściowe „ujawnienie się”. W takich przypadkach

⁹ Wskaźnik *response rate*, definiowany jako liczba internautów (*cookies*), którzy wypełnili do końca ankietę, w stosunku do liczby internautów (*cookies*), którym wyświetlono zaproszenie do udziału w badaniu – kształtował się na poziomie 2%.

¹⁰ Dla przykładu w Wielkiej Brytanii rejestr Workers Registration Scheme z powodu braku obowiązku wyrejestrowywania się może zawierać osoby, które w danym momencie (nawet od dawna) nie pracują w Wielkiej Brytanii

¹¹ na przykład faktu podejmowania przez migrantów nielegalnej pracy

badacze najczęściej stosują nielosowy dobór próby (na przykład metodę kuli śnieżnej czy dobór celowy), które jak wiadomo nie gwarantują uzyskania nieobciążonych wyników¹².

W 1997 r. Heckathorn zaproponował nową metodę doboru próby do badania ukrytych populacji, opartą na założeniach teorii łańcuchów Markowa oraz teorii obciążonych sieci (ang. *theory of biased networks*), która pozwala na uzyskanie nieobciążonych wyników dla całej badanej populacji, pomimo nielosowego doboru pierwszych jednostek do badania. *Respondent Driven Sampling* (RDS), czyli dobór próby sterowany, bądź też kontrolowany przez respondentów, to wariant doboru próby metodą kuli śnieżnej, który dodatkowo wspomagany jest poprzez podwójny system zachęt (ang. *dual system of structured incentives*), polegający na nagrodzeniu respondenta zarówno za udzielenie wywiadu, jak i za zwerbowanie kolejnych osób do uczestnictwa w badaniu¹³. Metoda ta pozwala na to, aby respondent sam zdecydował, kogo zaprosi do udziału w badaniu. W ten sposób zapraszane osoby mogą, bez ujawniania się badaczowi, same podjąć decyzję o wzięciu lub nie udziału w badaniu. Wykorzystanie takiego zabiegu powoduje, że zredukowaniu ulega efekt maskowania¹⁴. Dodatkowo podwójny system zachęt może mieć wpływ również na zredukowanie efektu woluntaryzmu. Jednostkom, którym łatwiej jest odmówić obcej osobie, pod naciskiem społeczności wezmą udział w badaniu, tym bardziej, że obie strony dostaną za to nagrodę. Metoda RDS poprzez ograniczenie ilości osób werbowanych przez respondentów radzi sobie również z problemem obciążenia próby związanym ze zróżnicowaniem wielkości sieci. Zastosowanie metody RDS pozwala badaczowi na uzyskanie informacji o strukturze badanej populacji, jednakże bez możliwości oszacowania jej wielkości.

1.6. Podsumowanie metodyki badań migracji po 1 maja 2004 r.

Migracje z Polski po 1 maja 2004 r. otworzyły wiele nowych płaszczyzn badawczych w zakresie studiów migracyjnych. Cele badawcze niniejszego projektu zdeterminowały wszechstronny i kompleksowy dobór metod, technik i narzędzi badawczych, zwany triangulacją metodologiczną.

¹² W przypadku doboru próby metodą kuli śnieżnej obciążenie próby wynika głównie z nielosowego wyboru pierwszej osoby; ponadto w badaniu uczestniczą tylko osoby skłonne do kooperacji z badaczem; występuje też chęć „maskowania” niektórych osób, a także nadreprezentacja członków dużych sieci

¹³ Badacz rozpoczyna badanie poprzez zwerbowanie kilku pierwszych respondentów tak zwanych „ziarenek”, które za udział w badaniu otrzymują nagrodę, a po wywiadzie w zamian za otrzymanie drugiej zachęty proszone są o zwerbowanie kolejnych respondentów do badania. Osoby zwerbowane przez ziarenka również otrzymują nagrodę za udział w badaniu i także są proszone o zwerbowanie dalszych respondentów, itd.

¹⁴ Migrant, który stał się respondentem niechętnie podaje badaczowi kontakt do kolegi, który pracuje nielegalnie, jednakże sam może przekonać i namówić taką osobę do wzięcia udziału w badaniu, tym bardziej, że otrzyma za to nagrodę – drugą zachętę.

Po pierwsze, wykorzystanie specjalnie utworzonej do badań migracji z Polski po 1 maja 2004 r. bazy danych w ramach Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności. Baza została skomponowana w celu uchwycenia zmiany w strukturze migracji Polaków przed i po 1 maja 2004 r.

Po drugie, realizacja wywiadów eksperckich w kluczowych krajach UE przyjmujących Polaków po 1 maja 2004 r.

Po trzecie, realizacja badania internetowego w celu przyjrzenia się przypadkowi migrantów-internautów oraz przyjrzeniu się strukturze tej specyficznej grupy przed i po 1 maja 2004 r.

Po czwarte, skorzystanie z wyników badań zrealizowanych metodą *Respondent Driven Sampling* w celu analizy struktury migracji nielegalnych (na przykładzie migracji Polaków do Norwegii).

Po piąte, realizacji celów projektu służyła pogłębiona analiza danych zastanych kluczowych krajów UE przyjmujących Polaków, zarówno w odniesieniu do danych pochodzących z narodowych spisów powszechnych, narodowych odmian badań aktywności ekonomicznej ludności, z danych systemów rejestracji cudzoziemców oraz danych pierwotnych ośrodków naukowych i instytucji komercyjnych (szczegółowo opisanych w kolejnym rozdziale raportu) .

Rozdział 2. Dostępne dane, ich przydatność (jakość) i sposób ich wykorzystania w badaniu migracji z Polski przed i po 1 maja 2004 r.

2.1. Kategorie zbiorów danych migracyjnych

Problematyka migracji międzynarodowych z Polski po 1 maja 2004 r. jest właściwą płaszczyzną do podjęcia dyskusji metodologicznej dotyczącej metod i zasad gromadzenia danych, ich jakości, użyteczności, a przede wszystkim trafności w odniesieniu do międzynarodowych migracji pracowniczych.

Dostępne dane migracyjne odnoszą się do dwóch zasadniczo odmiennych płaszczyzn:

- (1) pierwszą płaszczyzną stanowią zbiory danych odnoszące się do przepływów: napływu i odpływu cudzoziemców, dynamiki i intensywności tych przepływów (ang. *flow*) natomiast
- (2) drugą płaszczyzną stanowią zbiory danych odnoszące się do zasobu cudzoziemców *sensu stricte*, w danym okresie czasu (ang. *stock*).

W tym kontekście, niejako samoistnie narzuca się teza, że błędy i nieścisłości w określeniu skali zjawiska migracji z Polski po 1 maja 2004 r. wynikają z łączenia danych dotyczących dynamiki i intensywności przepływów (ang. *flow*) z danymi dotyczącymi zasobów polskich pracowników migranckich na danym rynku pracy, w danym okresie czasu (ang. *stock*).

J.C. Dumont i G. Lemaitre (2005) w swojej kompleksowej i pionierskiej analizie na temat dostępnych danych w odniesieniu do procesów migracyjnych w krajach OECD (głównie w odniesieniu do migracji wysoko wykwalifikowanych), stwierdzają, że zarówno dane na temat przepływów, jak i dane na temat zasobów niezbyt adekwatnie odzwierciedlają skalę zachodzących zjawisk.

Dane dotyczące przepływów cudzoziemców, tzw. ruchów, przemieszczeń migracyjnych nie są w stanie w pełni oddać skali zjawiska, przede wszystkim ze względu na brak porównywalnych, w wymiarze międzynarodowym źródeł danych, a dane dotyczące zasobów nie mogą być w pełni porównywalne ze względu na zróżnicowane w poszczególnych krajach rozumienie terminu *imigrant*. Dodatkowym problemem, w tym kontekście, jest kwestia, że nie wszystkie kraje posiadają informacje o swoich obywatelach.

Dumont i Lemaitre (2005:11) identyfikują trzy główne źródła danych umożliwiające szacunki w odniesieniu do procesów migracyjnych, uwzględniając zarówno ich zalety, jak i ograniczenia: badania emigrantów w krajach wysyłających; kompilacja baz danych w krajach przyjmujących migrantów; oraz statystyki ambasad i konsulatów rejestrujących czynności

podejmowane przez swoich ziomków za granicą, a także szacujących ich liczebność na podstawie monitoringu rejestrów krajów przyjmujących.

Zatem, w tym miejscu rodzi się pytanie, jakie źródła danych i ich kategorie są adekwatne do badania migracji z Polski po 1 maja 2004 r.

2.1.1. Narodowy spis powszechny czyli spis ludności

Jednym z najbardziej oczywistych źródeł danych wydają się być narodowe spisy powszechne. Kluczową płaszczyzną dla analizy porównawczej przeprowadzonej przez Dumonta i Lemaitre'a były spisy ludności przeprowadzone około roku 2000 w krajach należących do OECD.

Zatem spisy powszechne (ang. *census of population*), przeprowadzone zarówno w krajach docelowych migracji Polaków przed i po 1 maja 2004 r., jak i w Polsce, mogą stanowić istotny punkt wyjścia do niniejszej analizy. Istotne ograniczenie analizy porównawczej stanowi jednak brak danych spisowych po 2004 r., ponieważ w większości krajów przyjmujących migrantów z Polski, poza Irlandią (spis przeprowadzono w kwietniu 2006 r.), i mikrospisami w kilku krajach, generalny spisy ludności nie zostały jeszcze zrealizowane (planowane są dopiero na rok ok. 2010).

Doświadczenia spisu powszechnego, zrealizowanego w Irlandii, gdzie wprowadzono specjalny blok tzw. pytań etnicznych (dotyczących największych grup etnicznych), pokazują, że spisy w krajach docelowych mogą niedoszacowywać faktycznej liczby cudzoziemców ze względu na brak możliwości dotarcia do wszystkich cudzoziemców (nielegalny pobyt, praca w szarej strefie itp.). W tym miejscu można zaryzykować tezę, że im większa szara strefa w danym kraju docelowym, tym wyniki spisu powszechnego w odniesieniu do imigrantów będą obciążone większym błędem niedoszacowania.

Zatem, jedno z uznawanych za najbardziej adekwatne źródło danych o migrantach ma również swoje liczne ograniczenia, stąd istotne są obie perspektywy, a ściślej ich konfrontacja, zarówno kraju wysyłającego, jak i krajów przyjmujących, docelowych.

Tabela 2.1. Źródła danych w wybranych krajach OECD – spisy lub mikrospisy ludności

Kraj	Rok realizacji badania	Nazwa badania
Australia	2001	Australia Census of Population and Housing
Austria	2001	Census of Population
Belgia	2001	General Socio-Economic Survey
Kanada	2001	Census of Population
Republika Czeska	2001	Census of Population
Dania	corocznie od 1981	Register-based population and labour force statistics
Finlandia	Corocznie	Population statistics
Francja	1999	Census of Population
Niemcy	Corocznie	Microcensus (Labour Force Survey)
Grecja	2001	Census of Population
Węgry	2001	Census of Population
Irlandia	2006	Census of Population
Luksemburg	2001	Census of Population
Włochy	2001	Census of Population
Holandia	1995-2000 Corocznie	Połączone dane z Roczników Statystycznych, Urzędu Skarbowego i Ministerstwa Sprawiedliwości Labour Force Survey
Norwegia	Różnie	Zróżnicowane źródła danych
Polska	2002	Census of Population
Portugalia	2001	Census of Population
Republika Słowacka	2001	Census of Population
Hiszpania	2001	Census of Population
Szwecja	Corocznie	Total Population Register TPR Education register
Wielka Brytania	2001	Census of Population
Stany Zjednoczone	2000	Census 5% Public Use Microdata Sample

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Dumont i Lemaitre 2005.

Narodowe spisy powszechne można uznać za źródło danych o zasobie cudzoziemców, o jego strukturze społeczno-demograficznej oraz rozmieszczeniu przestrzennym i sektorowym (o ile takie pytania zostały zadane).

2.1.2. Narodowe badania aktywności ekonomicznej ludności

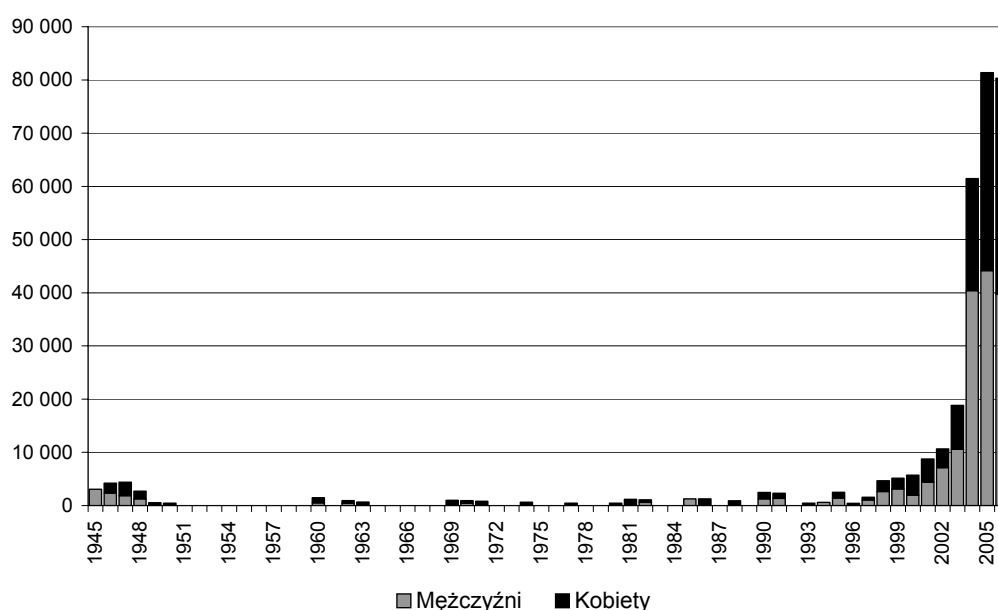
Kolejnym, bardzo istotnym źródłem danych, odnoszącym się do zasobu migrantów są narodowe badania aktywności ekonomicznej ludności, znane najczęściej pod wspólnym angielskim akronimem LFS (ang. *labour force survey*), w Polsce znane jako BAEL

(Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności). Na potrzeby UE badania aktywności ekonomicznej ludności (European Union Labour Force Survey) około roku 2000 zostały ujednolicone pod względem częstości realizacji (raz na kwartał) oraz kluczowych zmiennych. W większości krajów UE i EOG¹⁵ badanie jest realizowane raz na kwartał (wg kwartałów kalendarzowych, a nie pór roku), z wyjątkiem: Luksemburga (raz w roku), Finlandii (raz z miesiącu), Szwecji (raz w miesiącu), Węgier (dwa razy do roku), Szwajcarii (raz w roku) i Polski (w każdym tygodniu).

LFS jest jednym z najbardziej adekwatnych źródeł danych o zasobach migranckich, ponieważ jest badaniem gospodarstw domowych (najczęściej prywatnych, choć niektóre kraje uwzględniają też gospodarstwa zinstytucjonalizowane) przebywających na terenie danego kraju. Chociaż najczęściej badanie to jest, jak wspomniano powyżej, realizowane raz na kwartał (wyniki w odniesieniu do kluczowych zmiennych), to jednak wyniki są najczęściej podawane w skali roku (zmienne strukturalne). Badanie to ma również swoje ograniczenia, zwłaszcza z perspektywy kraju wysyłającego (w tym przypadku Polski) ponieważ w badaniu tym gospodarstwa domowe, które całkowicie (nie pozostał żaden członek gospodarstwa domowego) przeniosły się za granicę, nie zostają uwzględnione. Warto przyjrzeć się badaniom aktywności ekonomicznej ludności w krajach przyjmujących. Zbiór danych gromadzonych w ramach tego badania pozwala odpowiedzieć na stawiane w tym projekcie pytanie, ilu Polaków pracowało w danym kraju w danym roku, i jak skala zatrudnienia zmieniała się w czasie (Wykres 2.1. pokazuje przypadek Wielkiej Brytanii).

¹⁵ EOG to skrót od: Europejski Obszar Gospodarczy. Obszar ten obejmuje Islandię, Lichtenstein i Norwegię.

Wykres 2.1. Liczba Polaków w Wielkiej Brytanii wg roku przyjazdu w LFS

Źródło: Opracowanie własne OBM UW na podstawie Labour Force Survey, październik-grudzień 2006.

LFS daje możliwość przyjrzenia się strukturze społeczno-demograficznej cudzoziemców (o ile w badaniu są uwzględnienie szczegółowe zmienne dotyczące narodowości, a nie grup narodowościowych: przestrzennych, np. Europa Środkowo-Wschodnia i ich gospodarstw domowych) ich rozmieszczeniu przestrzennemu oraz alokacji pracowników cudzoziemskich w sektorach gospodarki narodowej.

Dodatkowo LFS stwarza płaszczyznę do analizy struktury gospodarstw domowych cudzoziemców. W Wielkiej Brytanii D. Osipovič (2006) przeprowadziła taką analizę, tworząc specjalny zbiór Polaków z brytyjskiego LFS. Dało to możliwość przyjrzenia się zmianom typów polskich rodzin migranckich i ich strategii w latach 2002-2005, co umożliwiło również uchwycenie zmiany po 1 maja 2004 r.

Jednak nie wszystkie LFS stwarzają możliwość tak wszechstronnej analizy zjawiska migracji, jak brytyjskie badanie aktywności ekonomicznej ludności. Irlandzki odpowiednik LFS/BAEL, National Quarterly Household Survey (NQHS) ma liczne ograniczenia i nie umożliwia takiej analizy, ponieważ ze względu na niedostateczne rozmiary próby, poziom agregacji danych wymaga operowania grupami krajów, np. Polska należy do kategorii krajów członkowskich UE z Europy Środkowo-Wschodniej, które wstąpiły do niej 1 maja 2004 r. (UE-8). Z tego względu nie jesteśmy w stanie przyrzeć się subpopulacji Polaków w Irlandii ani strukturze ich gospodarstw domowych, choćby na wzór analizy brytyjskiej (chyba, że

ekstrapolowalibyśmy odsetek ujętych w rejestrze PPS¹⁶ dla poszczególnych grup narodowościowych na dane NQHS).

Pomimo licznych ograniczeń, dane gromadzone w ramach badań aktywności ekonomicznej ludności w różnych krajach (zwłaszcza w kraju wysyłającym) wydają się stanowić jedno z najbardziej adekwatnych źródeł danych w odniesieniu do badań zjawiska migracji po 1 maja 2004 r., w tym z Polski, choć nie są, jak wskazuje powyższa charakterystyka, danymi umożliwiającymi w pełni kompleksową analizę zjawiska, zarówno w odniesieniu do zasobów, jak i dynamiki czy intensywności (natężenia).

2.1.3. Dane administracyjne

Analiza zjawiska migracji po 1 maja 2004 r. byłaby niepełna bez uwzględnienia danych administracyjnych, uwzględniających imigrantów, bądź często stworzonych celowo (jak brytyjski Worker Registration Scheme¹⁷; w skrócie WRS) w celu rejestracji cudzoziemców z UE-8.

Wraz z rozszerzeniem UE, które nastąpiło 1 maja 2004 r. zmieniła się również sytuacja prawna obywatela polskiego przemieszczającego się do krajów UE, a zamierzającego podjąć pracę, kształcenie, bądź w celu integracji z rodziną. Jednak pomimo zobowiązań wynikających z przyjęcia dziesięciu nowych krajów członkowskich do UE, związanych ze swobodnym przepływem osób, kraje tzw. „starej Unii” (UE-15) wprowadziły różny stopień ochrony swoich rynków pracy, co determinowało utrzymanie dotychczasowych źródeł administracyjnych dotyczących cudzoziemców, jak narodowe systemy wydawania zezwoleń na pracę; danych meldunkowych (o ile w danym kraju istnieje obowiązek meldunkowy), często związanych również z tzw. zezwoleniami na pobyt. Zatem można uznać, że systemy rejestracji cudzoziemców są papierkiem lakmusowym polityk migracyjnych w odniesieniu do obywateli nowych krajów członkowskich UE. Stopień regulacji rynku pracy w odniesieniu do pracowników cudzoziemskich z nowych krajów członkowskich UE-8+2¹⁸ determinuje istnienie systemów administracyjnych. Tabela 2.3. w zbiorczy sposób przedstawia stan regulacji dostępu do rynków pracy krajów UE/EOG dla

¹⁶ Numer PPS (ang. *Personal Public Service Number*) został wprowadzony w 1998 r. na mocy *Social Welfare Act* i jest osobistym identyfikatorem służącym do kontaktu z administracją publiczną (także w celu odprowadzania podatku dochodowego zarówno od osób fizycznych, jak i podmiotów prawnych oraz uzyskania pomocy socjalnej); więcej na ten temat www.welfare.ie. Jest swoistym połączeniem polskiego NIP i PESEL.

¹⁷ System *Worker Registration Scheme* został utworzony w Wielkiej Brytanii (Home Office) 1 maja 2004 r. w celu rejestracji pracowników z grupy UE-8. Pracownik z grupy UE 8 ma obowiązek rejestracji w tym systemie (opłata) oraz zgłoszenia zmiany pracodawcy (bez opłaty). System jest niedoskonałym źródłem danych ze względu na brak obowiązku wyrejestrowania się.

¹⁸ Kraje UE-8 wraz z Bułgarią i Rumunią.

obywateli nowych krajów członkowskich UE oraz systemu rejestracji cudzoziemców z UE8+2+2¹⁹.

Tabela 2.3. Stan regulacji dostępu do rynków pracy krajów Europejskiego Obszaru Gospodarczego dla obywateli UE-8 (stan na luty 2008 r.)

Kraj UE/EOG	Dostęp do rynku pracy dla obywateli polskich	Systemy rejestracji cudzoziemców z UE8+2+2 wynikające z polityk migracyjnych
Austria	Okres przejściowy; od 1 stycznia 2008 r. obywatele państw UE-8 mogą ubiegać się o wydanie w uproszczonej procedurze zezwolenia na pracę w 50 zawodach (przed tą datą lista ograniczała się do trzech zawodów).	System pozwoleń na pracę (Beschäftigungsbewilligung).
Belgia	Okres przejściowy; ułatwiony jest dostęp do pewnych zawodów w określonych sektorach – zezwolenia na pracę w nich uzyskuje się w trybie uproszczonym (w ciągu 5 dni roboczych).	System pozwoleń na pracę.
Dania	Okres przejściowy; 1 maja 2006 r. częściowe otwarcie rynku pracy: 6 miesięcy na znalezienie pracy, potem konkretna oferta pracy jest rozpatrywana przez Urząd Imigracyjny (UI); w świetle prawa wewnętrznego zezwolenie na pracę wydawane jest automatycznie, jeśli praca jest na pełen etat, a zasady zatrudnienia (przede wszystkim wysokość wynagrodzenia) na danym stanowisku pracy odpowiadają warunkom przewidzianym przez umowy zbiorowe lub inne postanowienia.	System pozwoleń na pracę (Urząd Imigracyjny). System pozwoleń na pobyt (powyżej 3 miesięcy).
Grecja	Dwuletni okres przejściowy; od 1 maja 2006 r. całkowite otwarcie rynku pracy.	System kart pobytu obywatela UE.
Finlandia	Dwuletni okres przejściowy; od 1 maja 2006 r. całkowite otwarcie rynku pracy.	System danych podatkowych i danych meldunkowych: obowiązkowe zgłoszenie się po podjęciu zatrudnienia do urzędu podatkowego i zameldowanie; System rejestracji (obowiązkowej) Polaków w biurach zatrudnienia (od 5.06.2006 r.).
Francja	Okres przejściowy; od 1 maja 2006 r. w wybranych sektorach i zawodach stosowana jest uproszczona procedura uzyskiwania zezwoleń na pracę polegająca na niestosowaniu tzw. testu rynku pracy.	System danych biura Krajowej Agencji Przyjmowania Cudzoziemców i Migracji (Agence National de l'Accueil des Etrangeres et des Migrations -ANAEM).
Hiszpania	Dwuletni okres przejściowy; od 1 maja 2006 r. całkowite otwarcie rynku pracy.	System danych meldunkowych i numerów identyfikacji cudzoziemca (dane z komisariatów policji); system kart pobytowych (w przypadku pobytów powyżej 60 dni).
Holandia	Okres przejściowy; od 1 lipca 2007 r. całkowite otwarcie rynku pracy (wcześniej w wybranych sektorach stosowana była uproszczona procedura uzyskiwania zezwoleń na pracę – bez przeprowadzania testu rynku pracy).	System pozwoleń na pracę + system informacji o zatrudnieniu w doregulowanych sektorach (Centrum ds. Pracy i Doradców – CWI).
Irlandia	Otwarcie rynku pracy od 1 maja 2004 r.; ograniczenia w dostępie do świadczeń socjalnych przez okres 24 miesięcy od daty przybycia.	System PPS (odpowiednik połączenia polskiego NIP i PESEL); system danych o płatnikach podatków (employment details)
Luksemburg	Okres przejściowy; od 1 listopada 2007 r. całkowite otwarcie rynku pracy (wcześniej w wybranych sektorach stosowana była uproszczona procedura uzyskiwania zezwoleń na pracę).	
Wielka Brytania	Otwarcie rynku pracy od 1 maja 2004 r.; ograniczenia w dostępie do świadczeń socjalnych przez okres 24 miesięcy od daty przybycia.	System rejestracji pracowników z nowych krajów członkowskich (Home Office Worker Registration Scheme).
Włochy	Okres przejściowy; od 31 lipca 2006 r. całkowite otwarcie rynku pracy.	Dane meldunkowe: obowiązek meldunkowy (dopełnia go właściciel mieszkania); karta pobytu powyżej 90 dni (carta di soggiorno).
Norwegia	Okres przejściowy; w świetle przepisów prawa wewnętrznego zezwolenia na pracę wydawane są automatycznie po spełnieniu określonych warunków: praca na pełen etat, wysokość wynagrodzenia zgodna z norweskimi przepisami prawa pracy.	System zezwoleń na pobyt z możliwością podjęcia pracy.
Niemcy	Okres przejściowy; od 1 listopada 2007 r. otworzono rynek pracy dla inżynierów, specjalistów od budowy maszyn, budowy pojazdów oraz elektrotechniki.	System pozwoleń na pracę w ramach różnych programów.
Portugalia	Dwuletni okres przejściowy; od 1 maja 2006 r. całkowite otwarcie rynku pracy.	System numerów NIP dla migrantów zarobkowych (Numero de Identificacao – NIF) oraz system kart pobytu obywatela UE (dla przebywających powyżej 3 miesięcy).
Szwecja	Całkowite otwarcie rynku pracy od 1 maja 2004 r.	Brak obowiązku meldunkowego do 3 miesięcy pobytu; powyżej system zezwoleń na pobyt związanych z wykonywaniem pracy (uppehallstillstand).
Islandia	Dwuletni okres przejściowy; od 1 maja 2006 r. całkowite otwarcie rynku pracy.	

Źródło: opracowanie własne OBM UW z uwzględnieniem Jasińska-Cieślińska 2006 w: Wołek 2006.

¹⁹ Kraje UE8+2 wraz z Cyprem i Malta.

Wśród danych administracyjnych możemy wyróżnić różne typy danych określających stan migracyjny: zasób (pozwolenia na pracę i dane podatkowe oraz dane z systemów ubezpieczeń społecznych) lub przepływ (systemy rejestracyjne PPS, WRS). Dodatkowo administracyjne źródła danych krajów przyjmujących pozwalają nam, w części, przyjrzeć się alokacji sektorowej pracowników cudzoziemskich na rynkach pracy.

Systemy zezwoleń na pracę i wizy pracownicze

Systemy zezwoleń na pracę to źródło danych administracyjnych funkcjonujące w krajach utrzymujących restrykcje w dostępie do swoich rynków pracy. Są jednym z kluczowych instrumentów polityk migracyjnych krajów „starej UE”, ponieważ pozwalają na kontrolę napływu cudzoziemców, do konkretnych zawodów i sektorów, w których dany kraj notuje niedobory. Zatem otwarcie rynków pracy dla obywateli nowych krajów członkowskich UE oznacza dobrowolną rezygnację przez rząd kraju przyjmującego z narzędzia kontroli napływu pracowników cudzoziemskich. Należy odnotować, że w wielu krajach przyjmujących systemy pozwoleń/zezwoleń na pracę stały się narzędziem ukierunkowującym zatrudnienie pracowników średnio i nisko wykwalifikowanych. Natomiast w celu zatrudniania pracowników wysoko wykwalifikowanych powstawały systemy wiz pracowniczych. Zatem systemy pozwoleń na pracę ze swej natury, w przeciwieństwie do systemów wiz pracowniczych, miały ograniczać mobilność zawodową pracowników cudzoziemskich o niższych kwalifikacjach, przytwierdzając ich do jednego pracodawcy (pozwolenia na pracę są najczęściej wydawane dla określonego pracodawcy na określony czas, najczęściej na rok).

Liczba zezwoleń na pracę pozwala określić, w sposób stosunkowo precyzyjny, zasób pracowników cudzoziemskich na danym rynku pracy w skali roku, ale odnosi się niestety tylko do zatrudnienia rejestrowanego. Idąc tym tropem, można postawić tezę, że istnienie restrykcji, a co za tym idzie systemów pozwoleń na pracę, sprzyja istnieniu szarej strefy. Teza ta jest trudna do weryfikacji ze względu na brak wiarygodnych danych dotyczących zatrudnienia nierejestrowanego.

Kraje, które zdecydowały się na otwarcie swoich rynków pracy 1 maja 2004 r., jak Wielka Brytania i Irlandia, przypuszczają, że deregulacje w dostępie do ich rynków pracy sprzyjały wychodzeniu pracowników cudzoziemskich z szarej strefy (więcej w kolejnych rozdziałach). Na przykład, w raporcie brytyjskiego Home Office (2005) czytamy, że 30% tych, którzy zarejestrowali się pomiędzy 1 maja 2004 r. a 1 czerwca 2005 r. mogło już wcześniej przebywać w Wielkiej Brytanii.

W Irlandii zestawienie wydanych pozwoleń na pracę z numerami PPS (połączenie polskich odpowiedników NIP i PESEL) pozwala na zauważenie tej prawidłowości (więcej w rozdziale 9).

Pobyt i dane meldunkowe

Z zezwoleniami na pracę najczęściej łączą się zezwolenia na pobyt. Kraje, które zdecydowały się na zniesienie ograniczeń w dostępie do swoich rynków pracy, prowadzą systemy meldunkowe lub wprowadziły (jak np. Hiszpania – tzw. kartę pobytu²⁰). Jednak w niektórych krajach, jak np. w Irlandii meldunek jest nieobowiązkowy, zatem nie może być adekwatnym źródłem danych administracyjnych o migracjach po 1 maja 2004 r. Na przykład, w Hiszpanii tuż po otwarciu rynku pracy 1 maja 2006 r. zniesiono obowiązek meldunkowy. Obecnie migranci z krajów UE mają trzy miesiące na ubieganie się o kartę rezydenta. W Norwegii utrzymano system zezwoleń na pobyt połączonych z zezwoleniami na pracę.

Numery identyfikacji podatkowej

Dane z systemów numerów identyfikacji podatkowej mogą być istotnym źródłem informacji o dynamice napływu pracowników cudzoziemskich, zwłaszcza w krajach, które zniosły restrykcje w dostępie do swoich rynków pracy. Takimi systemami danych identyfikującymi obcokrajowców przybyłych na dany rynek pracy są, np. irlandzki Public Personal Service Number (PPS), hiszpański Numero de Identificación de Extranjeros (NIE) czy portugalski Numero de Identificacao (NIF). Dopiero dane odnoszące się do rzeczywistych płatników podatków mogą informować nas o zasobie pracowników cudzoziemskich w danym kraju.

Systemy danych podatkowych są jednak specyficzne dla danego kraju, gromadzone i agregowane w zróżnicowany sposób.

Na przykład, rejestr PPS w Irlandii to swoiste połączenie polskiego odpowiednika NIP i PESEL. Uzyskanie tego numeru stanowi warunek korzystania z irlandzkich instytucji użyteczności publicznej (korzystania ze służby zdrowia publicznej i prywatnej; korzystania z prawa jazdy; szkół, bibliotek itd.) oraz podjęcia zatrudnienia. Jednak posiadanie numeru PPS nie jest jednoznaczne z legalnym zatrudnieniem. Dopiero odprowadzenie podatku od dochodów osobistych świadczy o legalnym zatrudnieniu. I tak zestawienie danych o numerach PPS z danymi podatkowymi w skali roku pokazuje, że nie wszyscy cudzoziemcy, którzy uzyskali numery PPS: (a) podjęli zatrudnienie (w tym są również dzieci imigrantów

²⁰ Od kwietnia 2007 r. w Hiszpanii Polaków obowiązuje tylko *certificado de registro*, co jest zaświadczeniem o nadaniu numeru Identyfikacji Cudzoziemców *Numero de Identificacion de Extranjeros* o którym mowa poniżej w części o numerach identyfikacji podatkowej.

oraz niepracujący partnerzy i współmałżonkowie), (b) nawet jeśli podjęli zatrudnienie, to niekoniecznie odprowadzili podatek od dochodów osobistych (Tabela 2.4.).

Tabela 2.4. Dynamika migracji a faktyczne zatrudnienie – przypadek irlandzki

Narodowość	Liczba PPS styczeń 04 - kwiecień 07	Faktyczne zatrudnienie	% zatrudnionych wśród PPS, którzy podjęli zatrudnienie
Polska	210,502	147,171	69
Litwa	51,408	36,718	71
Łotwa	25,319	18,123	71
Czechy	13,418	9,483	70
Estonia	5,616	4,248	75
Słowacja	27,365	19,443	71
Węgry	10,763	7,115	66
Malta	0,543	0,321	59
Cypr	0,99	0,5	50
Słowenia	0,261	0,188	72
Rumunia	7,258	0,774	10
Bułgaria	0,342	0,554	14
Ogółem	352,894	243,688	69

Źródło: Department of Social and Family Affairs.

Dane płatników i beneficjentów składek na ubezpieczenie społeczne (ang. workers using social security records)

Dane płatników składek na ubezpieczenie społeczne wydają się być jednymi z najbardziej precyzyjnych administracyjnych źródeł danych o migracjach, zwłaszcza w krajach, które zniosły ograniczenia w dostępie do swoich rynków pracy (zarówno w części w odniesieniu do zasobów, a głównie w odniesieniu do przepływów). Np. brytyjski system National Insurance Number (NINO) dostarcza informacji na temat nowych pracowników, włączając imigrantów, w odniesieniu do wieku, płci, regionu pobytu oraz narodowości (Salt i Millar 2006). Dane te pozwalają dowiedzieć się na temat zmian w rozmieszczeniu przestrzennym cudzoziemców, w tym Polaków w Wielkiej Brytanii, co może pozwolić na zweryfikowanie tezy o pomajowym efekcie dekompresji przestrzennej, rozładowania metropolii, odnoszącej się do dekoncentracji przestrzennej Polaków w Wielkiej Brytanii, czyli migrację poza Londyn (więcej w rozdziale 9).

Dane gromadzone w ramach tego źródła, o ile są gromadzone wystarczająco systematycznie, pozwalają odpowiedzieć na pytania dotyczące dynamiki napływu cudzoziemców, także w przekroju przestrzennym oraz sytuacji migrantów na rynku pracy, głównie w odniesieniu do korzystania ze świadczeń społecznych, do których dostęp w wielu

krajach, nawet tych, które otworzyły swoje rynki pracy, jest ograniczony w ciągu pierwszych dwóch lat pobytu.

Celowe źródła danych o migrantach z UE-8

Niektóre kraje, jak Wielka Brytania, zdecydowały się na utworzenie odrębnego, systemu rejestracji cudzoziemców, obejmującego wyłącznie pracowników z nowych krajów członkowskich UE – Worker Registration Scheme. Celem tego systemu jest monitoring pracowników cudzoziemskich z UE-8 na brytyjskim rynku pracy. System ten pozwala na analizę dynamiki oraz natężenia napływów w odniesieniu do wieku, płci, alokacji sektorowej i przestrzennej (Bauere, Densham, Millar, Salt 2007). Niestety ze względu na brak obowiązku wyrejestrowywania się, system nie pozwala na ocenę zasobów pracy.

Dane ambasad i konsulatów oraz dane urzędów stanu cywilnego (USC) w krajach przyjmujących

Dane ambasad i konsulatów oraz dane USC mogą stanowić wyłącznie uzupełniające, poglądowe źródło danych odnoszące się do wyjaśnienia ukrytych, w innych źródłach danych statystycznych, procesów zmian struktury populacji cudzoziemców, w tym przypadku Polaków w danym kraju.

W przypadku ambasad i konsulatów nie chodzi tutaj o szacunki wielkości napływu Polaków do danego kraju, gdyż ambasadzcy analitycy najczęściej korzystają z danych administracyjnych, gromadzonych przez administrację publiczną danego kraju przyjmującego. Chodzi tutaj o dane pierwotne samych placówek dyplomatycznych (ilość urodzeń, zgonów, ślubów, wydanych paszportów zarówno osobom dorosłym, jak i dzieciom).

Dane urzędów stanu cywilnego krajów przyjmujących, choć trudne do uzyskania, mogą dostarczyć uzupełniających informacji o zmianie struktury gospodarstw domowych cudzoziemców w przekroju przestrzennym.

Inne (dane na temat ruchu turystycznego, dane związków zawodowych, dane banków, dane innych instytucji transferujących pieniądze, dane dotyczące poborów do wojska w krajach wysyłających)

W grupie „innych danych administracyjnych” mogą się znaleźć wszystkie, nie scharakteryzowane dotąd, źródła danych dostarczające dodatkowej wiedzy o cudzoziemcach, w tym przypadku przede wszystkim Polakach. W tej grupie danych mogą się znaleźć, np.: dane o międzynarodowym ruchu turystycznym (np. brytyjski International Passenger Survey); dane związków zawodowych w odniesieniu do członkostwa cudzoziemców oraz dane pierwotne banków i innych instytucji transferujących pieniądze pomiędzy krajami, np. Western Union.

Krajem, który najpełniej i chyba najbardziej precyzyjnie gromadzi dane o ruchu turystycznym jest Wielka Brytania, która realizuje Międzynarodowy Sondaż Podróżnych (International Passenger Survey, w skrócie IPS), tzw. metodą przechwytywania po drodze na lotniskach i w portach morskich. Sondaż ten pozwala na analizę dynamiki napływu oraz mobilności, zarówno Brytyjczyków, jak i cudzoziemców.

W krajach o wysokim uczestnictwie pracowników w ruchu związkowym, jak Irlandia czy kraje skandynawskie, a chętnie przyjmujących w swoje związkowe szeregi obywateli nowych krajów członkowskich, dane związków zawodowych mogą stanowić wartościowe uzupełnienie.

Dane dotyczące poborów do wojska w krajach wysyłających, np. takim, jak Polska mogą być, zwłaszcza w wymiarze lokalnym, obrazowym, uzupełniającym źródłem informacji o migracjach (np. w odniesieniu do sytuacji na lokalnych rynkach pracy w branżach zmaskulinizowanych), a zwłaszcza o ich dynamice.

Dane pierwotne banków, choć często obciążone klauzulą poufności, mogą również stanowić interesujące źródło informacji o pracownikach cudzoziemskich, głównie w odniesieniu do ich decyzji konsumpcyjnych, przejawiających się np. w ilości zakładanych ROR, międzynarodowych przepływach pieniędzy migracyjnych (ang. *remittances*), a także w odniesieniu do zdolności kredytowych i faktycznego zaciągania kredytów hipotecznych w przekroju przestrzennym (gdzie migranci kupują nieruchomości).

2.1.4. Dane pierwotne ośrodków badawczych oraz instytucji komercyjnych

Istotnym uzupełnieniem danych generowanych w narodowych odmianach spisów powszechnych, badaniach aktywności ekonomicznej ludności oraz danych administracyjnych, są dane pierwotne ośrodków naukowych oraz instytucji komercyjnych (np. firm badania opinii publicznej, firm konsultingowych etc.) zarówno w krajach przyjmujących Polaków, jak i w kraju wysyłającym.

Wśród tych danych mogą się znaleźć analizy ekonometryczne oraz reprezentatywne i niereprezentatywne sondaże badania opinii publicznej realizowane metodami, na przykład:

(1) kwestionariuszowego wywiadu bezpośredniego z polskimi migrantami, np. na wzór brytyjskiego IPS na lotniskach, dworcach autobusowych, np. badania ARC Rynek i Opinia 2006 i 2007;

(2) kwestionariuszowego wywiadu telefonicznego (CATI), np. badania dedykowane, bądź o charakterze omnibus (cyklicznego badania gospodarstw domowych) o skłonnościach do migracji, bądź o migracjach w gospodarstwie domowych;

(3) ankiety internetowej (emitowanej jako okienko *pop-up*, bądź rozsyłanej na konkretną listę adresów *e-mail*) oraz

(4) analizy ekonometryczne (modele ekonometryczne) służące szacowaniu i prognozowaniu oraz wyjaśnieniu zależności pomiędzy określonymi zmiennymi.

Niestety słabą stroną ww. badań (z wyjątkiem pkt. 4). jest ich przedmiot: badanie opinii. W przypadku procesów migracyjnych, które są z natury bardzo dynamiczne, głównie z perspektywy procesów decyzyjnych, trafne oszacowanie wielkości odpływu, a tym bardziej zasobu oraz zmian o charakterze strukturalnym, jest niezwykle trudne, a wręcz niemożliwe.

Drugą płaszczyzną, w ramach niniejszej grupy danych, stanowią badania jakościowe, które pozwalają na wyjaśnienie, często niewidocznych w danych statystycznych, zjawisk charakterystycznych dla procesów migracyjnych. Pozwalają na: dogłębne poznanie motywów migracyjnych, strategii migracyjnych, stworzenie typologii migrantów (Eadge, Drinwater, Garapich 2006). Wśród technik zbioru danych w odniesieniu do migracji można wyróżnić:

- wywiady pogłębione z migrantami, pracodawcami, ekspertami (związanymi z tworzeniem, bądź dyskursem nad polityką migracyjną w danym kraju);
- badanie Delphi służące najczęściej ocenie szacunków i prognoz w odniesieniu do napływu imigrantów do danego kraju (np. Drbohlav 1996);
- metodą biograficzną opartą na analizie dokumentów osobistych, głównie pamiętników migrantów, najczęściej realizowaną w wymiarze czysto lokalnym.

2.2. Synteza

Zebrane powyżej zbiory danych, często wewnętrznie zdywersyfikowane, od narodowych odmian spisów powszechnych, badań aktywności ekonomicznej ludności po dane administracyjne i dane pierwotne ośrodków badawczych i instytucji komercyjnych, pokazują wieloaspektowość badanego zjawiska, jakim są migracje z Polski po największym rozszerzeniu UE, które nastąpiło 1 maja 2004 r., które dało Polakom możliwość korzystania z czterech swobód (przepływu osób, usług, towarów i kapitału) w ramach jednolitego rynku wewnętrznego UE.

Po wnikliwej analizie, za najbardziej adekwatne źródło informacji o migracjach z Polski po 1 maja 2004 r., w obecnym czasie, uznano Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności oraz jego narodowe odmiany w krajach przyjmujących Polaków, choć niekoniecznie adekwatne we wszystkich przypadkach krajów przyjmujących Polaków oraz, w drugiej kolejności, spis ludności i jego narodowe odmiany w krajach przyjmujących, choć ze względu na rzadkość realizacji spisów (ostatni w krajach przyjmujących Polaków ok. roku

2000, w Polsce w 2002 r.), mogą one stanowić jedynie punkt wyjścia i odniesienia do uchwycenia zmiany w migracjach z Polski po 1 maja 2004 r.

W analizie migracji z Polski po 1 maja 2004 r. nie można nie uwzględnić zróżnicowanych danych administracyjnych krajów przyjmujących Polaków, począwszy od danych systemów pozwoleń na pracę, danych meldunkowych, danych użytkowników świadczeń społecznych (np. brytyjski NINO), danych płatników podatków, danych pochodzących ze specyficznych systemów rejestracji cudzoziemców (np. brytyjski WRS), danych ambasad, konsulatów i USC krajów przyjmujących. Dodawanie danych administracyjnych, które odnoszą się najczęściej, do dynamiki i natężenia napływu cudzoziemców do danego kraju (z wyjątkiem danych z systemów pozwoleń na pracę) do danych pochodzącymi z narodowych spisów powszechnych i narodowych odmian badań aktywności ekonomicznej ludności jest niedopuszczalnym błędem metodologicznym, mogącym spowodować niewłaściwą interpretację badanego zjawiska.

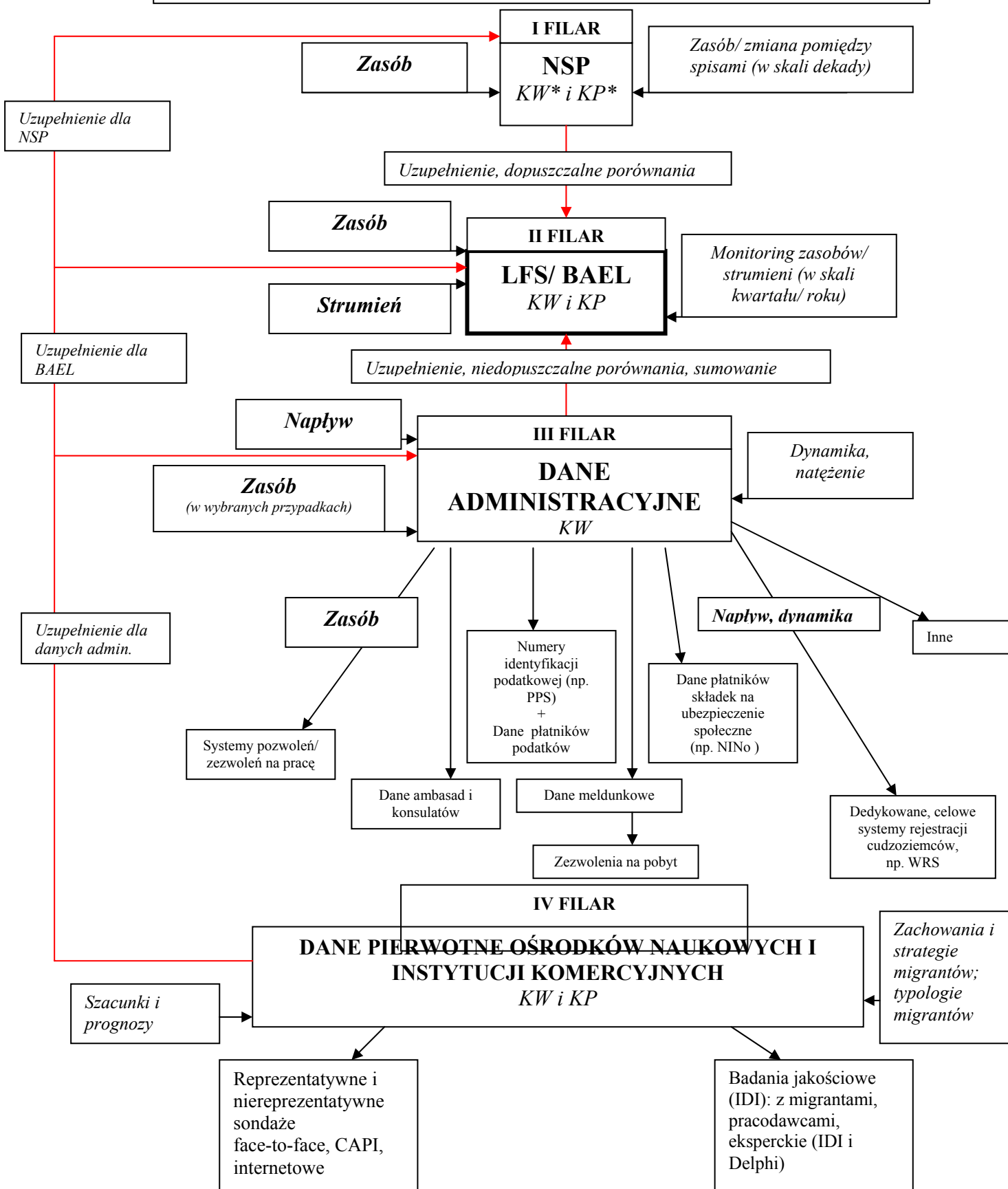
Dane pierwotne ośrodków badawczych i instytucji komercyjnych stanowią istotne uzupełnienie ww. zbiorów danych, ale mają najczęściej charakter określonych studiów przypadku i z tego względu nie można ich porównywać i sumować z żadnym z ww. kategorii danych. Dane te mogą stanowić istotne źródło informacji w odniesieniu do stworzenia tez do analizy danych statystycznych i/ lub danych administracyjnych oraz pogłębiać analizę zjawisk uchwyconych w ww. analizach określonych kategorii danych.

Uwzględniając wyżej opisane i przeanalizowane kategorie danych o migracjach z Polski po 1 maja 2004 r., istotnym brakiem wydaje się być brak zintegrowanego systemu monitoringu cudzoziemców na rynkach pracy krajów przyjmujących, uwzględniającego zbiorczą, systematyczną analizę w ramach ww. zbiorów danych.

Poniższy Schemat 2.1. w syntetyczny i zbiorczy sposób prezentuje zestawienia i odniesienia oraz zależności pomiędzy ww. kategoriami danych dotyczących migracji z Polski po 1 maja 2004 r. natomiast Tabela 2.5. jest swoistym ćwiczeniem zestawiającym różnorodne kategorie danych w wymiarze liczbowym za rok 2006.

Schemat 2.1. Zestawienie źródeł danych o migracjach po 1 maja 2004 r.: typy danych, zależności między nimi, możliwości i ograniczenia zbiorów danych

Kontekst: CZTERY SWOBODY W RAMACH UE/EOG

Rekomendacja: ZINTEGROWANY SYSTEM MONITORINGU CUDZOZIEMCÓW

Tabela 2.5. Napływ Polaków do wybranych krajów UE w 2006 r. wg różnych źródeł danych

KRAJ	Dane administracyjne			Dane urzędów statystycznych			
				Kraju przyjmującego		Kraju wysyłającego - PL	
				LFS i inne	Census	BAEL	NSP 2002
Wielka Brytania	<i>WRS</i>	<i>Nino</i>		198 000 LFS	Ostatni 2001	140 tys.	24 tys.
	159 855	171 380 (2005/2006)		1 606 000 IPS	Następny 2011 2007 – Census Test		
Irlandia	<i>PPS</i>	<i>Tax Office</i> <i>(income tax)</i>		63 180 (szacunki) *	63 090 (kwiecień 2006)	42 tys.	Ok. 2 tys.
	93 787	70 338					
Niemcy	Umowy o dzieło BfA	W toku	W toku	210 000	326 596 (Federal Statistical Office 2005)	80 tys.	294 tys.
	10 049 (2005)						
Włochy	<i>ISTAT</i> 60 823			brak	brak	38 tys.	Ok. 5 tys.

Źródło: Opracowanie własne OBM UW na podstawie różnych źródeł.

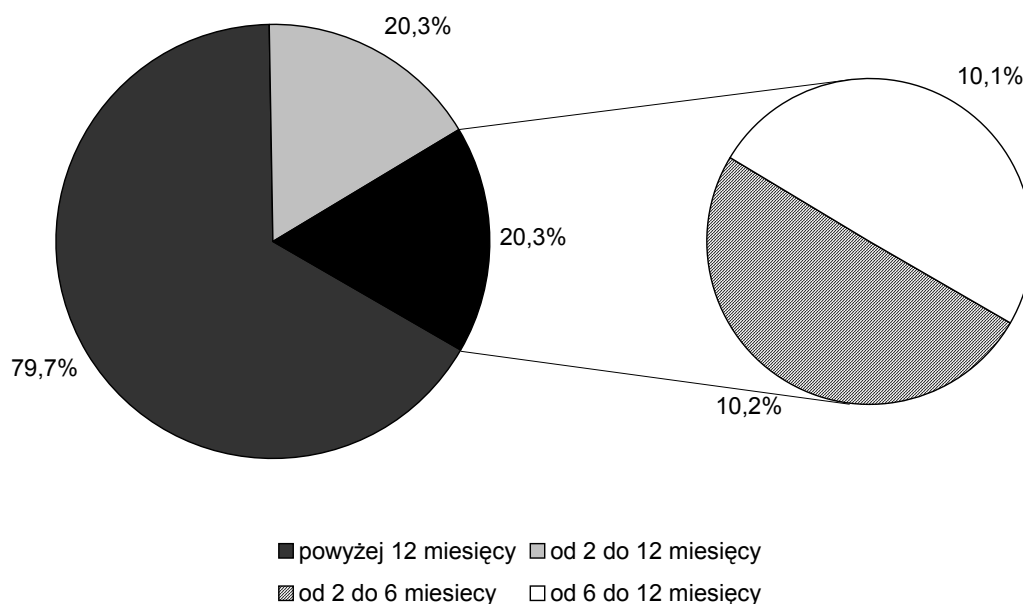
Rozdział 3. Migracje z Polski w przededniu akcesji

3.1. Wprowadzenie

Choć dynamika migracji zagranicznych z Polski od końca lat 90. XX w. wykazuje tendencję wzrostową, to globalny zasób migrantów zarobkowych z Polski pozostaje na zbliżonym poziomie. Największa zmiana dokonała się w globalnym natężeniu przepływów z Polski po 1 maja 2004 r., zmianie kierunków migracyjnych, a co za tym idzie zwiększonej dynamice napływu do tych krajów (głównie do Wielkiej Brytanii i Irlandii) oraz w składzie migrantów (większy udział mężczyzn, osób młodych i dobrze wykształconych).

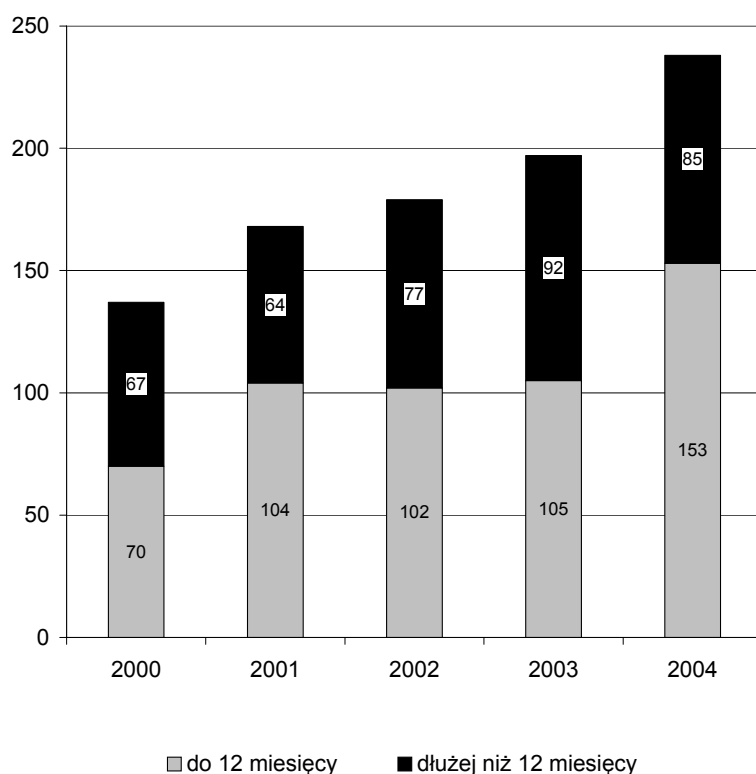
Spis Powszechny Ludności zrealizowany w 2002 r. wykazał, że ponad 786 tys. osób mających stałe miejsce zamieszkania w Polsce, w momencie spisu przebywało powyżej 2 miesięcy za granicą. Prawie 80% tych osób, tj. ponad 626 tys., przebywało za granicą już 12 miesięcy lub dłużej – byli to emigranci długookresowi. Pozostali, prawie 160 tys. osób, to emigranci krótkookresowi, czyli osoby przebywające za granicą od 2 do 12 miesięcy, przy czym prawie tyle samo osób przebywało od 2 do 6 miesięcy, co od 6 do 12 miesięcy.

Wykres 3.1. Emigranci przebywający za granicą czasowo powyżej 2 miesięcy według okresu przebywania w 2002 r.

Źródło: Narodowy Spis Powszechny 2002.

Wykres 3.2. Migranci według czasu trwania migracji w latach 2000-2004, tysiące osób

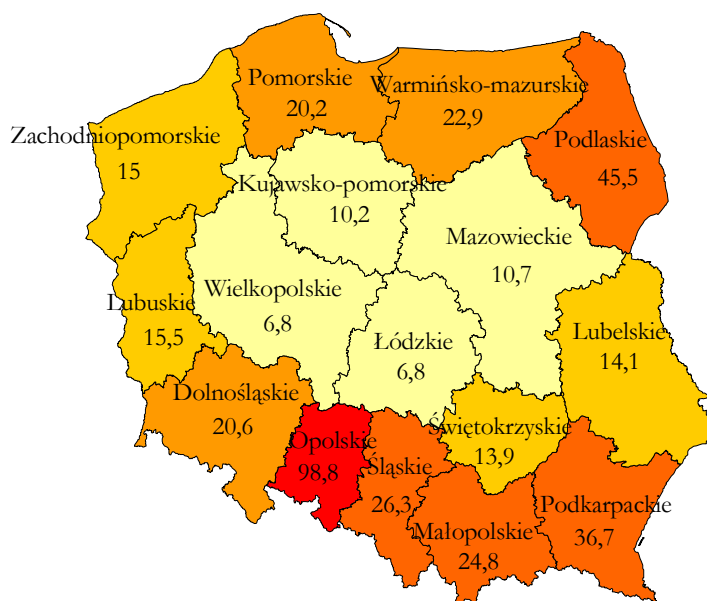
Źródło: Kępińska 2006 na podstawie BAEL.

Według wyników spisu z 2002 r. liczba emigrantów, którzy wyjechali z Polski w 1988 r. lub wcześniej wyniosła ok. 98 tys. Oznacza to, że 20% osób przebywających czasowo za granicą w czasie spisu w 1988 r. pozostawało tam nadal w 2002 r.

3.2. Intensywność migracji w przekroju regionalnym

Najwięcej emigrantów w 2002 r. mieszkało przed wyjazdem w woj. śląskim (prawie 125 tys.), dość dużo w woj. opolskim (ponad 105 tys.) i woj. małopolskim (ponad 80 tys.). Najmniej osób pochodziło z woj. lubuskiego (ok. 16 tys.) i niewiele więcej z woj. łódzkiego (ok. 18 tys.). Biorąc jednak pod uwagę liczbę emigrantów w stosunku do liczby mieszkańców w danym województwie (Mapa 3.1.), na pierwszym miejscu należy wymienić woj. opolskie, gdzie na 1000 mieszkańców przypadało ok. 99 osób przebywających za granicą. Następne miejsca zajmowały województwa: podlaskie (ok. 46) i podkarpackie (ok. 37). Najmniejszy wskaźnik odnotowano dla woj. wielkopolskiego i łódzkiego – po ok. 7 emigrantów na 1000 mieszkańców.

Mapa 3.1. Liczba emigrantów na 1000 mieszkańców w 2002 r.

Źródło: Narodowy Spis Powszechny 2002.

3.3. Kierunki emigracji z Polski przed 1 maja 2004 r.

Dane ze spisów ludności zrealizowanych około 2000 r. w krajach OECD pokazują zasób osób urodzonych w Polsce (Tabela 3.1.).

Tabela 3.1. Osoby urodzone w Polsce przebywających w wybranych krajach OECD (według spisów powszechnych około 2000 r.)

AUS	AUT	BEL	CAN	CHE	CZE	DEU	DNK	ESP	FIN	FRA	GBR	GRC	HUN
58110	41671	19894	182155	10679	24707	1170711	10723	16423	1173	106650	60711	15468	2685

Źródło: Dumont i Lemaitre 2006.

Według Spisu Powszechnego zrealizowanego w Polsce w 2002 r. (NSP 2002), spośród 786 tys. osób zameldowanych w Polsce na pobyt stały, ale w niej nieobecnych (od ponad dwóch miesięcy), w Europie przebywało prawie 461 tys. osób, z czego ponad 97% w krajach Unii Europejskiej. Zdecydowanie najczęściej wybieranym krajem były Niemcy, gdzie przebywało ponad 294 tys. osób, tj. ponad 37% wszystkich polskich emigrantów. Na drugim miejscu znajdowały się Włochy – ok. 39 tys. mieszkańców Polski, następne miejsca zajmowały: Wielka Brytania (ok. 24 tys.), Francja (ok. 21 tys.) i Hiszpania (ok. 14 tys.). Po drugiej stronie globu, chętnie przez Polaków była wybierana Ameryka Północna i Środkowa, gdzie przebywało prawie 24% wszystkich emigrantów z Polski. W Stanach Zjednoczonych

zdecydowanie przeważali mężczyźni, którzy stanowili 58% całej zbiorowości. W 2002 r. stwierdzono przewagę kobiet (prawie 54%), a odsetek mężczyzn zmalał do 46%.

Przewaga ta występowała wśród emigrantów pochodzących ze wszystkich województw, poza, specyficznym na mapie migracyjnej, woj. opolskim. Wśród emigrantów z województwa opolskiego występowała równowaga obu płci. W niektórych województwach odnotowano dość duże zróżnicowanie odsetka kobiet i mężczyzn przebywających za granicą, np. wśród osób, które wyjechały za granicą z woj. lubuskiego, kobiety stanowiły ponad 61%. Większe zróżnicowanie liczby kobiet i mężczyzn można zauważyć, analizując zbiorowości przebywające w danym kraju. Przykładowo – kobiety stanowiły ponad 70% polskich emigrantów przebywających we Włoszech, ok. 63 % przebywających w Danii, ale tylko ok. 33% w Rosji (NSP 2002).

Z danych BAEL wynika, że kobiety dominowały w strumieniach migracyjnych z Polski jeszcze w 2003 r. (46%). Jednak od 2004 r. ich udział w odpływie zaczął się systematycznie zmniejszać w 2004 r. do 44%. W 2000 r. 63% emigrujących kobiet stanowiły migrantki zarobkowe i 86% mężczyzn.

Podsumowując wyniki NSP i BAEL, widać, że w okresie przedakcesyjnym strumienie migracyjne z Polski wykazywały cechy feminizacji, natomiast po wstąpieniu Polski do UE 1 maja 2004 r. wśród migrantów z Polski dominują mężczyźni, co może być związane z alokacją sektorową migrantów zarobkowych z Polski w nowych krajach przyjmujących Polaków.

Wiek

Około 83% wszystkich osób przebywających w maju 2002 r. (NSP 2002) za granicą powyżej 2 miesięcy było w wieku produkcyjnym, a prawie 64% w produkcyjnym mobilnym, tj. poniżej 45 roku życia. Najliczniejsza była grupa w wieku 25-29 lat (ponad 116 tys.). Tendencja ta utrzymuje się również po rozszerzeniu UE, choć można powiedzieć, że Polacy migrujący do nowych krajów docelowych, jak Irlandia i Wielka Brytania, są nawet młodszy i częściej znajdują się w grupie wiekowej 19-24 (Kępińska 2006), aniżeli przed rozszerzeniem, co potwierdzają także dane krajów przyjmujących (Tabela 3.2. oraz Wykres 3.3.). Sytuacja ta, zwłaszcza charakterystyczna dla okresu 2004-2005, związana była ze złą sytuacją na polskim rynku pracy, która przekładała się na brak poszukiwania pracy przez absolwentów szkół średnich i wyższych na krajowym rynku pracy.

W 2002 r. za granicę wyjeżdżali ludzie stosunkowo młodzi (NSP 2002). Ponad 3/4 osób przebywających za granicą 12 miesięcy i więcej, nie przekroczyła w momencie wyjazdu 45 lat. Najwięcej mężczyzn (ok. 16%) było w wieku 25-29 lat; zaś kobiet (ponad 20%) – w

wieku 20-24 lata. Ponieważ kobiety przeważały w zbiorowości emigrantów, w ogólnej liczbie emigrantów najliczniejsza była właśnie grupa wiekowa 20-24 lata, a następnie 25-29 lat. Często za granicą przebywały całe rodziny z dziećmi, stąd dosyć liczna grupa osób w wieku 0-14 lat oraz 15-19.

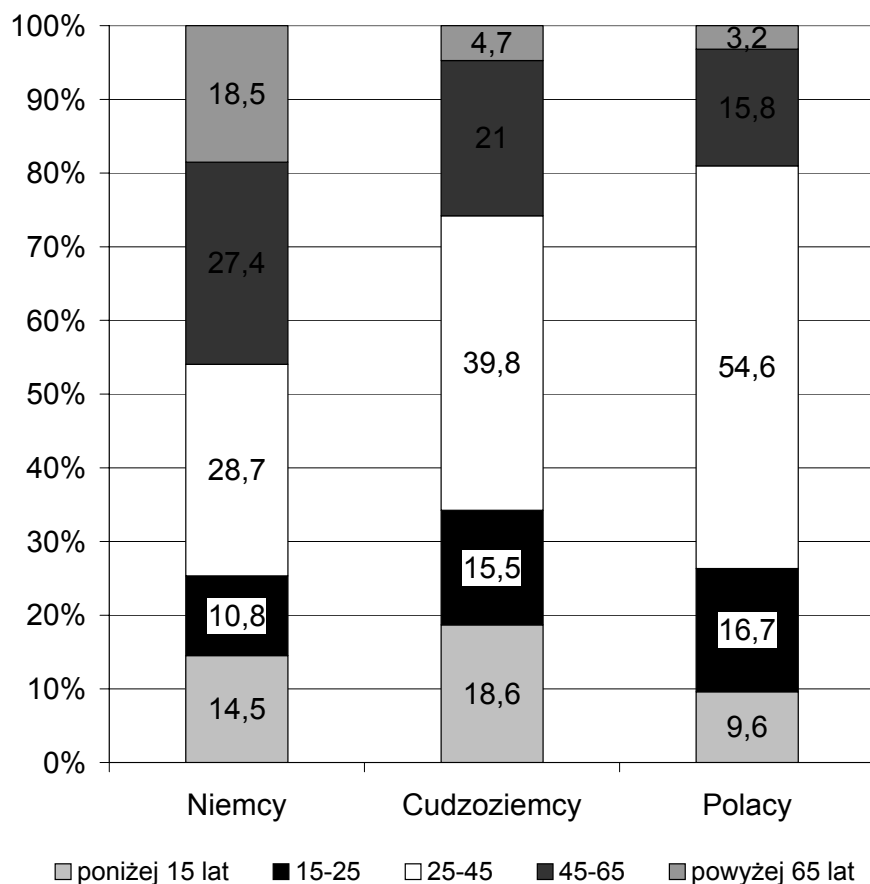
Na przykładzie danych kraju przyjmującego – Wielkiej Brytanii również zauważalna jest prawidłowość dotycząca rosnącego udziału osób młodych (25-29 lat) w strumieniach migracyjnych z Polski.

Tabela 3.3. Struktura Polaków w Wielkiej Brytanii wg płci, wieku i roku przyjazdu

Grupa wiekowa (lata)	Mężczyźni			Kobiety		
	Przed 2004	Od 2004	Razem	Przed 2004	Od 2004	Razem
0-15	-	6330	10043	1690	8214	9904
16-24	-	27216	29994	13458	46384	59842
25-29	6540	33955	40495	7927	7049	14976
30-39	14864	18180	33043	4299	4176	8474
40-59/64	5217	7504	12721	9897	2826	12723
60/65 i więcej	11103	0	11103	10594	115	10709
<i>Wszystkie grupy wiekowe</i>	<i>44214</i>	<i>93185</i>	<i>137398</i>	<i>47864</i>	<i>68763</i>	<i>116628</i>
Proporcje płci	Przed 2004		Po 2004		Wszyscy migranci	
Mężczyźni na 1000 kobiet	924		1355		1178	

Źródło: Opracowanie własne OBM UW na podstawie Labour Force Survey.

Wykres 3.3. Struktura wieku Polaków na tle innych cudzoziemców i krajowców w Niemczech w 2000 r.

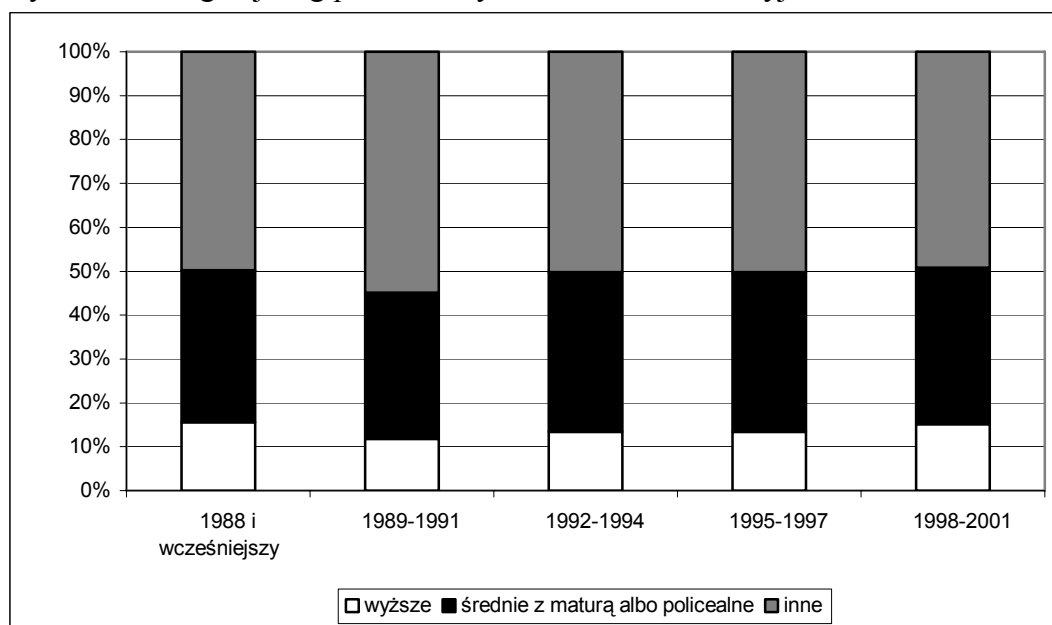

Źródło: Dietz 2005.

Wykształcenie

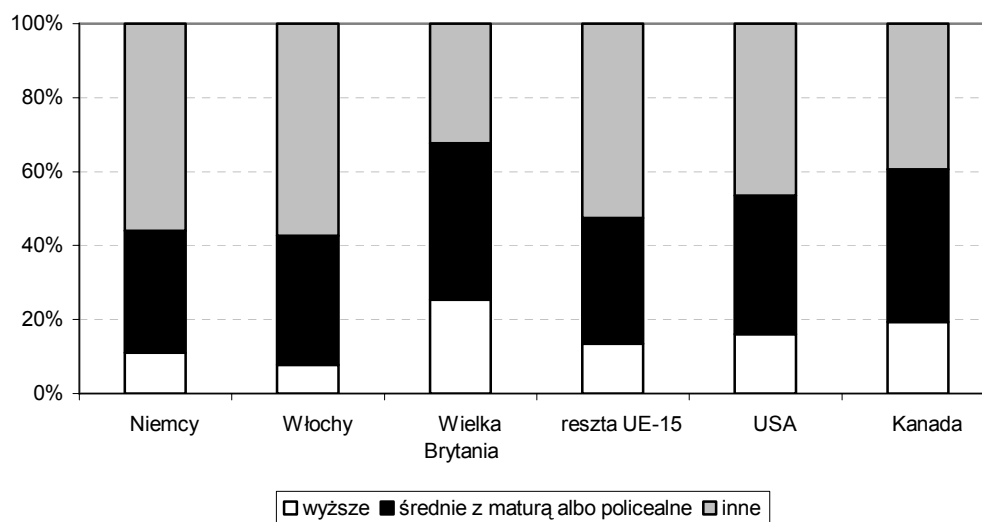
W 2002 r. (NSP 2002) wśród migrujących Polaków wyraźnie dominowały osoby z wykształceniem innym niż wyższe i średnie, czyli najczęściej osoby z wykształceniem zasadniczym (Wykresy 3.4. i 3.5. oraz Tabele 3.4.-3.7.). Sytuacja ta wynikała z charakteru podejmowanych wówczas migracji (najczęściej migracje sezonowe i krótkookresowe) oraz możliwości alokacji sektorowej, sterowanej systemami pozwoleń na pracę (najczęściej do prac w rolnictwie).

Wykres 3.4. Migracje wg poziomu wykształcenia w roku wyjazdu

Źródło: Opracowanie własne OBM UW na podstawie NSP 2002.

Wykres 3.5. Migracje z Polski osób 15 + na stałe do określonych krajów docelowych wg wykształcenia w 2002 r.

Źródło: Opracowanie własne OBM UW na podstawie NSP 2002.

Tabela 3.4. Wybrane wskaźniki struktury według poziomu wykształcenia stałych i czasowych mieszkańców Polski (w wieku 15+)^a, 20 maja 2002 r.; kategorie ludności wybrane pod kątem migracji międzynarodowych

Najwyższy ukończony poziom wykształcenia	Ludność ogółem	Stali mieszkańcy przebywający za granicą ponad 2 miesiące	Stali mieszkańcy z obywatelstwem polskim i RFN	Stali mieszkańcy - cudzoziemcy przybyli po 1988 r.	Stali mieszkańcy - Polacy przybyli z zagranicy po 1988 r.	Cudzoziemcy przebywający w Polsce czasowo ponad 2 miesiące
<i>mężczyźni</i> <i>liczba osób (w tysiącach)</i> <i>% wszystkich mężczyzn w wieku 15+</i>	14.962,1 (100,00)	339,3 (2,27)	124,3 (0,83)	10,7 (0,07)	22,6 (0,15)	12,0 (0,08)
Wyższe	9,9	12,7	5,1	46,0	28,7	40,9
Poziom pośredni	21,5	27,1	16,8	29,5	29,5	37,8
Nieukończone średnie (albo niższe)	68,6	60,2	78,1	24,5	41,8	21,3
<i>kobiety</i> <i>liczba osób (w tysiącach)</i> <i>% wszystkich kobiet w wieku 15+</i>	16.326,3 (100,00)	393,3 (2,41)	118,1 (0,72)	10,6 (0,06)	28,8 (0,18)	11,5 (0,07)
Wyższe	11,0	15,1	5,2	35,8	28,0	31,5
Poziom pośredni	29,3	41,7	26,2	39,5	40,1	45,5
Nieukończone średnie (albo niższe)	59,7	43,2	68,6	24,7	31,9	23,0

^a wskaźniki jako odsetki ogółu ludności danej kategorii (15+) o ustalonym poziomie wykształcenia

Źródło: Okólski 2007.

Tabela 3.5. Stali mieszkańcy Polski w wieku 15 lat i więcej, w tym przebywający czasowo za granicą (powyżej 2 miesięcy) według poziomu wykształcenia (w %) i czasu pobytu za granicą

Wyszczególnienie	Ogółem			Osoby o ustalonym poziomie wykształcenia (w %)					
	rzeczywista liczba	% osób o poziomie wykształcenia		ogółem	ze stopniem co najmniej doktora	z tytułem magistra, lekarza lub równorzędnym	z tytułem inżyniera, licencjata lub dyplomowanego ekonomisty	średnie maturą albo policealne	inne
		ustalonym	nieustalonym						
Ogółem	31 288 428	97,9	2,1	100,0	0,3	7,4	2,7	25,6	64,0
w tym: przebywający za granicą (wg czasu pobytu za granicą w miesiącach)									
ogółem	725 414	79,8	20,2	100,0	0,6	10,1	3,4	35,1	50,8
w tym:									
2-5	76 194	95,8	4,2	100,0	0,4	8,2	3,6	33,1	54,7
6-11	73 645	91,7	8,3	100,0	0,6	11,9	4,7	37,3	45,5
12 i więcej	575 575	76,1	23,9	100,0	0,7	10,1	3,2	35,0	51,0

Źródło: Kaczmarczyk, Okólski 2005 (dane NSP 2002).

Tabela 3.6. Stali mieszkańcy Polski w wieku 15 lat i więcej przebywający czasowo za granicą powyżej 12 miesięcy według poziomu wykształcenia (w %) i roku wyjazdu

Rok wyjazdu	Ogółem			Osoby o ustalonym poziomie wykształcenia (w %)					
	rzeczywista liczba	% osób o poziomie wykształcenia		ogółem	ze stopniem co najmniej doktora	z tytułem magistra, lekarza lub równorzędnym	z tytułem inżyniera, licencjata lub dyplomowanego ekonomisty	średnie maturą albo policealne	inne
		ustalonym	nieustalonym						
Ogółem	575 575	76,1	23,9	100,0	0,7	10,1	3,2	35,0	51,0
w tym:									
1988 i wcześniejszy	97 164	74,2	25,8	100,0	1,0	11,0	3,6	34,6	49,8
1989-1991	108 467	73,3	26,7	100,0	0,6	8,5	2,7	33,4	54,9
1992-1994	70 003	83,9	16,1	100,0	0,7	9,8	2,9	36,3	50,3
1995-1997	74 118	86,8	13,2	100,0	0,6	9,9	2,9	36,4	50,3
1998-2001	155 185	89,4	10,6	100,0	0,6	10,9	3,7	35,6	49,2
Nieustalony	70 638	35,0	65,0	100,0	0,7	9,3	2,9	32,0	55,1

Źródło: Kaczmarczyk, Okólski 2005 (dane NSP 2002).

Tabela 3.7. Stali mieszkańcy Polski w wieku 15 lat i więcej przebywający czasowo za granicą powyżej 12 miesięcy, którzy wyjechali po 1997 r. w związku z pracą, według poziomu wykształcenia (w %) i grupy wieku

Grupa wieku	Ogółem			Osoby o ustalonym poziomie wykształcenia (w %)					
	rzeczywista liczba	% osób o poziomie wykształcenia		ogółem	ze stopniem co najmniej doktora	z tytułem magistra, lekarza lub równorzędnym	z tytułem inżyniera, licencjata lub dyplomowanego ekonomisty	średnie z maturą albo policealne	inne
		ustalonym	nieustalonym						
Ogółem	79 733	92,7	7,3	100,0	0,7	9,3	2,9	33,0	54,1
w tym:									
15-24	17 234	93,6	6,4	100,0	-	0,8	1,8	34,9	62,5
25-29	20 241	95,1	4,9	100,0	0,2	13,2	4,3	33,4	48,9
30-34	11 537	92,8	7,2	100,0	1,2	13,4	2,7	30,5	52,2
35-39	8 097	91,1	8,9	100,0	1,5	11,1	2,1	31,4	54,1
40-44	7 957	91,2	8,8	100,0	1,2	9,8	1,8	34,3	52,9
45-49	7 285	91,0	9,0	100,0	1,1	8,8	2,4	33,7	54,1
50 i więcej	7 382	89,1	10,9	100,0	1,5	9,9	4,3	30,8	53,5

Źródło: Kaczmarczyk, Okólski 2005 (dane NSP 2002).

Rozdział 4. Wielkość poakcesyjnych migracji z Polski

Ocena wielkości migracji po 1 maja 2004 r. nie była podstawowym zadaniem autorów tego projektu. Z uwag przedstawionych w części 2 można wywieść podstawowe źródło trudności takiego przedsięwzięcia. Jest nim zakres, kompletność i jakość odpowiednich danych. Dane nie tylko nie są satysfakcjonujące z tego punktu widzenia, ale też w zależności od źródła ich pochodzenia mogą prowadzić do wzajemnie niezgodnych szacunków.

Jednak to nie trudności badawcze, związane zwłaszcza z niedostatkami danych stanowią przyczynę pominięcia oceny skali odpływu ludności za granicę wśród głównych zadań tego projektu. Autorzy mają głęboką wątpliwość co do celowości dokonywania ocen tego rodzaju w odniesieniu do migracji współczesnych obserwowanych w Polsce. Migracje te bowiem przybierają różne formy, które nie dają się wyrazić w porównywalnych, standardowych kategoriach, a przy tym każda z tych form podlega metamorfozie. Ponadto, u podstaw dążenia do jednoznacznego pomiaru wielkości odpływu migracyjnego leży potrzeba ustalenia jednego z elementów bilansu ludności państwa. Ta potrzeba z kolei opiera się na założeniu, że każdy człowiek (a szerzej – każda rodzina, każde gospodarstwo domowe) w danym momencie „przynależy” do konkretnego, a przy tym tylko jednego państwa. Podstawę teoretyczną takiego podejścia można znaleźć w koncepcji państwa narodowego i związanej z nią koncepcji obywatelstwa. Jest to zapewne również uzasadnione w sensie administracyjnym (niezależnie od tego, czy odpowiednie reguły administracyjne nie stały się anachroniczne), ale w coraz większym stopniu nie odpowiada rzeczywistości w sensie osiedleńczym czy funkcjonalnym.

W realnym świecie bowiem coraz więcej ludzi ma w tym samym czasie więcej niż jedno miejsce zamieszkania, a czas nieprzerwanego przebywania w każdym z nich jest stosunkowo krótki. Coraz więcej gospodarstw domowych jest względnie trwale rozdzielonych w przestrzeni międzynarodowej; niektórzy ich członkowie przemiennie i rotacyjnie zmieniają swe miejsca zamieszkania. Rośnie proporcja ludności posiadającej więcej niż jedno obywatelstwo. Wreszcie, w różnych krajach trwale przebywa (żyje, zamieszkuje, pracuje) znacząca część populacji, która nie ma statusu oficjalnego („regularnego”), nie jest zarejestrowana, choć korzysta z różnych przejawów przyzwolenia ze strony administracji odpowiednich państw. Te zjawiska ogromnie komplikują sens kategorii „mieszkaniec państwa” oraz kategorii „migrant” (emigrant, imigrant) i w dużym stopniu podważają znaczenie poznawcze bilansowania demograficznego.

Polacy odbywający wędrówki międzynarodowe są szczególnie liczną grupą osób, które odpowiadają tym cechom. W związku z tym znaczenie takich kategorii jak „ludność Polski” czy „emigracja z Polski” staje się coraz bardziej niejednoznaczne. Dlatego dużo ważniejsze z poznawczego i analitycznego punktu widzenia jest skupienie się na różnorodności strumienia migracyjnego i populacji emigrantów, na identyfikacji cech ich podstawowych form lub typów oraz ich wewnętrznych struktur, a także odrębnych mechanizmów różnych form migracji. Tym zagadnieniom jest właśnie poświęcony niniejszy projekt. Jednakże ze względu na wielkie zainteresowanie, można by rzec: oczekiwanie społeczne, dotyczące szacunku skali odpływu ludności z Polski po 1 maja 2004 r., poniżej pokrótce (i marginesowo) podejmiemy tę kwestię.

Z urzędowego bilansu ludności, sporządzonego przez GUS wynika że między 1 stycznia 2004 r. a 1 stycznia 2007 r. saldo migracji zagranicznych w Polsce wyniosło – 60 tysięcy osób. Ponieważ napływ do Polski można uznać za niewielki (oficjalnie w tym okresie imigracja wyniosła 20 tysięcy osób), to i ocena emigracji, wynikająca z tego bilansu musi być niewielka (rzędu 80 tysięcy osób). Oficjalnie zarejestrowano w tym czasie 70 tysięcy emigrantów, lecz różni eksperci twierdzą, że w krótszym czasie, bo po 1 maja 2004 r. wyemigrowały nie dziesiątki lecz setki tysięcy, ba! nawet miliony osób.

Tak wielka dysproporcja przemawia dodatkowo za trafnością wypowiedzianych wcześniej zastrzeżeń i obaw dotyczących sensowności szacowania ogólnej liczby polskich emigrantów. Z czego się bierze ta różnica w ocenach?

Głównym powodem jest sposób definiowania „ludności Polski” i związany z tym sposób definiowania „emigracji z Polski”. W źródłach urzędowych ludność Polski to nic innego jak „ludność faktycznie zamieszkała”, a ta jakby na przekór swej nazwie obejmuje wszystkie osoby (ale za to wyłącznie te) zameldowane na pobyt stały w Polsce, niezależnie od tego, czy mieszkają w Polsce czy nie i od tego jak długo ewentualnie trwa ich nieobecność. Jeśli zatem osoba, która wyemigrowała z Polski nie wymeldowała się (z „pobytu stałego”), to pozostaje nadal mieszkańcem Polski i nie wchodzi w skład „emigrantów”. W sensie urzędowym emigrantem jest bowiem tylko ten, kto będąc wcześniej zameldowany na pobyt stały został wymeldowany w związku z wyjazdem za granicę. Z różnych źródeł (np. spisy ludności) wiadomo, że większość faktycznych polskich emigrantów nie ma statusu „oficjalnych” emigrantów, ponieważ po wyjeździe z Polski zachowuje „stały adres” (zameldowanie na pobyt stały) w Polsce.

To jednak wcale nie oznacza, że skalę niedoszacowania emigracji z Polski (i tym samym – przeszacowania ludności państwa) wyznacza liczba osób, które przebywając za

granicą, zachowują stały adres w Polsce. Nie są przecież emigrantami turyści ani osoby podróżujące „w interesach”. Trudno też za emigrantów uznać polskich robotników, pracujących sezonowo za granicą ani studentów zatrudnionych w innym kraju w okresie wakacji. Przyjmiemy w tym miejscu (za GUS) arbitralne kryterium, uznające za migrantów osoby przebywające za granicą powyżej dwóch miesięcy.

GUS oszacował liczbę ludności Polski przebywającej za granicą powyżej dwóch miesięcy w dniu 1 stycznia 2007 roku na 1 milion 950 tysięcy (GUS 2007). Podstawą dla tego szacunku są dane spisu ludności z 2002 r. oraz oceny wynikające z badania aktywności ekonomicznej ludności (BAEL). Zgodnie z tymi danymi, 20 maja 2002 r. 786 tysięcy „stałych” mieszkańców Polski od ponad dwóch miesięcy przebywało za granicą, z tego 626 tysięcy (80%) – od ponad 12 miesięcy. Z tej samej oceny GUS wynika, że 1 stycznia 2005 r. liczba „czasowo nieobecnych” „stałych mieszkańców” Polski wzrosła do miliona. A zatem odpływ tej kategorii ludności Polski w latach 2005 i 2006 wyniósł około 950 tysięcy. Biorąc pod uwagę odpływ, jaki nastąpił w ostatnich ośmiu miesiącach 2004 r. oraz wielkość urzędowej emigracji po 1 maja 2004 r., możemy uznać iż łączny efekt odpływu (nieobecność w Polsce) od daty akcesji do UE do końca 2006 r. wyraża się liczbą zbliżoną do 1 miliona 100 tysięcy osób. Trzeba zdawać sobie sprawę z tego, iż liczba ta nie obejmuje osób, które wyjechały z Polski na dłuższy czas w końcowych dwóch miesiącach tego okresu, za to uwzględnia osoby, które wprawdzie 1 stycznia 2007 r. były nieobecne powyżej dwóch miesięcy, ale mogły wkrótce potem wrócić do Polski.

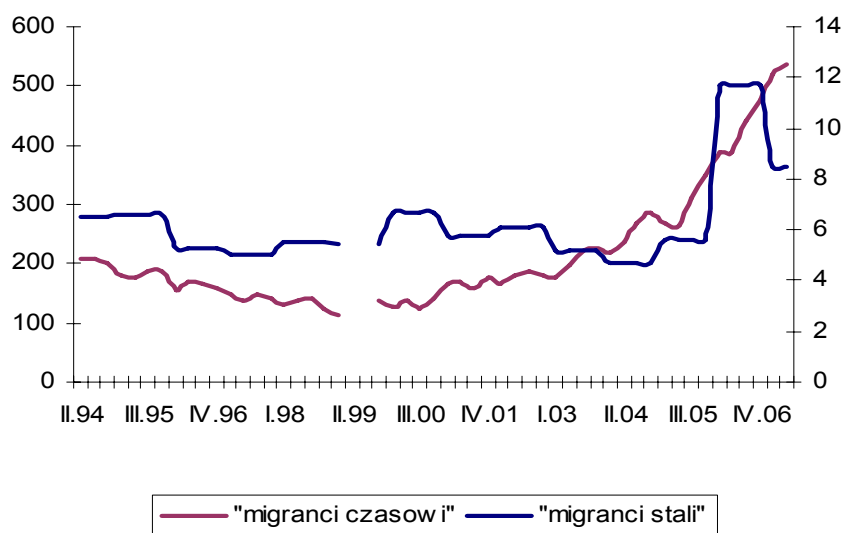
Jakie jest statystyczne (demograficzne) znaczenie tego szacunku? Oznacza on ubytek ludności Polski (w rozumieniu urzędowym) rzędu 2,8%. Ubytek ludności w wieku 15 i więcej lat wyniósł 3,3%, a ludności w wieku 15-59 lat 4,0%. Liczebność kobiet w wieku 15 i więcej lat stała się mniejsza o 2,2%, a mężczyzn o 4,4%. W przekroju terytorialnym największego uszczerbku (w grupie ludności 15+) doznały: Podkarpackie (7,2%) i Świętokrzyskie (6,0%), a najmniejszego: Mazowieckie (1,8%) i Śląskie (2,1%) (Okólski, Mioduszevska 2007). Bardziej szczegółowe dane na ten temat zostały zamieszczone w dwóch tabelach w aneksie (Aneks: Tabela A.1 i Tabela A.2). Nawet te nieliczne i dosyć ogólne oceny są wystarczające do wyrażenia poglądu, iż odpływ ludności z Polski w okresie poakcesyjnym był znaczący, zarówno ze względu na intensywność (średnia miesięczna intensywność to 30-35 tysięcy osób odpływających netto), jak i na skutki demograficzne. Inna sprawa to, na ile trwale okażą konsekwencje tego odpływu. Dziś jest jednak za wcześnie, by wiarygodnie odpowiedzieć na to pytanie.

Rozdział 5. Dynamika migracji przed i po 1 maja 2004 r.

Według danych kwartalnych BAEL, w latach 1994-1998 występował wyraźny spadek „migracji czasowych”, tj. migracji o innym charakterze niż związany z wymeldowaniem osoby migrującej z pobytu stałego w Polsce. Dane o tych ostatnich („migracje trwałe”), pochodzące z centralnego rejestru ludności (PESEL) również dowodziły tendencji spadkowej (w latach 1995-1997²¹), choć w tym przypadku zarówno skala odpływu jak i, w konsekwencji tego, wielkość spadku były niewielkie. Liczba osób w wieku 15 lat lub starszych przebywających za granicą dłużej niż dwa miesiące (lecz zachowujących adres stałego zameldowania i swoje gospodarstwo domowe w Polsce) obniżyła się w tym okresie z ponad 200 tysięcy w środku 1994 r. do nieco ponad 100 tysięcy pod koniec 1998 r., czyli o połowę. Od końca roku 2000 sytuacja pod tym względem istotnie się zmieniła. Rozpoczął się wzrost migracji. W pierwszej połowie 2004 r. został przekroczony wysoki poziom „migracji czasowych”, rejestrowanych za pomocą BAEL, jaki był obserwowany 10 lat wcześniej. Natomiast w latach 2000-2004 „migracje trwałe” po raz kolejny w okresie transformacji uległy niewielkiej obniżce. Ilustruje to Wykres 5.1.

²¹ W dwóch kolejnych latach (1998 i 1999) występował stabilny poziom odpływu.

Wykres 5.1. Migracje związane z wymeldowaniem z pobytu stałego (skala prawa) i migranci przebywający za granicą powyżej 2 miesięcy, którzy są nadal zameldowani na pobyt stały w Polsce (skala lewa); dane kwartalne (tysiące osób)

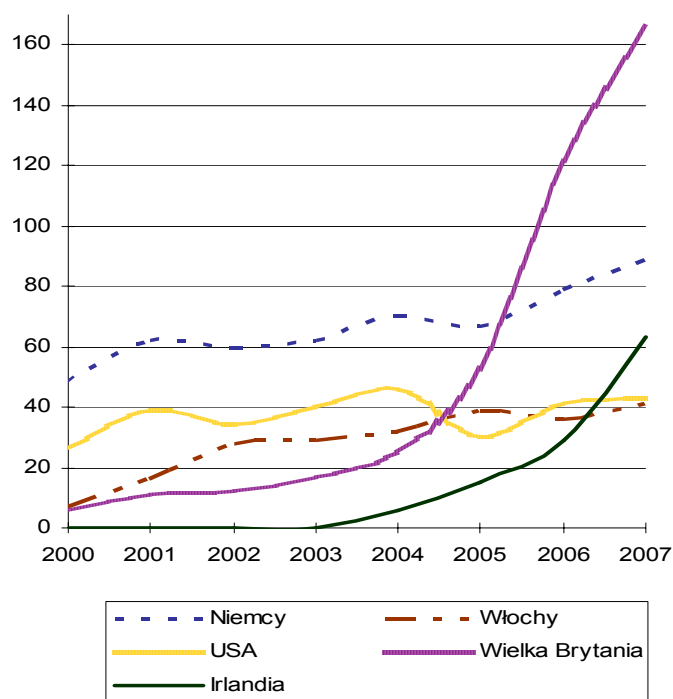

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BAEL.

Kaczmarczyk i Okólski (2007) zwrócili uwagę na silne dodatnie skorelowanie tych zmian ze zmianami stopy bezrobocia w Polsce. Zauważyli również, że po roku 2004 zmiany w wielkości „migracji czasowych” i poziomie stopy bezrobocia stały się (z rosnącą siłą) rozbieżne. Istotnie, rok wstąpienia Polski do UE zdaje się być przełomowy, jeśli chodzi o dynamikę i źródła odpływu z Polski. Przywołany już Wykres 5.1 dowodzi podwojenia się skali „migracji czasowych” w ciągu zaledwie dwóch lat, pomimo że ich poziom w końcu 2004 r. już był wysoki. Wzrosła także skala „migracji trwałych”, ale dopiero w 2006 r.

Migracje z Polski charakteryzowały się zróżnicowaną dynamiką w zależności od kraju docelowego. Jeśli chodzi o dominującą ich formę, czyli „migracje czasowe” (osób w wieku 15+), to ze względu na charakter źródła danych i odpowiednią metodę pomiaru nie jest możliwa ocena dynamiki we wszystkich kierunkach geograficznych, a jedynie w najważniejszych. Na Wykresie 5.2 przedstawiono trendy w przypadku pięciu krajów.

Wykres 5.2. Migranci według krajów docelowych w drugim kwartale danego roku (w tys.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BAEL.

Spośród tych pięciu krajów migracja do Niemiec i USA obfitowała w niewielkie wzrosty i spadki, i w okresie przedakcesyjnym przebiegała bardzo podobnie. Natomiast w okresie poakcesyjnym odpływ do Niemiec najpierw nieco się obniżył, a następnie wzrósł, podczas gdy odpływ do USA po początkowym zwiększeniu się, nieznacznie spadł. Z kolei, w przypadku migracji do Włoch, po dość silnym wzroście w latach 2000 – 2001, tempo wzrostu stało się słabsze, a w latach 2005 – 2006 wzrost ustał niemal całkowicie. Migracja do Irlandii stała się znacząca dopiero w 2003 r., z tym że od połowy 2005 r. zwiększała się w bardzo dużym, niespotykanym wcześniej, w odniesieniu do żadnego kraju docelowego, tempie. Jednak największe zmiany stały się udziałem „kierunku brytyjskiego”. Odpływ do Wielkiej Brytanii wzmógł się już w latach 2000-2003, gdy osiągnął dynamikę zbliżoną do dynamiki migracji do Niemiec i Włoch, ale od 2004 r. stał się wprost gwałtowny. Kwartalna liczba migrantów „zarejestrowanych” za pośrednictwem BAEL wzrosła po wstąpieniu Polski do UE z niespełna 30 tysięcy do blisko 170 tysięcy, tj. poziomu dwukrotnie wyższego niż w

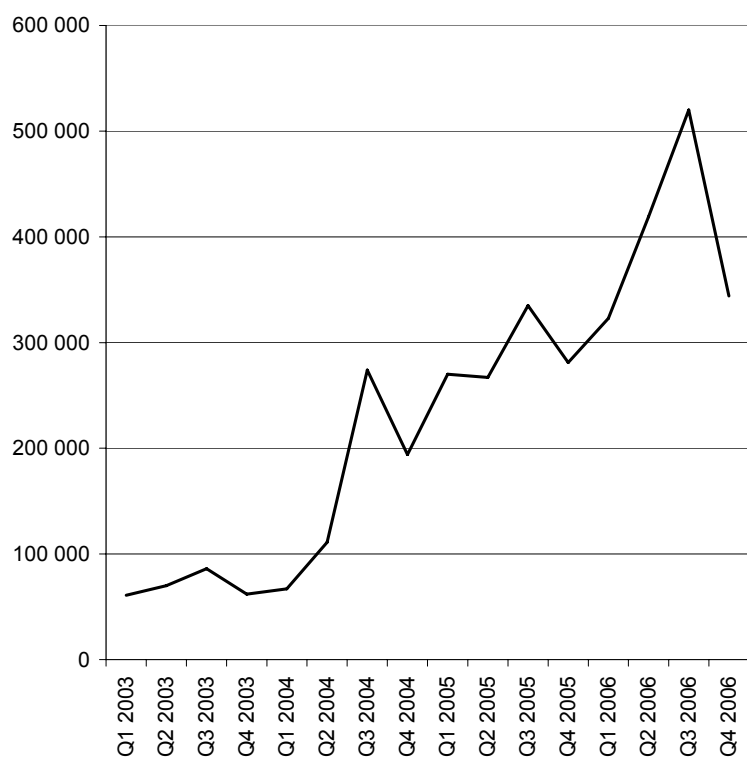
przypadku Niemiec, pomimo że u progu akcesji do Niemiec kierowało się dwukrotnie więcej polskich migrantów niż do Wielkiej Brytanii.

Tendencje te można zweryfikować na podstawie danych pochodzących z krajów docelowych. W Wielkiej Brytanii służą do tego cztery wzajemnie niezależne źródła: International Passenger Survey (IPS), Workers Registration Scheme (WRS), National Insurance Registration System (NINO) oraz Labour Force Survey (LFS). Z jednego z nich (LFS) skorzystaliśmy wcześniej (w części 2). Zarówno tamto jak i pozostałe trzy źródła jednoznacznie potwierdzają bezprecedensową dynamikę napływu Polaków do tego kraju. Dane IPS (Wykres 5.3) dowodzą, że napływ miał charakter systematyczny, choć nie był pozbawiony głębokich fluktuacji o charakterze sezonowym. Zarówno to źródło jak i WRS (Wykres 5.4) wskazują, że zdecydowanie najmniejszy był w miesiącach zimowych a największy w miesiącach letnich, przy czym rok po roku minimum zimowe i maksimum letnie wznosiło się na coraz wyższy poziom²². Zapewne duży wpływ na te fluktuacje napływu miało uczestnictwo studentów poszukujących pracy w okresie wakacji. Na Wykresie 5.5 z kolei został zaprezentowany wzrost obecności obywateli polskich w Wielkiej Brytanii na tle obywateli innych krajów, z których w latach 2002 – 2006 rekrutowało się najwięcej migrantów do Wielkiej Brytanii. Jego źródłem jest rejestr nowoubezpieczonych (NINO). Jeszcze w roku 2002/2003²³ Polacy stanowili nieznaczną część osób ujętych w NINO (kilka tysięcy; około 1% wszystkich cudzoziemców), ale już w roku 2003/2004 uplasowali się na dziewiątej pozycji (3%), a w dalszych latach zdecydowanie na pierwszej (222 tysięcy w roku 2006/2007; 31%). W roku 2006/2007 drugi kraj po Polsce (Indie) miał w NINO reprezentację blisko pięciokrotnie mniej liczną niż Polska, pomimo że jeszcze w roku 2003/2004 obywateli Indii było trzykrotnie więcej.

²² W przypadku maksimum letniego, według IPS, napływ w 2007 r. był nieco niższy niż w 2006 r.

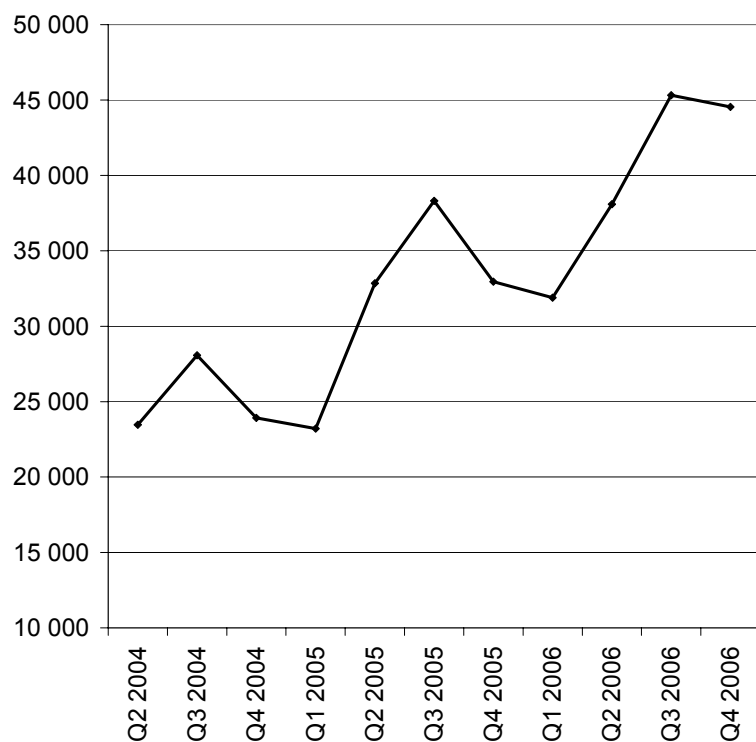
²³ Rok w przypadku NINO zaczyna się 1 kwietnia, a kończy 12 miesięcy później, czyli 31 marca.

Wykres 5.3. Napływ obywateli polskich do Wielkiej Brytanii, według Intenational Passenger Survey (IPS)

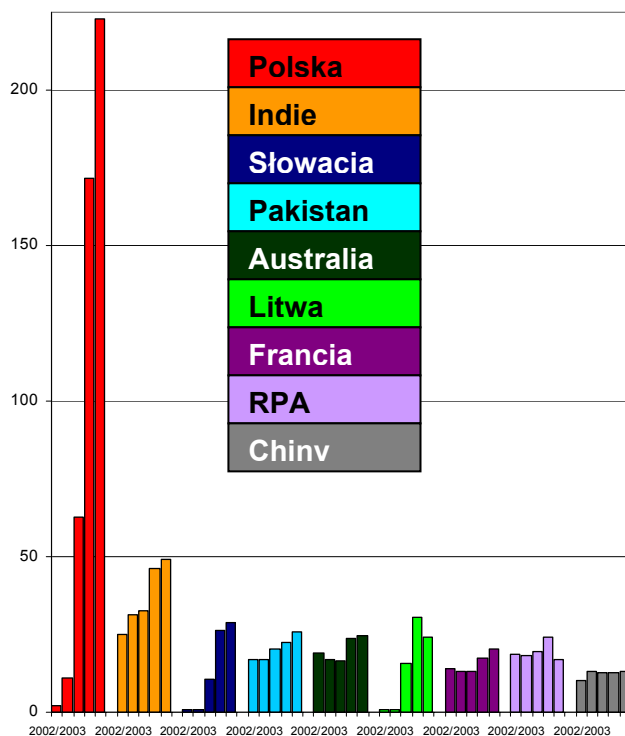
Źródło: Opracowanie własne na podstawie IPS.

Wykres 5.4. Nowi obywatele polscy w rejestrze pracowników z krajów UE8 (WRS) w Wielkiej Brytanii

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Home Office.

Wykres 5.5. Nowowydane numery ubezpieczenia społecznego (NINO) w Wielkiej Brytanii; Polacy i obywatele innych głównych krajów imigracji (w tysiącach); między 2002/2003 a 2006/2007

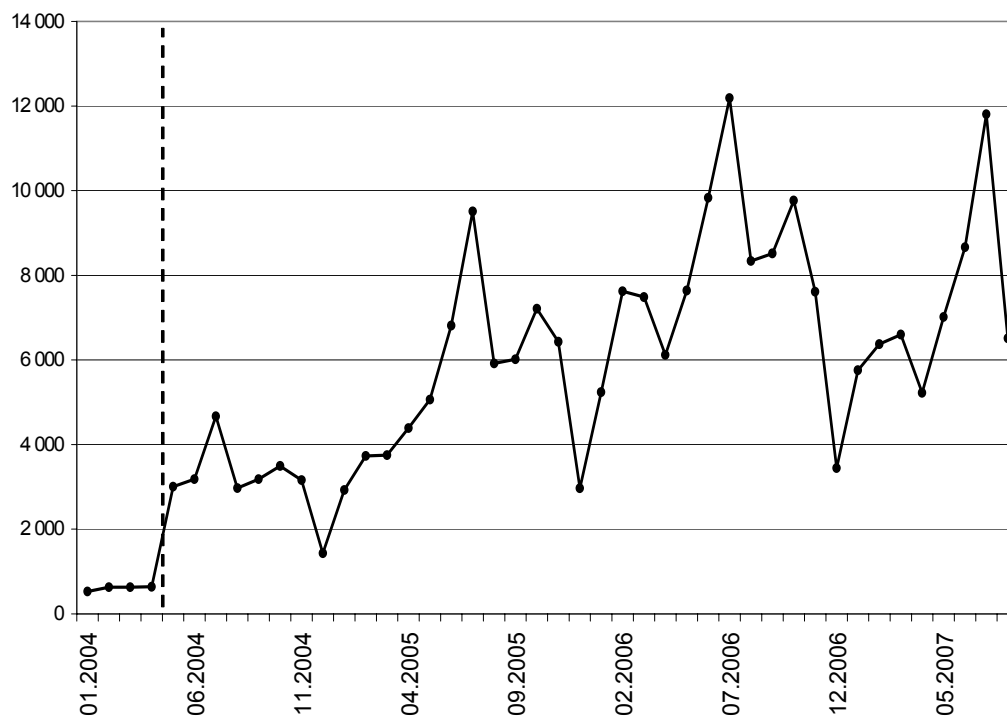

Źródło: NINO.

Również dane irlandzkie potwierdzają fakt niezwykle dużej intensywności napływu obywateli polskich. Podczas, gdy jeszcze w 2003 r. w systemie ubezpieczeń społecznych (PPS) rejestrowano co miesiąc zaledwie po kilkaset osób z Polski, to w lecie 2006 r. już od 8000 do 12000. Opierając się na statystyce osób nowoubezpieczonych (Wykres 5.6), i przyjmując że jest ona symptomatyczna dla napływu migrantów, można dostrzec podobny wzorzec cykliczności migracji jak w przypadku Wielkiej Brytanii, tzn. ogólnie rosnący trend oraz powtarzające się „szczyty” w miesiącach letnich i „dna” w miesiącach zimowych (różnice nawet trzykrotne). Także w Irlandii w lecie roku 2007 napływ był po raz pierwszy niższy aniżeli w analogicznym okresie roku poprzedniego, co być może zwiastowało „wytracanie” silnej dynamiki przez migrację z Polski. Warto dodać, że silny wzrost napływu zaobserwowano i w Szwecji, trzecim kraju, który 1 maja 2004 r. otworzył swój rynek pracy dla obywateli polskich. Trzeba jednak dodać, że skala procesu migracyjnego z Polski do Szwecji była nieporównanie mniejsza niż w Wielkiej Brytanii a nawet Irlandii. Zwraca uwagę zastąpienie tradycyjnej w tej migracji przewagi liczebnej kobiet nad mężczyznami przez przewagę mężczyzn nad kobietami (zobacz Wykres 5.7). Być może nad względami

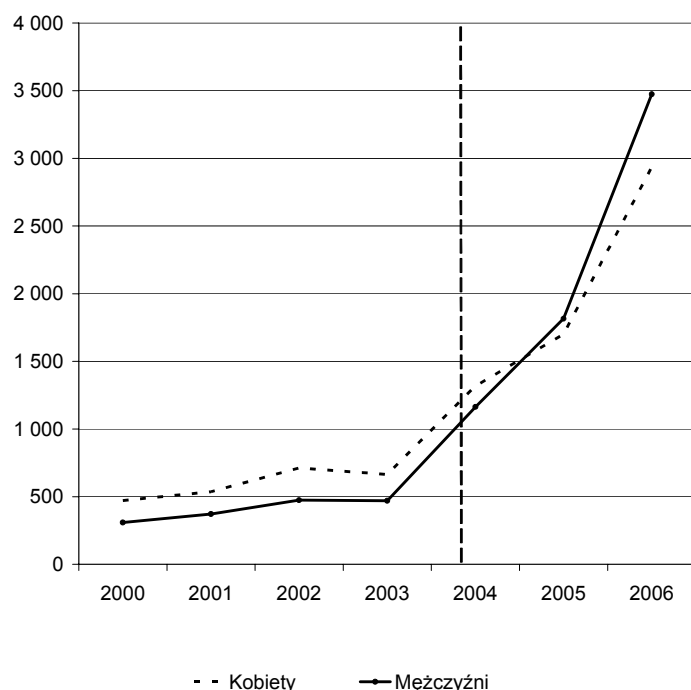
matrymonialnymi (którymi – według wiedzy potocznej – kierowała się część migrujących kobiet) zaczęły mocniej górować przesłanki migracji związane z zatrudnieniem.

Wykres 5.6. Nowe numery ubezpieczenia społecznego (PPS) przyznane obywatelom polskim w Irlandii; dane miesięczne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie PPS.

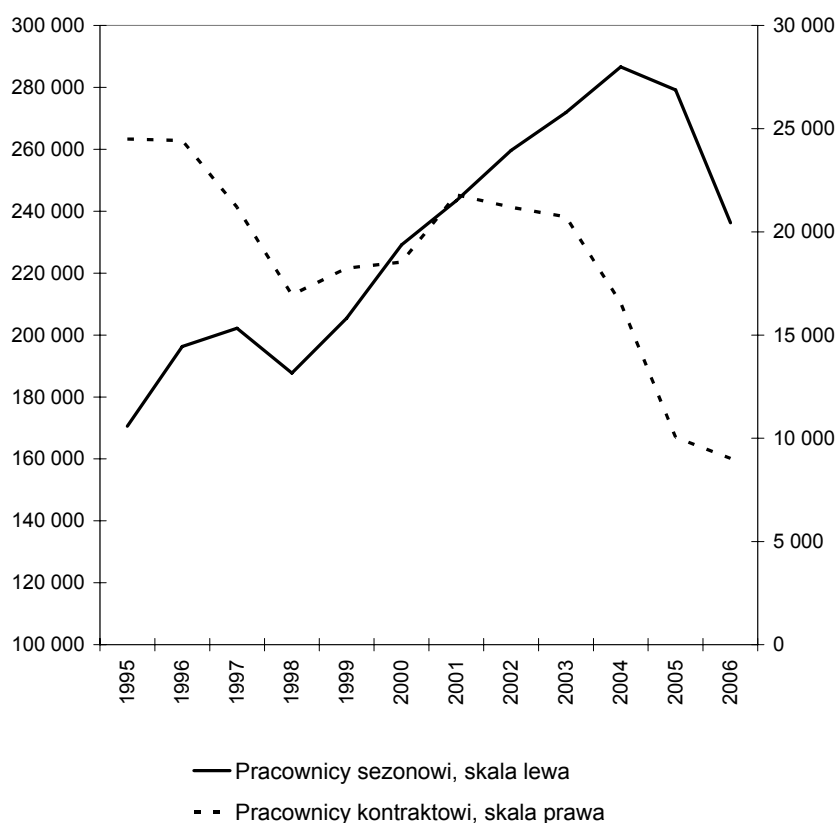
Wykres 5.7. Imigranci z Polski w Szwecji 2000-2006

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Migrationsverket.

Na tym tle uderzające są obserwacje, jakie można poczynić na temat napływu i obecności polskich migrantów w Niemczech. W sytuacji, gdy w Wielkiej Brytanii, Irlandii i Szwecji występował wzrost napływu na niespotykaną w tych krajach skalę, w Niemczech, najważniejszym od lat kraju przyjmującym migrantów z Polski, wzrost migracji był nieznaczny i eratyczny. Najliczniejsza kategoria polskich pracowników odbywających wędrowniki do tego kraju, migranci sezonowi (blisko 300 tysięcy w 2004 r.), wykazała wyraźną tendencję spadkową. Podobnie zresztą inna, mniej liczna kategoria osób pracujących w ramach kontraktów firm, choć w tym przypadku spadek rozpoczął się już w 2002 r. Ilustruje to Wykres 5.8. Nie można wykluczyć, że całkowity napływ do Niemiec po 1 maja 2004 r. był nawet nieco większy niż w okresie przedakcesyjnym, co wyraźnie sugerują dane BAEL, jeśli jednak miało to miejsce, to z pewnością na niewielką skalę. Źródła niemieckie nie są pod tym względem wzajemnie zgodne, ale żadne z nich nie sugeruje utrzymania wcześniejszej dość silnej tendencji wzrostowej.

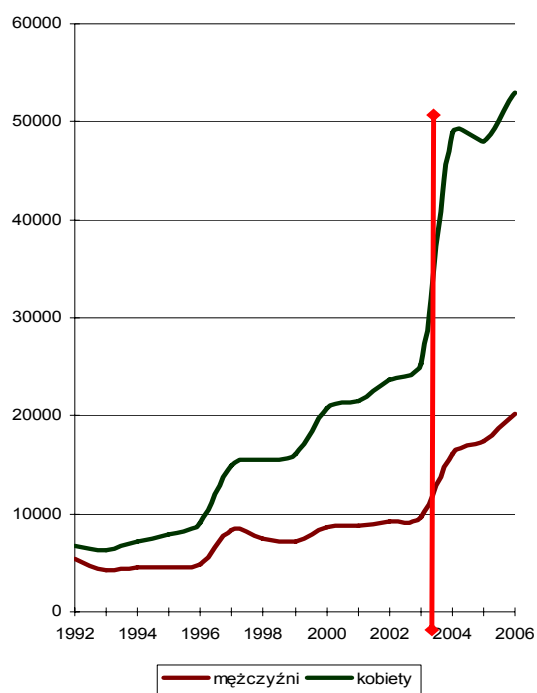
Wykres 5.8. Pracownicy sezonowi i kontraktowi w Niemczech 1995-2005, w tysiącach

Źródło: Opracowanie własne OBM UW na podstawie BA.

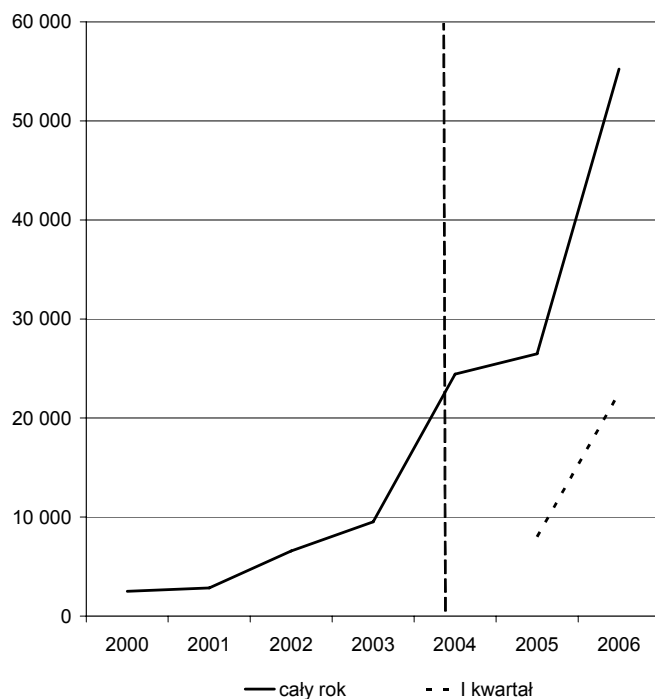
Na koniec opisu dynamiki wędrowek poakcesyjnych ludności Polski przedstawiamy ilustracje charakteryzujące kilka innych kierunków migracyjnych w okresie „okołoakcesyjnym”. Są one reprezentatywne dla niektórych innych krajów (np. Danii i Islandii) i dowodzą, iż wstąpienie Polski do UE miało istotny wpływ na dynamikę odpływu, niezależnie od tego, czy towarzyszyło temu jednoczesne otwarcie rynków pracy. Zarówno w Holandii jak i w Hiszpanii, a nawet we Włoszech, gdzie przybysze z Polski od dawna stanowili liczną populację, w 2004 r. lub w roku następnym nastąpiło wyraźne przyspieszenie wzrostu napływu (Wykres 5.9, Wykres 5.10 i Wykres 5.11).

Wykres 5.9. Obywatele polscy legalnie mieszkający we Włoszech, 1992-2006

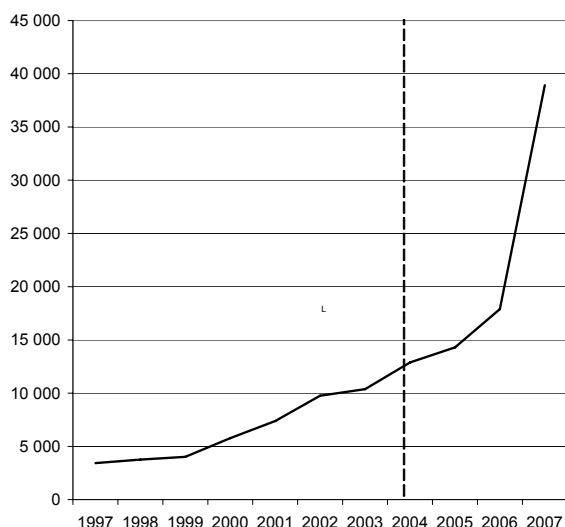
Źródło: Opracowanie własne na podstawie ISTAT.

Wykres 5.10. Pozwolenia na pracę dla obywateli polskich w Holandii, 2000-2007

Źródło: Opracowanie własne OBM UW na podstawie CWI.

Wykres 5.11. Pracownicy z Polski w Hiszpanii posiadający numer ubezpieczenia społecznego, 1997-2007

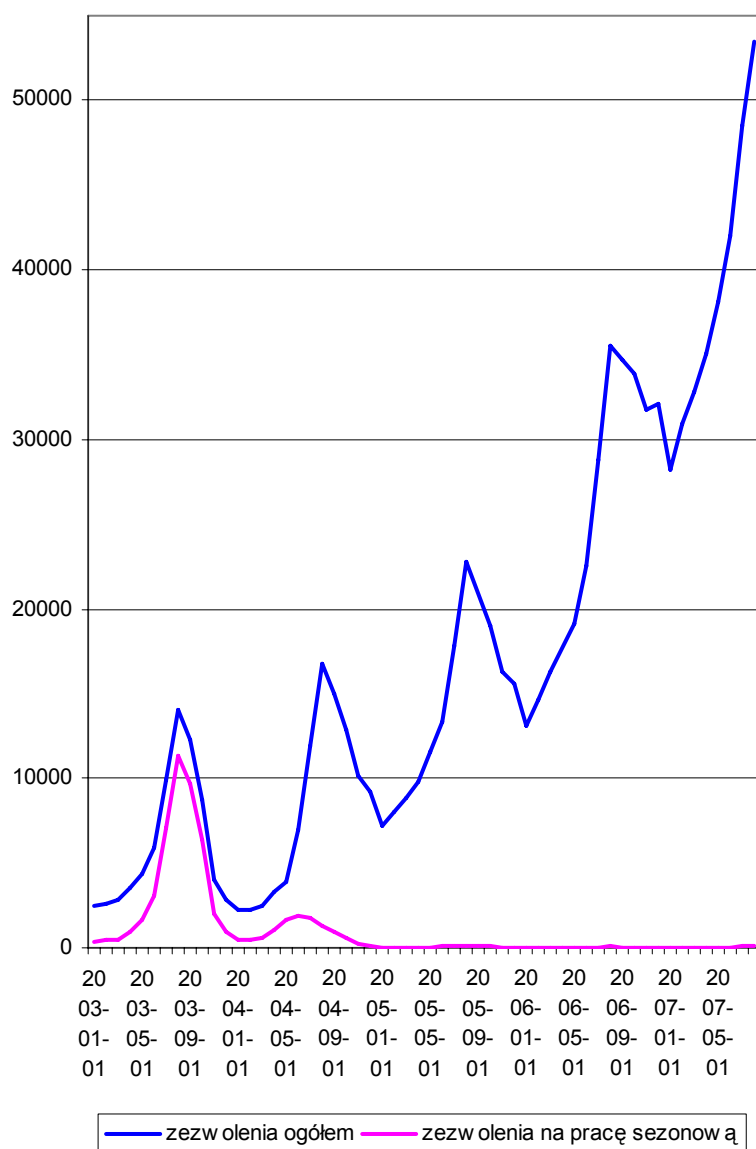

Źródło: Opracowanie własne OBM UW na podstawie Ministerio de Trabajo Y Asuntos Sociales.

Szczególnie interesujący wydaje się na tym tle przypadek Norwegii, kraju nie będącego członkiem UE, ale związanego ze wspólnotą porozumieniem o swobodzie przepływu osób i swobodnym dostępie do rynku pracy. Pomimo, że Norwegia nie zniosła wobec obywateli polskich ograniczeń w dostępie do swego rynku pracy, to jednak przyjęła wobec nich liberalne rozwiązania, zwłaszcza dotyczące wjazdu i pobytu. Zaowocowało to silnym i trwałym wzrostem napływu, choć nie podważyło ukształtowanego jeszcze w latach 90. XX w. wzorca migracji polegającego na niemal pełnej rotacji migrantów w cyklu rocznym. Na Wykresie 7.12 ten wzorec został pokazany na przykładzie roku 2003²⁴. Niemal wszyscy migranci z Polski (około 10 tysięcy osób), głównie zatrudniani w Norwegii w charakterze pracowników sezonowych pojawili się w tymże roku i przed jego upływem powrócili do Polski. Przed 2004 r. Polacy w zasadzie nie przebywali w Norwegii w porze zimowej. Natomiast od tego roku, pomimo zachowania wzorca rotacyjnego, coraz bardziej wzrastała liczba pracowników z Polski spędzających w Norwegii zimę. Na początku 2007 r. było ich już około 25-30 tysięcy. Przy tym wielokrotnie zwiększyła się liczba zatrudnionych w sezonie szczytowym.

²⁴ Nie udało się nam uzyskać danych o zatrudnieniu obywateli polskich w Norwegii, a jedynie całej grupy migrantów z krajów UE-8. Ponieważ Polacy stanowią blisko 70% osób należącej do tej grupy, uznaliśmy że dynamika zachowań migracyjnych tej grupy z dużym przybliżeniem odzwierciedla zachowania obywateli polskich.

Wykres 7.12. Pracownicy z krajów UE8 w Norwegii (ważne pozwolenia na pracę na dany dzień) 1 stycznia 2003 - 1 sierpnia 2007

Źródło: Opracowanie własne OBM UW na podstawie UDI.

Rozdział 6. Zróżnicowanie migrantów z Polski przed i po akcesji

W trzech kolejnych częściach (6-8) opieramy się na specjalnie do celu niniejszego projektu skonstruowanej bazie danych, opartych na BAEL, zw. Bazą Migrantów. Baza ta obejmuje dwie kategorie osób w wieku 15 lat i więcej, które wyjechały z Polski (na ponad dwa miesiące), pozostając nominalnie jej stałymi mieszkańcami: 1/ osoby, które wyjechały w latach 1999-2003 oraz 2/ osoby, które opuściły Polskę po 1 maja 2004 r. (do końca 2006 r.). Zbiorowość pierwsza liczy 1829 a druga 1894 osoby. Pierwszą nazywamy migrantami przedakcesyjnymi, a drugą migrantami poakcesyjnymi. Porównujemy je z ludnością Polski w wieku co najmniej 15 lat, w środku roku 2004.

6.1. Płeć i wiek osób migrujących

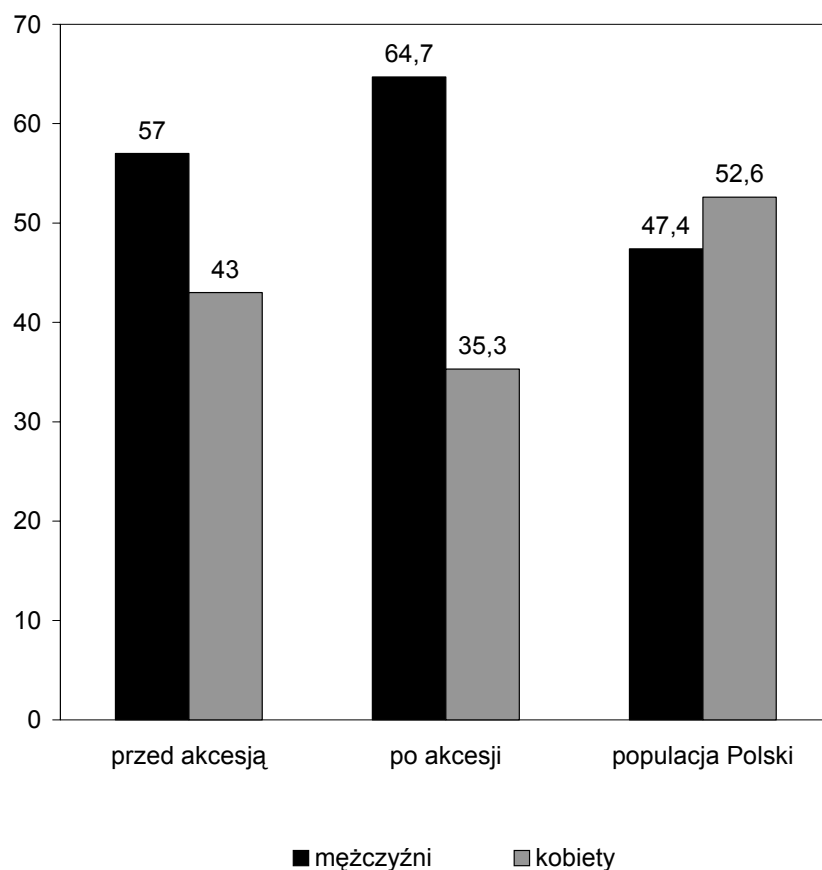
Selektywność migrantów ze względu na płeć i wiek stanowi znaną ogólną cechę wędrowek ludności. Typowo, wśród migrujących przeważają mężczyźni, a ludzie młodzi są nadreprezentowani podczas gdy starsi niedoreprezentowani w stosunku do udziału tych grup w całej populacji. Kategorię ludzi którzy przekroczyli 45 rok życia nazywa się nawet ludnością niemobilną (w wieku niemobilnym).

Wśród migrantów polskich ta cecha znajduje pełne potwierdzenie. Jak wynika z Wykresu 6.1, pomimo znacznej przewagi kobiet wśród ludności Polski²⁵, przed akcesją mężczyźni²⁶ stanowili 57% wszystkich migrantów, o 10 punktów więcej niż w całej populacji. Wśród migrantów poakcesyjnych nadreprezentacja mężczyzn okazała się jeszcze wyższa, a ich udział wyniósł 65%.

²⁵ Tu i dalej (w cz. 7-8) mówiąc o ludności (populacji) Polski mamy na myśli osoby w wieku co najmniej 15 lat.

²⁶ Tu i dalej (w cz. 7-8) mówiąc o migrantach mamy na myśli migrantów w wieku co najmniej 15 lat.

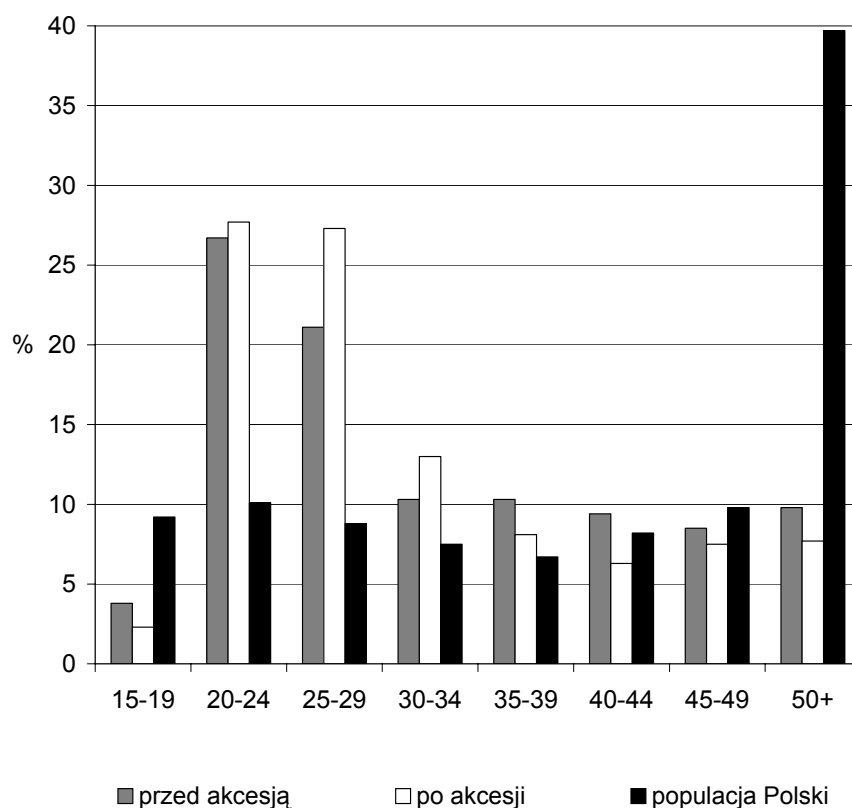
Wykres 6.1. Migranci według płci na tle populacji Polski w momencie akcesji (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BAEL (Baza Migrantów OBM).

Podobnie z wiekiem, migranci byli niedoreprezentowani wśród osób 15-19-letnich, a przede wszystkim wśród osób w wieku niemobilnym. Odsetek migrantów, którzy przekroczyli 50. rok życia stanowił zaledwie jedną czwartą analogicznego odsetka w populacji. Bardzo silna nadreprezentacja migrantów występowała natomiast wśród osób w wieku 20-29 lat. Przedstawia to Wykres 6.2.

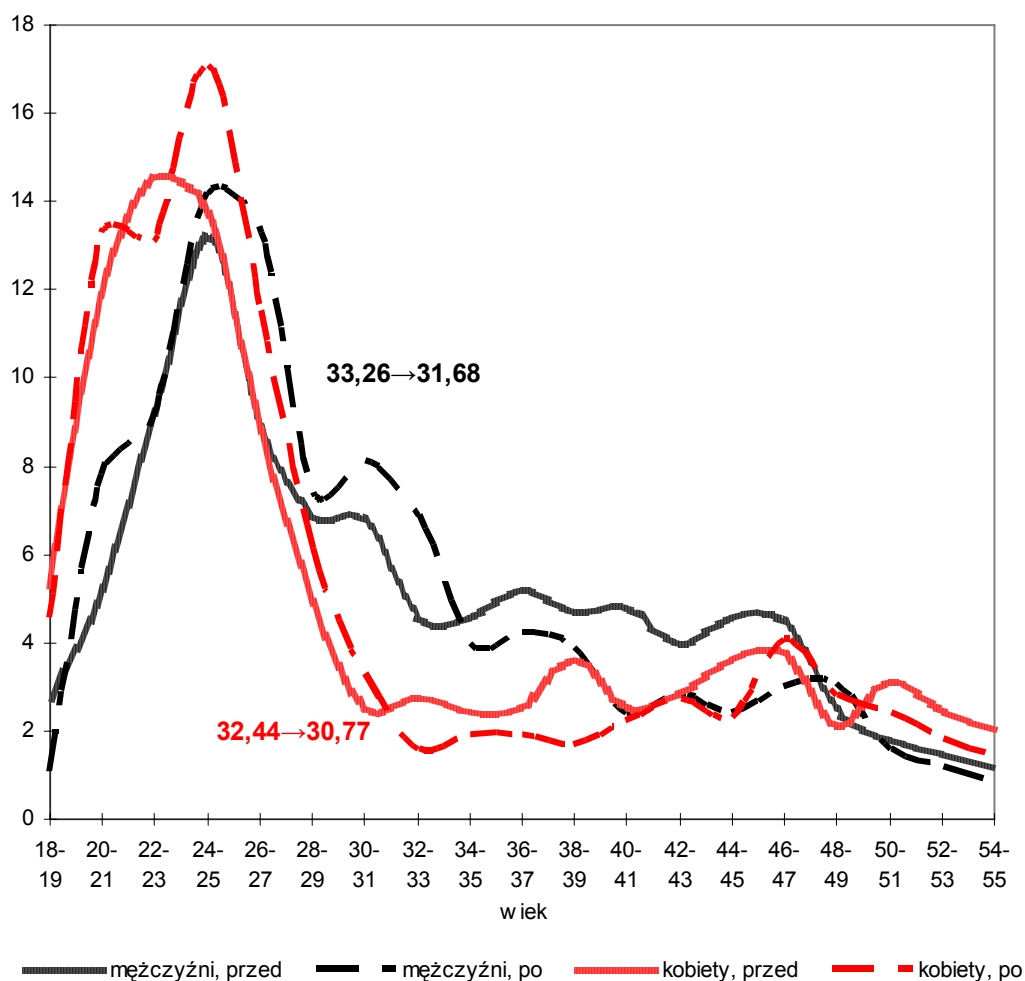
Wykres 6.2. Migranci i ludność Polski według wieku (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BAEL (Baza Migrantów OBM).

Zmiana w związku z akcesją była stosunkowo nieznaczna. Istotne wydaje się po pierwsze to, że wśród migrantów w wieku 40-44 lat, nieznaczna nadreprezentacja ustąpiła miejsca dość wyraźnej niedoreprezentacji, a po drugie to, iż silnie wzrosła nadreprezentacja migrantów w wieku 25-29 lat, dorównując nadreprezentacji obserwowanej w wieku 20-24 lata, która zwiększyła się zupełnie nieznacznie. Generalnie, migranci stali się młodszy (średni wiek obniżył się o 1,5 roku), pomimo że udział najmłodszych (w wieku 15-24 lata) nieco się zmniejszył. Było to skutkiem dużego spadku udziału migrantów, którzy ukończyli 35 rok życia.

Wykres 6.3. Migranci przed- i poakcesyjni wg płci i wieku (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BAEL (Baza Migrantów OBM).

Na Wykresie 6.3 został zaprezentowany rozkład migrantów – kobiet i mężczyzn według wieku w obu podokresach. Kobiety okazały się nieco (o niespełna 1 rok) młodsze od mężczyzn. W obu grupach dominanta wieku uległa zwiększeniu po akcesji, ale ze względu na wzrost skupienia migrantów w wieku 23-31 lat wśród kobiet oraz 25-33 lata wśród mężczyzn, kosztem starszych migrantów, średni wiek obniżył się, przy tym nieco bardziej wśród kobiet niż wśród mężczyzn. Oba rozkłady były silnie wysmukłe, po akcesji bardziej niż przed nią. Niezależnie od tendencji do wzrostu wysmukłości, wśród kobiet utrzymało się skupienie migrantek w wieku 46-48 lat, których było proporcjonalnie więcej niż migrantek nawet o 15 lat młodszych. Wielomodalność rozkładu migrujących kobiet według wieku może świadczyć o zróżnicowaniu ich populacji ze względu na odmienne strategie migracyjne.

Migranci poakcesyjni tworzą wyraźnie odrębne grupy wiekowe. Zdecydowana większość mężczyzn skupia się w przedziale 20-35 lat (z dominantą około 24-25 lat), natomiast kobiety skupiają się w dwóch grupach; liczniejsza obejmuje osoby w wieku 18-32 lata (z dominantą około 24 lat), natomiast mniej liczna osoby w wieku 38-53 lata (z dominantą około 46 lat).

6.2. Wykształcenie osób migrujących

Poziom wykształcenia dorosłych osób stanowi zwykle również cechę selekcyjną i określającą skłonność do migracji. We współczesnym świecie migracje pracownicze charakteryzuje silna nadreprezentacja osób o stosunkowo wysokim poziomie wykształcenia i niedoreprezentacja osób o stosunkowo niskim poziomie wykształcenia. Gdy odpływ osób wysoko wykształconych jest nie tylko silny w proporcji do udziału tych osób w całej populacji macierzystej i gdy zarazem przybiera znaczące rozmiary (przy tym, oczywiście, przewyższające wielkość napływu osób o takiej cesze), to często mówi się o drenażu mózgów.

Wyniki różnych badań nad odpływem ludzi z Polski w poszukiwaniu pracy odnoszących się do lat 80. i 90. XX w. sugerowały, iż polscy migranci byli stosunkowo nisko wykształceni. Osoby opuszczające Polskę przed 1990 r. z pobudek politycznych reprezentowały natomiast kapitał ludzki wysokiej jakości. Niski poziom wykształcenia osób wyjeżdżających do pracy za granicą wynikał prawdopodobnie w dużym stopniu z trudności wejścia na „oficjalny” rynek pracy w krajach docelowych. Prostota dostępnych prac, krótkotrwałość lub niepewność zatrudnienia, złe warunki pracy i jej uciążliwość a także niskie wynagrodzenia nie sprzyjały wykorzystaniu wysokich umiejętności, z drugiej jednak strony nie stanowiły istotnej przeszkody w podejmowaniu zatrudnienia za granicą przez stosunkowo nisko wyedukowanych migrantów.

Wśród migrantów przedakcesyjnych wyraźnie dominowały osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym, a więc stosunkowo nisko kwalifikowane. Dominacja tej grupy została utrzymana w okresie poakcesyjnym, jednak stała się znacznie mniejsza. Drugą co do ważności grupę stanowiły osoby z wykształceniem średnim zawodowym (absolwenci techników); jej znaczenie wzrosło w okresie poakcesyjnym, nie tylko ze względu na wzrost odsetka należących do niej migrantów, ale też z uwagi na spadek odsetka osób reprezentujących grupę dominującą. Udział migrantów legitymujących się dyplomem szkoły akademickiej był stosunkowo niski; przed akcesją stanowił zaledwie jedną trzecią odsetka osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym i ustępował udziałowi grupy absolwentów

szkoły średniej ogólnokształcącej. W okresie poakcesyjnym zwiększył się wyraźnie i przewyższył udział osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym. Była to relatywnie najbardziej znacząca zmiana w strukturze migrantów według poziomu wykształcenia.

Tabela 6.1. Poziom wykształcenia migrantów według płci (w %).

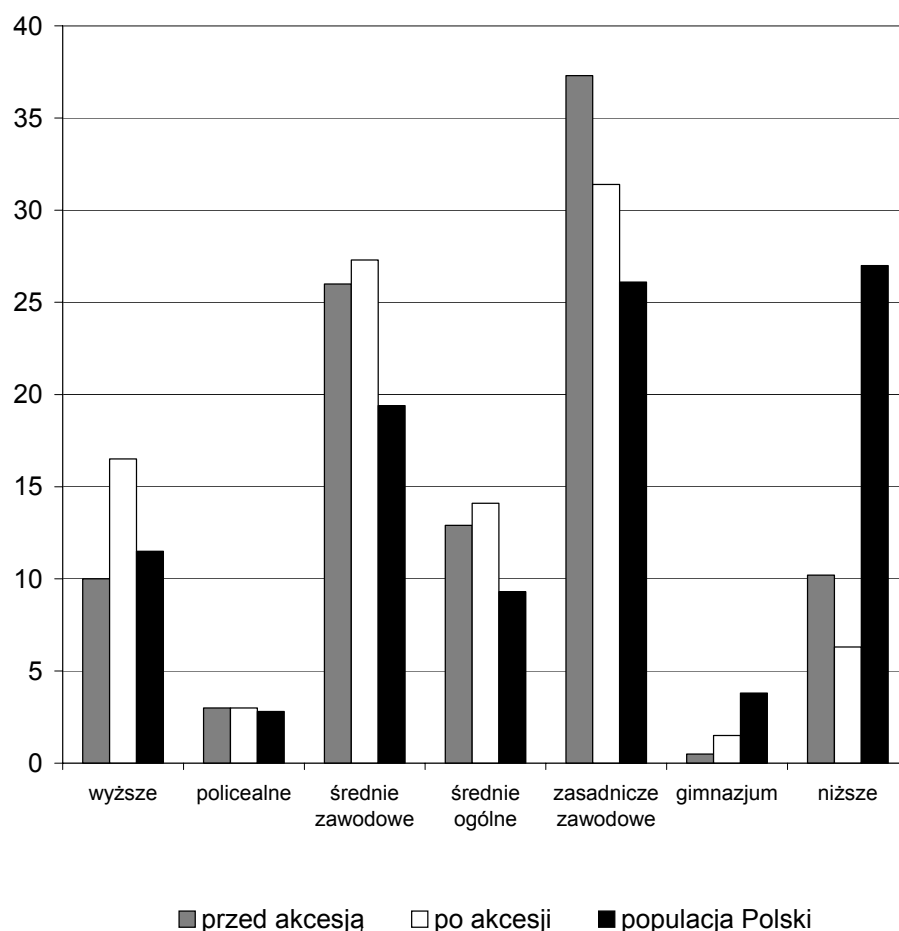
Poziom wykształcenia	Ogółem		Mężczyźni		Kobiety	
	przed akcesją	po akcesji	przed akcesją	po akcesji	przed akcesją	po akcesji
Wyższe ze stopniem naukowym (co najmniej doktora)	,1	,2	,2	.	,1	,5
Wyższe	11,6	16,3	16,3	13,8	13,7	20,6
Policealne	3,0	3,3	3,3	1,8	4,5	5,9
Średnie zawodowe	26,1	28,1	28,1	29,8	26,3	25,1
Średnie ogólnokształcące	14,0	14,2	14,2	8,8	23,1	23,8
Zasadnicze zawodowe	34,8	30,9	30,9	39,2	20,9	16,2
Gimnazjum	,4	1,2	1,2	,6	,6	2,2
Podstawowe	9,5	5,8	5,8	6,0	10,3	5,6
Niepełne podstawowe	,2	.	.	.	,3	.
Bez wykształcenia	,2	.	.	.	,2	.
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BAEL (Baza Migrantów OBM).

Migrantów mężczyzn odróżniało od kobiet przede wszystkim zdecydowana, nasiloną po 1 maja 2004 r. dominacja wykształcenia zasadniczego zawodowego (blisko 40% w okresie poakcesyjnym) oraz spadek udziału osób z wykształceniem wyższym. Wśród kobiet z przystąpieniem do UE był związany silny wzrost udziału wykształcenia wyższego i wyraźny spadek udziału wykształcenia zawodowego. Spowodowało to znaczne wyrównanie się proporcji między czterema najważniejszymi kategoriami poziomu wykształcenia.

Obraz jaki przedstawia Wykres 6.4 dowodzi, że jeszcze na krótko przed akcesją występowała nieznaczna niedoreprezentacja osób legitymujących się dyplomem szkoły wyższej oraz duża niedoreprezentacja osób, których najwyższym ukończonym szczeblem edukacji była szkoła podstawowa. Nadreprezentowane i to w podobnym stopniu były inne kategorie wykształcenia, w tym najniższe „wyspecjalizowane” – zasadnicze zawodowe

Wykres 6.4. Poziom wykształcenia migrantów na tle populacji Polski w momencie akcesji (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BAEL (Baza Migrantów OBM).

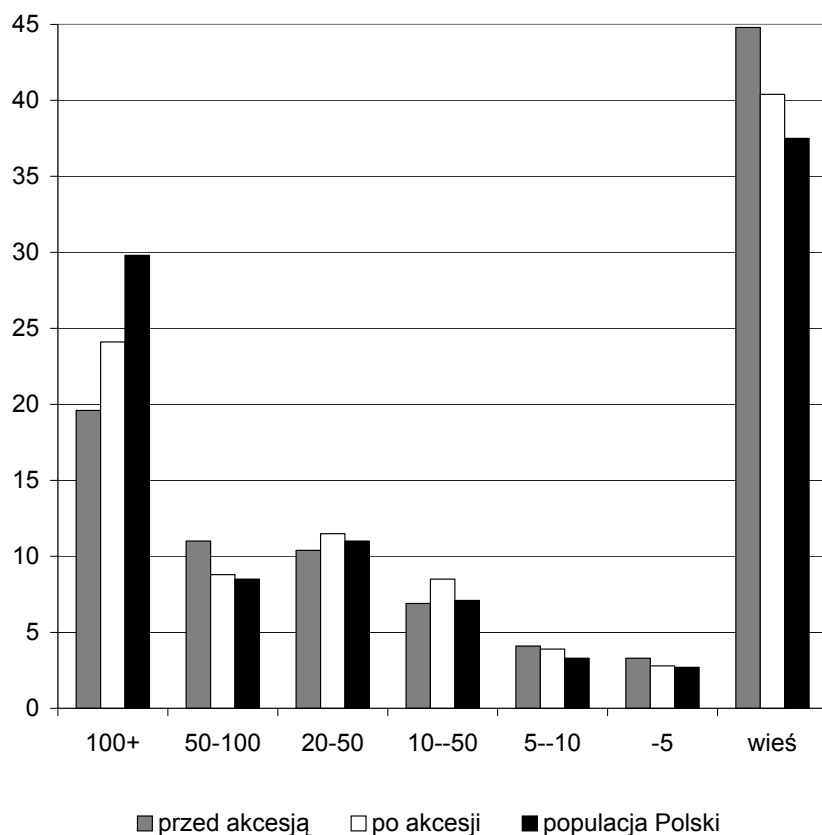
Po akcesji niedoreprezentacja wykształcenia wyższego zmieniła się w dość wyraźną nadreprezentację, pomimo spadku udziału osób należących do tej grupy wśród mężczyzn. Powstała sytuacja, którą zwykło się określać mianem drenażu mózgów, choć dotyczyła ona wyłącznie kobiet. Nadreprezentacja obu kategorii wykształcenia średniego zwiększyła się w niewielkim stopniu. Natomiast silna w okresie przedakcesyjnym nadreprezentacja wykształcenia zasadniczego zawodowego uległa dużemu spadkowi, choć nie wystarczyło to do jej zmiany w niedoreprezentację. Wśród migrantów poakcesyjnych niedoreprezentowani byli jedynie absolwenci gimnazjum i osoby, które swą edukację skończyły na szkole podstawowej.

6.3. Inne cechy osób migrujących

Dwie inne charakterystyki polskich migrantów wydają się być również istotne ze względu na ich związek ze zróżnicowaniem populacji migrantów i selektywnością odpływu za granicę. Są nimi: typ osiedleńczy miejsca zamieszkania przed opuszczeniem Polski przez migranta oraz rodzaj podstawowego źródła utrzymania gospodarstwa domowego, którego migrant był członkiem przed wyjazdem. Co do pierwszej z tych charakterystyk, to przed transformacją (np. w latach 80.) występowała wyraźna nadreprezentacja mieszkańców miast, zwłaszcza dużych miast, natomiast w latach 90. XX w. zjawisko to było obserwowane wśród mieszkańców wsi lub małych miast. Jeśli zaś chodzi o główne źródło utrzymania, można postawić hipotezę, że migracje obejmowały nieproporcjonalnie dużo reprezentantów gospodarstw utrzymujących się zasiłków (świadczeń społecznych) i względnie mało osób czerpiących dochód z samozatrudnienia lub pracy najemnej.

Jak wynika z Wykresu 6.5, osoby pochodzące ze wsi były nadreprezentowane, choć po akcesji nadreprezentacja wydatnie się zmniejszyła. Tym niemniej w obu okresach migracja stanowiła opcję, z której w największym stopniu korzystali mieszkańcy wsi. Nadreprezentowani byli również migranci wywodzący się z najmniejszych miast (poniżej 10 tysięcy mieszkańców) oraz średnich miast (50-100 tysięcy mieszkańców). W grupie osób pochodzących z miast o liczbie ludności od 10 do 50 tysięcy niewielka niedoreprezentacja wśród migrantów przedakcesyjnych ustąpiła miejsca nieznacznej nadreprezentacji wśród migrantów poakcesyjnych. W rezultacie, w okresie poakcesyjnym wszystkie typy osiedleńcze z wyjątkiem jednego charakteryzowała nadreprezentacja.

Wykres 6.5. Migranci i ludność Polski według typu osiedleńczego (wielkość miast w tysiącach mieszkańców), %.

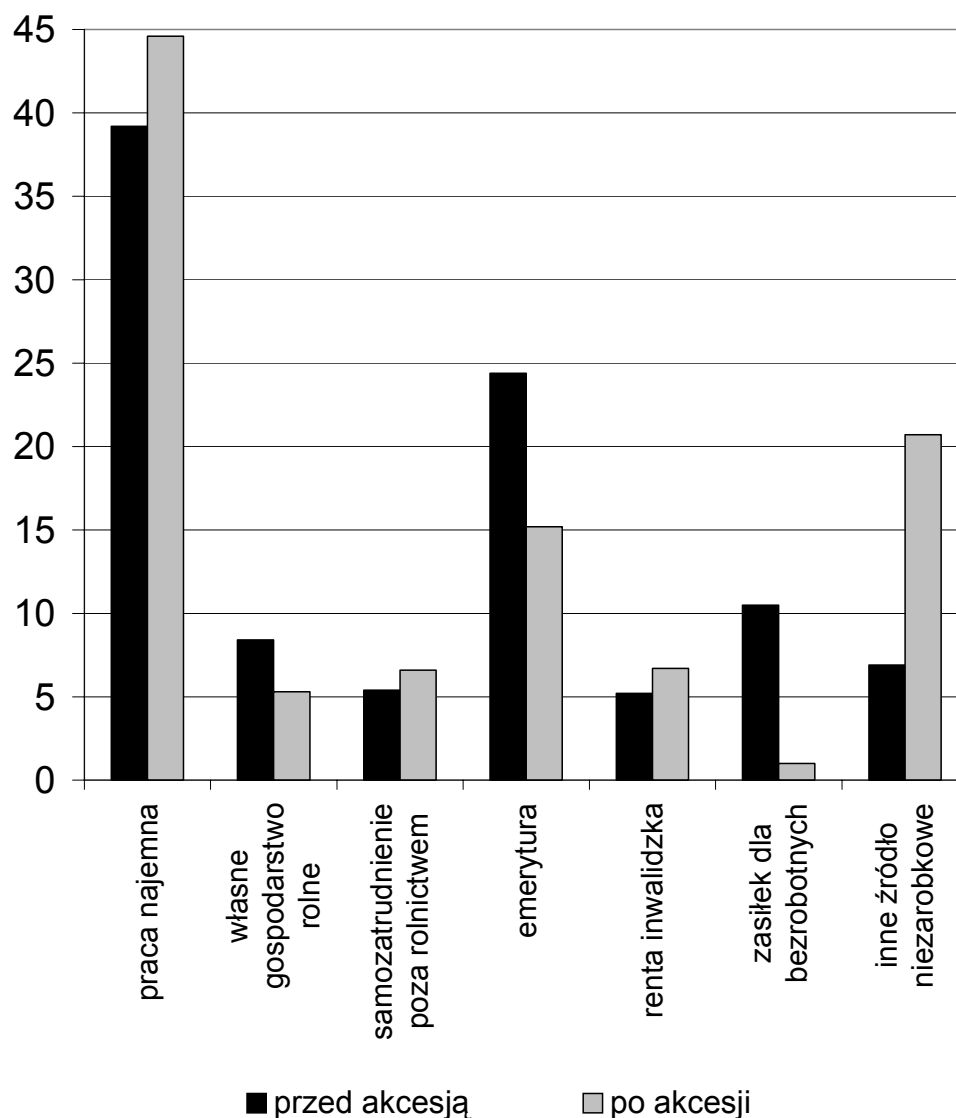

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BAEL (Baza Migrantów OBM).

Jedynym typem, który wykazywał niedoreprezentowanie, nie tylko po 1 maja 2004 r., ale również w okresie przedakcesyjnym była zbiorowość migrantów z dużych miast (powyżej 100 tysięcy). Trzeba jednak zauważyć, że nasilenie tego zjawiska, początkowo silne, osłabło po wstąpieniu Polski do UE.

Spostrzeżenia te, wraz z poprzednio poczynionymi obserwacjami dotyczącymi selektywności według płci, wieku i poziomu wykształcenia, pozwalają na sformułowanie następującej łącznej prawidłowości: szczególnie wysoką skłonność do migracji wykazywali mężczyźni między 20 a 30 rokiem życia, legitymujący się wykształceniem zasadniczym zawodowym, pochodzący ze wsi. Przystąpienie Polski do UE miało stosunkowo niewielki wpływ na tę prawidłowość.

Wykres 6.6. Podstawowe źródło utrzymania gospodarstwa domowego migrantów, %

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BAEL (Baza Migrantów OBM).

Natomiast nie można dostrzec wyraźnej tendencji selektywności ze względu na podstawowe źródło utrzymania gospodarstwa domowego, w którego skład wchodził migranci. W grupie utrzymujących się z pracy najemnej oraz utrzymujących się z własnego przedsiębiorstwa pozarolniczego początkowa wyraźna niedoreprezentacja niemal całkowicie wygasła, natomiast w grupie utrzymujących się z własnego gospodarstwa rolnego nadreprezentacja zmieniła się w niedoreprezentację. Z kolei, migranci z gospodarstw utrzymujących się z emerytury byli początkowo nieznacznie nadreprezentowani, a po akcesji silnie niedoreprezentowani. Również w przypadku utrzymujących się z renty inwalidzkiej występowała niedoreprezentacja migrantów (w obu okresach), ale ona z kolei zmniejszyła się

po 1 maja 2004 r. Przed akcesją ogromna nadreprezentacja cechowała migrantów z gospodarstw, w których główny dochód stanowił zasiłek dla bezrobotnych, jednak migranci poakcesyjni z tych gospodarstw domowych całkowicie utracili tę wysoką skłonność do odpływu.

Szczególny przypadek stanowi selektywność migrantów z gospodarstw, których podstawowy dochód pochodził z „innego” źródła. Do tej kategorii zaklasyfikowano gospodarstwa uzyskujące relatywnie wysokie dochody z pracy ich członków za granicą. Otóż przed akcesją występowała tu niewielka niedoreprezentacja, natomiast migranci poakcesyjni okazali się bardzo silnie nadreprezentowani. Czyżby po akcesji wzmógł się efekt rodzinnej sieci migracyjnej?

Rozdział 7. Kierunki geograficzne, kraje docelowe migracji Polaków

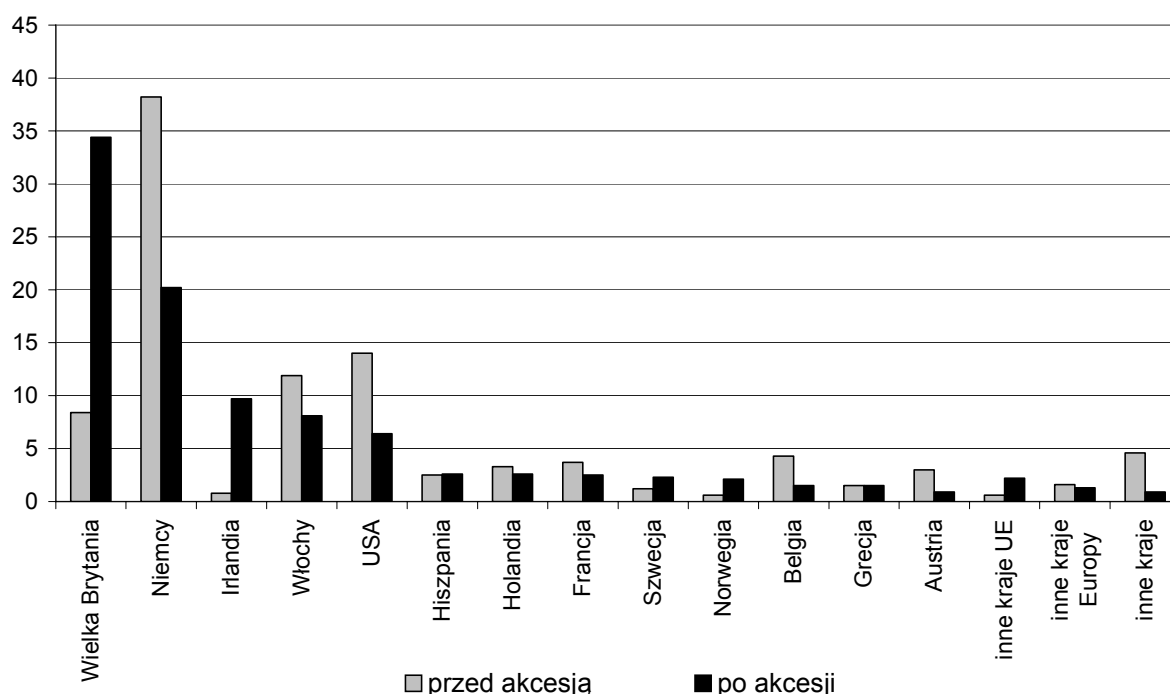
Migracje Polaków odbywają się tradycyjnie w wielu kierunkach. Wiąże się to z różnymi, często złożonymi okolicznościami. Spośród nich największe znaczenie zdaje się mieć czas i kontekst historyczny „migracji pionierskiej”. Przez pionierskość rozumiemy odpływ pierwszych reprezentantów określonej grupy, ograniczonej co do zasięgu w sensie terytorialnym, rodzinnym, etnicznym lub politycznym. Reprezentanci grupy migrujący jako pierwsi do określonego miejsca (miasta czy prowincji innego kraju) stają się załączkiem i ostoją sieci migracyjnej, w którą są włączani inni członkowie grupy. Wyznacza to w dużym stopniu i na długi czas kierunek geograficzny migracji osób należących do tej grupy. Patrząc na to z długookresowej polskiej perspektywy, okoliczności związane z czasem zapoczątkowania danego łańcucha migracyjnego jak i rodzaj grupy, której ów odpływ dotyczył miały decydujący wpływ na wiele cech tego łańcucha, w tym na jego rozkład geograficzny.

Migracje okresu przed II wojną światową wytworzyły sieci, które przyciągały różne grupy ludności Polski do USA, Francji i Niemiec, a także innych krajów, takich jak Argentyna czy Belgia. Zmiana porządku politycznego w końcowej fazie II wojny światowej przyczyniła się do powstania silnej sieci związanej z Wielką Brytanią oraz radykalnie wzmocniła i poszerzyła sieci związane z Niemcami. Pod koniec lat 60. XX w. utworzył się załączek w Szwecji, a w latach 80. w Austrii, Kanadzie, Grecji i we Włoszech. W początkowym okresie transformacji został reaktywowany „kierunek belgijski”, wzmocniły się migracje do USA, Włoch, Niemiec i Wielkiej Brytanii oraz powstały nowe sieci związane z Islandią, Hiszpanią, Holandią i Norwegią. Wreszcie, na przełomie XX i XXI w. ukształtował się kolejny kierunek geograficzny – Irlandia. Nie miejsce tu, by wymieniać grupy ludności, z których wywodzili się pionierzy tych wędrówek. Tworzą one jednak bogate spektrum, obejmujące osoby pochodzące z określonego mikroregionu lub warstwy społecznej (np. górale z Podhala czy reprezentanci drobnochłopskich gospodarstw Podkarpacia czy Podlasia), osoby zdefiniowane za pomocą kryterium etnicznego czy narodowego (Mazurzy, Ślązacy, Niemcy, Żydzi), osoby zdefiniowane jako opozycja polityczna, osoby wysoko wykwalifikowane lub po prostu mający specyficzne kwalifikacje, mieszkańcy metropolii, itd.

Niezależnie od tej, łatwej dziś do dostrzeżenia różnorodności, w różnych okresach najnowszej historii migracje z Polski charakteryzowały się stosunkowo dużym skupieniem krajów docelowych. Wiele niezależnych od siebie źródeł wskazuje na ogromną dominację kierunku niemieckiego w migracjach z Polski, w okresie transformacji. Potwierdzają to w

pełni wyniki analizy, opartej na naszej bazie danych (pochodzących z BAEL). Jak wynika z Rysunku 7.1, 38% migrantów przedakcesyjnych kierowało się do Niemiec. Udział trzech głównych krajów, do których kierowali się Polacy, tj. ponadto USA i Włoch, wynosił natomiast aż 63%. Gdyby jednak uznać za ważne kraje przyjmujące polskich migrantów te, do których średni w skali roku (w latach 1999-2003) napływ z Polski przekraczał 1.000 osób lub których udział w odpływie z Polski wynosił 1% lub więcej, to było ich co najmniej 14 (oprócz już wymienionych, według liczby migrantów: Wielka Brytania, Belgia, Francja, Holandia, Austria, Hiszpania, Grecja, Szwecja, Kanada, Irlandia i Norwegia).

Wykres 7.1. Główne kraje docelowe migrantów z Polski (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BAEL (Baza Migrantów OBM).

W okresie poakcesyjnym trzy dominujące kraje przyjmowały nawet nieznacznie większą niż poprzednio część migrantów z Polski, bowiem 64%, z tym że rola głównego kraju nieco się zmniejszyła (o 4 punkty procentowe, do 34%). Za tymi liczbami kryje się jednak fundamentalna zmiana geografii migracji. Głównym krajem docelowym została Wielka Brytania, a miejsce w pierwszej trójce zajęła również Irlandia, co wiązało się z utratą kluczowych pozycji przez USA i Włochy. Porównując ze sobą oba okresy, odnotowujemy spadek udziału Niemiec, USA i Włoch z 63% do 35% oraz wzrost udziału Wielkiej Brytanii,

Irlandii i Szwecji²⁷ z 10% do 47%. Zdecydowanie najważniejszym tego powodem było odstąpienie przez trzy ostatnie kraje (jako jedyne z krajów „starej” UE) od kilkuletniego utrzymywania restrykcji w dostępie polskich pracowników do rynku pracy w tych krajach. Spowodowało to bezpośrednio wzrost ich atrakcyjności, a pośrednio spadek atrakcyjności wyjazdów do innych krajów. Spośród krajów, które nie dokonały pełnego otwarcia swojego rynku pracy dla siły roboczej z Polski, tylko trzy odnotowały wzrost udziału w całkowitym odpływie z Polski: Hiszpania, Norwegia i Islandia (dwa ostatnie nie będące członkami UE), jednak mimo to łączny ich udział pozostał stosunkowo niewielki (5%).

Zmiana o której mówimy w tym momencie miała bardzo istotny wpływ na profil polskiego migranta, jaki wykształcił się na początku okresu poakcesyjnego, i jaki prezentujemy w niniejszym raporcie. Zmiana ról między głównymi obszarami przyciągania migrantów z Polski, zwłaszcza między Niemcami a Wielką Brytanią wiązała się bowiem silnie z odmiennym charakterem selektywności, szczególnie selektywności ze względu na wiek i poziom wykształcenia. Krótko mówiąc, migranci udający się do Niemiec (i np. Włoch) byli i są, ogólnie biorąc, znacznie starsi i znacznie gorzej wykształceni niż wyjeżdżający do Wielkiej Brytanii (i np. Irlandii). Tylko dzięki tej zmianie możliwe było na przykład obniżenie się średniego wieku migrantów *en bloc* i znaczny wzrost odsetka migrantów mających dyplom wyższej uczelni. W istocie bowiem w przypadku większości krajów docelowych (w tym Niemiec i Wielkiej Brytanii) nastąpiło pewne „zestarczenie się” migrantów z Polski. Natomiast co do odsetka osób z wyższym wykształceniem, to w przypadku Niemiec uległ on wyraźnemu obniżeniu, a w przypadku Wielkiej Brytanii pozostał na tym samym poziomie (z dokładnością do 0,1 punktu procentowego). Podobny paradoks można było dostrzec w dominującej „kategorii edukacyjnej” – wśród absolwentów szkół zasadniczych zawodowych, czyli osób o stosunkowo niskim poziomie wykształcenia. Ich udział wśród wszystkich emigrantów zmniejszył się, pomimo że wzrósł zarówno w przypadku Niemiec (nieznacznie) jak i Wielkiej Brytanii (dość silnie).

Bliższe dane dla wybranych (wiodących) krajów docelowych zostały przedstawione w Tabeli 7.1 i Tabeli 7.2, które znajdują się w Aneksie (załącznik 2) do niniejszego raportu.

Z danych w Tabeli 7.1 wynika, że spośród najważniejszych, w sensie ilościowym krajów docelowych jedynie w przypadku USA nie nastąpił wzrost średniego wieku (mediany). W innych wzrost był na ogół rzędu jednego roku. Pomimo dużego spadku

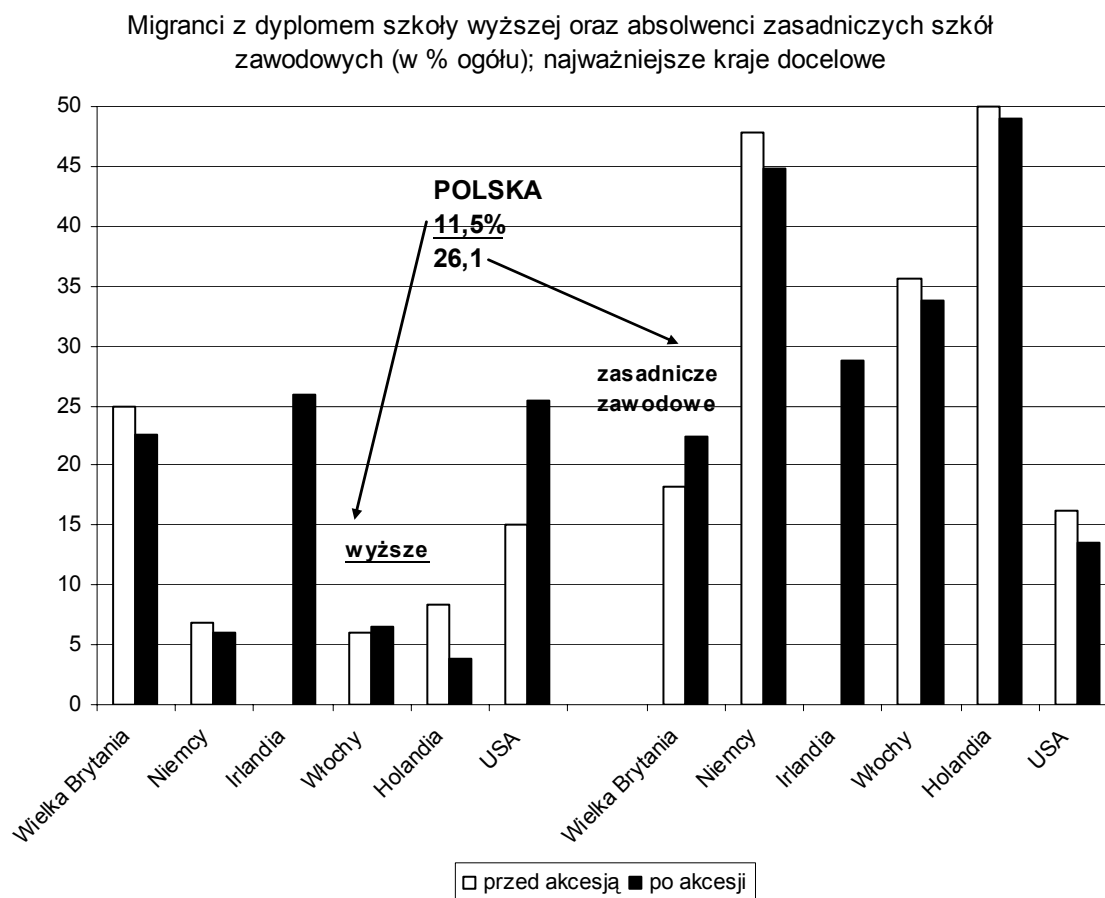
²⁷ W rankingu „ważności” krajów docelowych Szwecja awansowała z 11 na 9 miejsce.

znaczenia USA (jedynego wyjątku od tendencji wzrostowej) w całym strumieniu migracyjnym, mediana wieku wszystkich migrantów obniżyła się o 2 lata.

Szczególnie znamienna, jako wskaźnik odmienności geograficznej wzorców selektywności poakcesyjnej migracji według wieku jej uczestników, okazała się różnica między udziałem wśród migrantów osób w wieku 20-29 lat w „starych” i „nowych” krajach dominujących. W pierwszej grupie ten wskaźnik wynosił 33% w Niemczech oraz 42% we Włoszech, podczas gdy w drugiej 70% w Wielkiej Brytanii oraz 62% w Irlandii (dla porównania – 19% wśród wszystkich mieszkańców Polski). Z drugiej strony w Irlandii zaledwie 13% (w Wielkiej Brytanii 15%) migrantów nie mieściło się w przedziale 20-39 lat, podczas gdy we Włoszech ten wskaźnik wynosił 38% (w Niemczech 36%), a wśród wszystkich mieszkańców Polski 67%.

Zróznicowanie ze względu na kraj docelowy wzorca selektywności według poziomu wykształcenia (Tabela 7.2.) również ma charakter dychotomiczny, ale wydaje się nieco bardziej złożone. Jak już zauważyliśmy, „stare” kraje dominujące przyciągały przed i po akcesji osoby, o średnio biorąc, niższym statusie edukacyjnym niż „nowe” kraje dominujące. Różnica między tymi dwiema grupami pod względem udziału osób mających dyplom szkoły wyższej była co najmniej dwukrotna lub nawet większa niż trzykrotna na korzyść krajów „nowych”. Inną cechą tej różnicy było to, że największą grupę migrantów z krajów „starych” stanowiły osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym lub niższym (np. po akcesji 53% w Niemczech i 43% we Włoszech), podczas gdy w wśród migrantów z krajów „nowych” stanowiły ją osoby z wykształceniem średnim (np. po akcesji 48% w Wielkiej Brytanii i 41% w Irlandii).

Wykres 7. 2. Migranci z wykształceniem wyższym i zasadniczym zawodowym wśród ogółu migrantów, według głównych krajów docelowych (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BAEL (Baza Migrantów OBM).

Na Wykresie 7.2. można wyraźnie dostrzec nadreprezentowanie (w stosunku do poziomu ogólnopolskiego) migrantów z wyższym wykształceniem udających się do Irlandii, USA i Wielkiej Brytanii oraz migrantów z wykształceniem zasadniczym zawodowym udających się do Holandii, Niemiec i Włoch oraz przeciwstawne do tego niedoreprezentowanie. Ponieważ różnice między tymi dwoma wzorcami są wprost uderzające, można przypuszczać, że kryje się za nimi przyczyna (przyczyny) o charakterze systematycznym czy strukturalnym. Jedną z hipotez jaką można by tu postawić jest to, że stosunkowo szeroko rozpowszechniona znajomość języka angielskiego wśród absolwentów uczelni akademickich (zwłaszcza ostatnich kilkunastu roczników absolwentów) skłania ich do strategii migracyjnej związanej z krajem docelowym, w którym powszechnie używanym językiem jest angielski. Inna hipoteza sugeruje, że źródłem odmienności tych wzorców są

odmienne cechy rynków pracy w krajach docelowych, a zwłaszcza specyfika popytu na pracę cudzoziemców w tych krajach. Sprawdzenie tych hipotez wymaga jednak odrębnego badania.

Warto też wspomnieć o innej istotnej różnicy w selektywności migrantów, jaka wiąże się z kierunkami geograficznymi migracji – o różnicy ze względu na typ miejsca zamieszkania migranta przed wyjazdem z Polski. Zagadnienie to zostało zilustrowane na przykładzie czterech krajów najważniejszych dla migracji poakcesyjnych (Tabela 7.3).

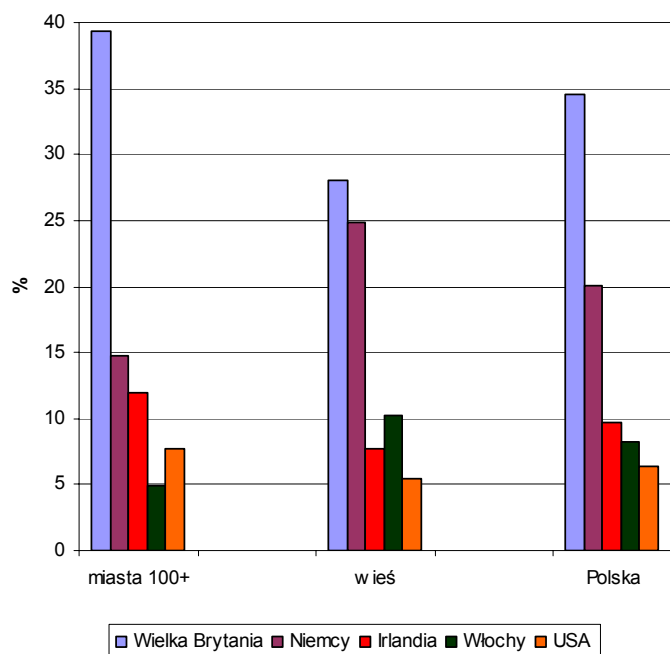
Tabela 7.3. Migranci (15+) według podstawowych typów osiedleńczych w wybranych krajach (w %)

Kraj, okres		Miasto, 100,000+	Miasto, poniżej 100,000	Wieś
Niemcy	przed akcesją	20.5	34.3	45.1
	po akcesji	18.3	34.7	47.0
Włochy	przed akcesją	13.3	34.8	51.9
	po akcesji	13.2	34.5	52.3
Wielka Brytania	przed akcesją	26.5	45.5	28.1
	po akcesji	27.8	41.2	31.0
Irlandia	przed akcesją	27.3	47.3	25.5
	po akcesji	26.6	39.5	34.0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BAEL (Baza Migrantów OBM).

Widać z tego wyraźnie, że kraje, których znaczenie wzrosło po akcesji (Irlandia i Wielka Brytania) przyciągały stosunkowo niewielu migrantów ze wsi, natomiast w napływie do nich największą grupę stanowili mieszkańcy średnich i małych miast. Z dużych miast wywodziło się natomiast ponad jedna czwarta migrantów. Z kolei, w przypadku krajów ważniejszych przed akcesją (Niemcy i Włochy) zdecydowanie najwięcej, bo około połowy migrantów pochodziło ze wsi, a jedynie kilkanaście procent z dużych miast. Co ciekawe, po 1 maja 2004 r. we wszystkich czterech krajach wyraźnie wzrósł udział migrantów pochodzących ze wsi, a w trzech z nich obniżył się udział migrantów pochodzących z dużych miast, chociaż efekt ogólny dla całej populacji migrantów był w przypadku obu typów osiedleńczych przeciwny. Kolejny paradoks związany ze zmianą kierunków geograficznych!

Wykres 7.3. Udział głównych krajów docelowych w migracjach poakcesyjnych, w dużych miastach (ponad 100 tysięcy mieszkańców) i na wsi, %.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BAEL (Baza Migrantów OBM).

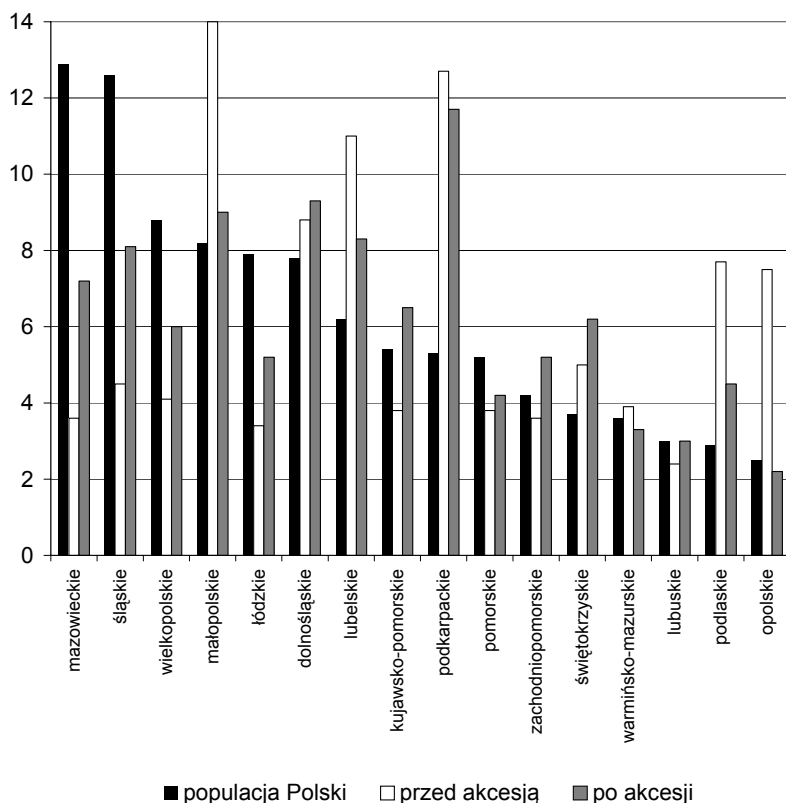
Zróżnicowanie geograficzne preferencji migracyjnych i selektywności migrantów poakcesyjnych ze względu na typ osiedleńczy (z uwzględnieniem „biegunowych” dwóch typów) zostało przedstawione na Wykresie 7.3. Widać z niego wyraźnie odmienne wzorce selektywności w zależności od kraju docelowego; jeden właściwy dla Wielkiej Brytanii, Irlandii a także USA, drugi zaś właściwy dla Niemiec i Włoch. Pierwszy charakteryzuje nadreprezentacja mieszkańców dużych miast i niedoreprezentacja mieszkańców wsi, a drugi tendencja przeciwna.

Rozdział 8. Regiony pochodzenia migrantów

Najwięcej migrantów pochodzi z Polski południowo-wschodniej, zwłaszcza z województw: podkarpackiego, małopolskiego i lubelskiego, najmniej zaś z opolskiego (po akcesji), lubuskiego oraz warmińsko-mazurskiego. Same liczby bezwzględne migrantów nie są jednak wystarczające do oceny skłonności ludzi do wędrówek zagranicznych, ponieważ liczby te w dużym stopniu zależą od ogólnej liczby mieszkańców.

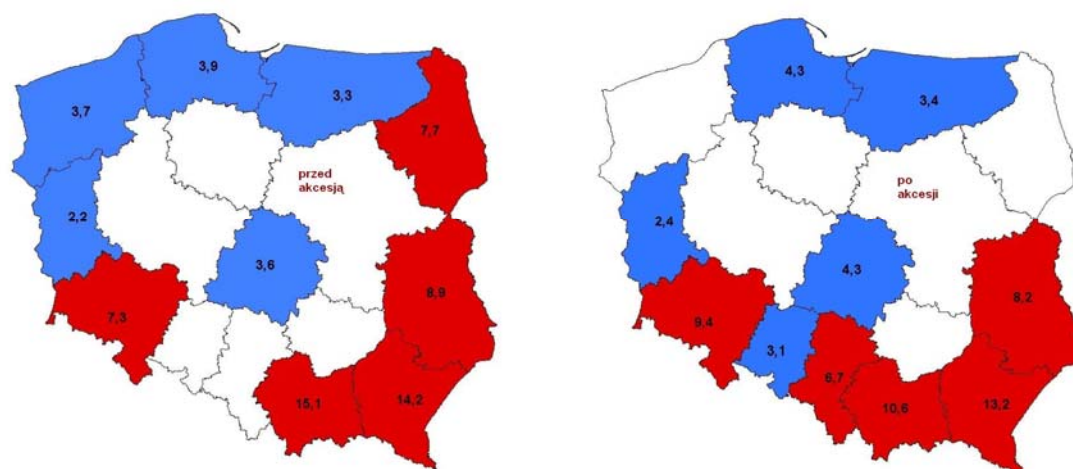
Polska jest silnie zróżnicowana pod względem intensywności odpływu ludności za granicę. Odpływ z kilku regionów okazał się trwale proporcjonalnie większy niż udział ich ludności w całej populacji Polski (podkarpackie, lubelskie, podlaskie, świętokrzyskie, małopolskie, dolnośląskie), z kilku innych proporcjonalnie mniejszy (mazowieckie, śląskie, łódzkie, wielkopolskie, pomorskie), a z jeszcze kilku innych mniej lub bardziej zrównoważony (warmińsko-mazurskie, lubuskie). W kujawsko-pomorskim oraz zachodniopomorskim niedoreprezentacja migrantów przedakcesyjnych po 1 maja 2004 r. zmieniła się w nadreprezentację, a w opolskim nadreprezentacja w stan bliski równowagi. Zostało to przedstawione na Wykresie 8.1 oraz Mapie 8.1.

Wykres 8.1. Region pochodzenia migrantów na tle populacji Polski w momencie akcesji, %.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BAEL (Baza Migrantów OBM).

Mapa 8.1. Pięć regionów Polski o największym i najmniejszym udziale (%) w całkowitym odpływie ludności za granicę

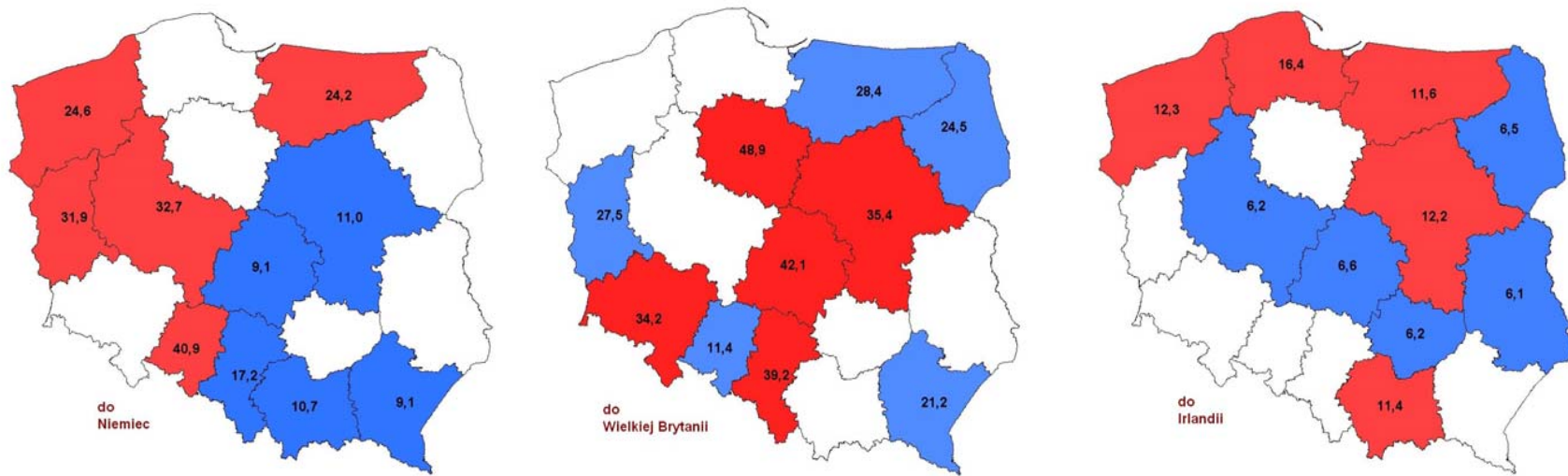

Źródło: Opracowanie własne OBM UW na podstawie BAEL (Baza Migrantów OBM).

Po wstąpieniu Polski do UE to zróżnicowanie uległo zmniejszeniu, choć utrzymał się podział na strefę południowo-wschodnią – wysokiego odpływu oraz strefę północno-zachodnią – niskiego odpływu. Udział pięciu regionów o największym udziale w całym przedakcesyjnym strumieniu migracyjnym wynosił 53%, a pięciu województw o najmniejszym udziale 17%, natomiast po akcesji pierwszy z tych wskaźników obniżył się do 48%, a drugi pozostał na takim samym poziomie. Z jednym wyjątkiem (łódzkie) województwa centralne (kujawsko-pomorskie, wielkopolskie, mazowieckie i świętokrzyskie) charakteryzowały się umiarkowanym udziałem w odpływie ludności za granicę.

Jest znamienne, że szczególnie silny spadek udziału w migracjach w okresie poakcesyjnym odnotowały cztery z sześciu czołowych przed akcesją województw: małopolskie, lubelskie, podlaskie i opolskie, łącznie z 40% do 24%. Województwa te są znane z bogatych sieci migracyjnych, ukształtowanych na ogół kilkadziesiąt lat przed akcesją. Natomiast bardzo znaczny wzrost udziału wystąpił w przypadku regionów, które wcześniej były najpoważniej niedoreprezentowane – w kujawsko-pomorskim, mazowieckim, śląskiem, łódzkim i wielkopolskim (łącznie z 19% do 33%). Poza Śląskiem, nie należą one do zasobnych w sieci migracyjne. Można by zatem sformułować tezę, że z wejściem Polski do UE był związany spadek znaczenia sieci w generowaniu odpływu ludności za granicę. Do głosu doszły czynniki innej natury, prawdopodobnie w dużym stopniu popytowe.

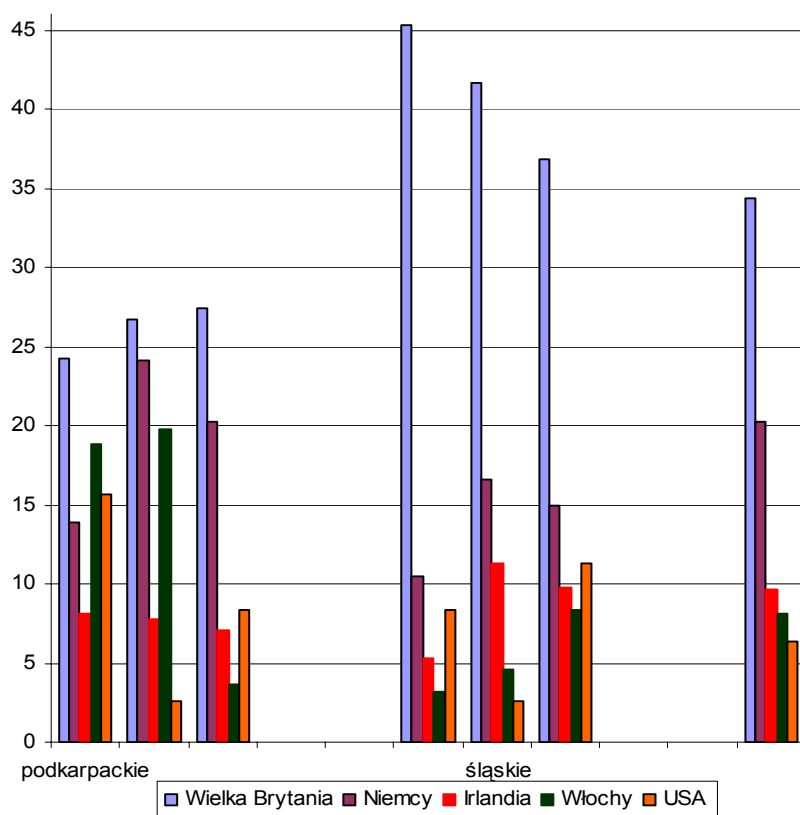
Mapa 8.2. Odsetek migrantów poakcesyjnych z danego regionu udających się do Wielkiej Brytanii, Niemiec i Irlandii; pięć regionów o relatywnie największym (kolor czerwony) i najmniejszym (kolor niebieski) odpływie do danego kraju; %

Źródło: Opracowanie własne OBM UW na podstawie BAEL (Baza Migrantów OBM).

Międzyregionalny wzorzec migracji, jaki ukształtował się w okresie poakcesyjnym był bardzo istotnie zróżnicowany w zależności od kraju docelowego. Na Kartogramie 8.2. można to prześledzić na przykładzie trzech głównych krajów przyjmujących migrantów z Polski. Najważniejszy z tych krajów, Wielka Brytania, która – jak pamiętamy – wchłonęła ponad 31% spośród nich, okazał się szczególnie atrakcyjny dla mieszkańców regionów o słabych sieciach, ale za to dużych tradycjach przemysłowych – kujawsko-pomorskiego (49% wszystkich migrantów wyjechało do Wielkiej Brytanii), łódzkiego (42%), śląskiego (39%), mazowieckiego (35%) i dolnośląskiego (34%), zaś najmniej atrakcyjny dla osób zamieszkujących obszary o dużym udziale gospodarstw chłopskich, znane z dobrze rozwiniętych sieci migracyjnych – opolskiego (11%) i podkarpackiego (21%). Z kolei, Niemcy, dokąd udało się 19% migrantów poakcesyjnych przyciągnęły głównie osoby z północnej i zachodniej części Polski, najwięcej z opolskiego (41%), wielkopolskiego (33%) i lubuskiego (32%), w czym można upatrywać wpływu więzi historycznych. Wreszcie, do Irlandii (9% całkowitego odpływu po 1 maja 2004 r.), zupełnie nowego kraju docelowego w długiej historii polskiej emigracji, szczególnie chętnie udawali się mieszkańcy północnej części Polski i Mazowsza, regionów stosunkowo słabo reprezentowanych we wcześniejszych falach odpływu. W przypadku tych trzech krajów (60% odpływu poakcesyjnego z Polski) nie było ani jednego regionu, któryby w każdym przypadku należał do „górnej” albo „dolnej” piątki pod względem udziału w całkowitym strumieniu migracyjnym. Podobny wniosek płynie z analizy sytuacji zaprezentowanej na Wykresie 8.2.

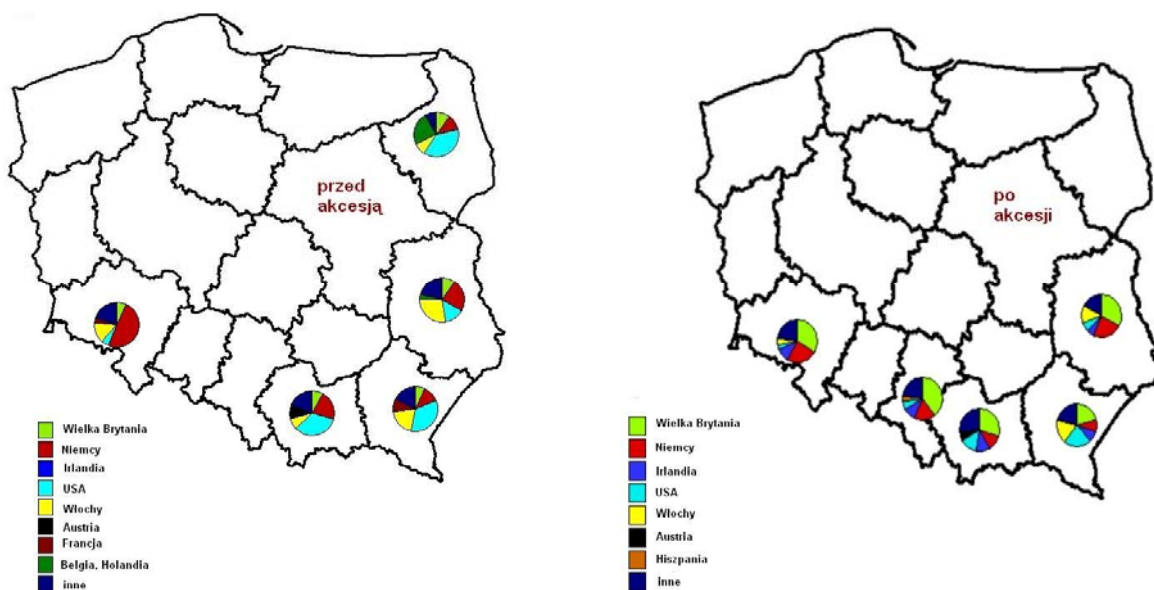
Wykres 8.2. Kraje docelowe regionów o najwyższym i najniższym nasileniu migracji, %.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BAEL (Baza Migrantów OBM).

Migracje z poszczególnych regionów cechowała silna koncentracja, niekiedy wręcz jednorodność kierunków odpływu. Zjawisko to (zilustrowane za pomocą Mapy 8.3) dotyczyło zarówno okresu przedakcesyjnego jak i poakcesyjnego, choć w tym drugim uległo pewnemu osłabieniu. Z drugiej strony, te główne kierunki migracji wyraźnie różniły się między regionami, choć w przypadku tej cechy w okresie poakcesyjnym nastąpiło pewne zatarcie odmienności. Jeśli rozpatrzmy pięć regionów o najsilniejszym odpływie, to przed akcesją sytuacja była następująca.

Mapa 8.3. Pięć regionów o największym udziale w całkowitym odpływie ludności zagranicę według głównych krajów docelowych

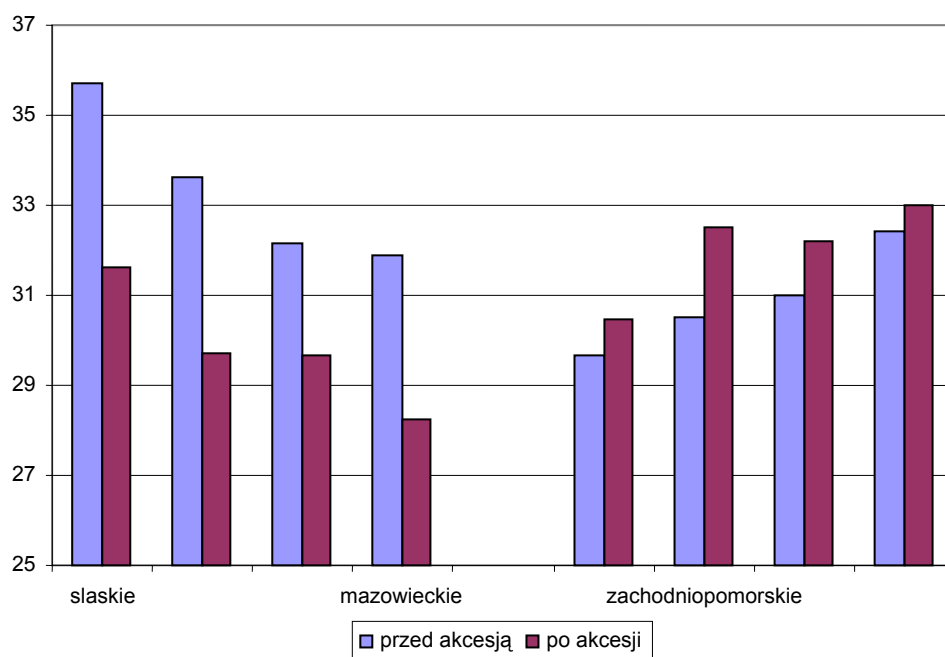
Źródło: Opracowanie własne OBM UW na podstawie BAEL (Baza Migrantów OBM).

Najsilniejsza koncentracja występowała w podlaskim, skąd aż 92% migrantów wyjechało do zaledwie pięciu krajów, głównie do USA (a ponadto do Belgii). W podkarpackim analogiczny odsetek wyniósł 82%, w małopolskim 81%, w dolnośląskim 80%, a w lubelskim 79%, przy czym w pierwszym i drugim przypadku głównym krajem docelowym było USA (a ponadto Niemcy i Włochy lub Austria), w trzecim Niemcy, a w czwartym Włochy (a ponadto Niemcy i USA).

W okresie poakcesyjnym koncentracja geograficzna w czołówce regionów (w której miejsce podlaskiego zajęło śląskie) zmniejszyła się, z wyjątkiem lubelskiego (wzrost z 79% do 83%). W Lubelskim, gdzie była ona zdecydowanie najwyższa, dominację uzyskał kierunek brytyjski, a wysoką pozycję utrzymał kierunek niemiecki. Z dolnośląskiego do pięciu najważniejszych krajów wyjechało 79% migrantów z tego regionu, z podkarpackiego 78%, ze śląskiego 77%, a z małopolskiego 74%. Z wyjątkiem podkarpackiego, gdzie nie było wyraźnie dominującego kraju docelowego (niemal równa pozycja USA, Wielkiej Brytanii i Włoch), wszędzie indziej Wielka Brytania silnie przeważała. Przy tym w dolnośląskim drugim co do znaczenia krajem były Niemcy, w śląskim niemal na równi Irlandia i Niemcy, a w małopolskim też prawie na równi Irlandia i USA. Zatem, czynniki związane z akcesją

doprowadziły w bardzo krótkim czasie do głębokiej zmiany kierunków migracji, a zwłaszcza do gremialnego podjęcia wędrówki do nowych krajów docelowych – Wielkiej Brytanii i Irlandii.

Wykres 8.3. Średni wiek migrantów; wybrane regiony Polski.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BAEL (Baza Migrantów OBM).

Tendencja do zacierania polaryzacji w przekroju międzyregionalnym odnosi się również do podstawowych cech osób migrujących. Prześledzimy ją na przykładzie zmiany średniego wieku, co ilustruje Wykres 8.3. Przedstawia on cztery województwa „najmłodsze” i „najstarsze” przed akcesją. Różnice między średnim wiekiem migrantów były wówczas dość duże, na przykład różnica między śląskiem a wielkopolskiem wynosiła ponad 6 lat. Wiek migrantów poakcesyjnych okazał się niższy we wszystkich województwach „starych” a wyższy we wszystkich województwach „młodych”. W rezultacie mazowieckie, początkowo jedno z najstarszych stało się najmłodsze, a kilka innych zamieniło się pozycjami. Generalnie zaś średni wiek uległ wyrównaniu, na przykład maksymalna różnica (między podkarpackiem a mazowieckiem) wynosiła po akcesji cztery i pół roku.

Na zakończenie tej części raportu przypominamy, że w dwóch tabelach zamieszczonych w Aneksie znajdują się dane o wielkości poakcesyjnego odpływu ludności w wieku 15 lat i starszej ze wszystkich regionów wyrażone jako odsetek ich liczby

mieszkańców w środku 2004 r. Uwzględniliśmy w nich takie cechy jak płeć i typ osiedleńczy, a ponadto wyodrębniliśmy dwie grupy wieku, charakteryzujące się szczególnie wysoką intensywnością (selektywnością) odpływu za granicę.

Rozdział 9. Względna jednolitość migracji po 1 maja 2004 r. czy odmienność rodzajów migracji: globalne i indywidualne strategie migracyjne w wybranych krajach docelowych.

Uwzględnione, w niniejszym raporcie, zróżnicowane źródła danych o migracjach z Polski przed i po 1 maja 2004 r., są poligonem dla pogłębianych analiz badawczych.

Niniejszy rozdział stanowi płaszczyznę do analizy danych dotyczących Polaków, generowanych w krajach przyjmujących (od narodowych spisów powszechnych, poprzez badania aktywności ekonomicznej ludności do danych administracyjnych oraz danych pierwotnych ośrodków badawczych i instytucji komercyjnych).

Dywersyfikacja źródeł danych w krajach przyjmujących Polaków stworzyła możliwość analizy: z jednej strony globalnych strategii migracyjnych (ukrytych i na pozór niewidocznych w zbiorach danych statystycznych krajów przyjmujących) oraz odnoszących się do nich indywidualnych strategii migracyjnych samych migrantów, a także strategii pracodawców zatrudniających pracowników cudzoziemskich z Polski lub planujących ich zatrudnienie.

Analizę tę warto rozpocząć od typologii/ kategorii migrantów zaproponowanej przez brytyjskich badaczy (Eadge, Drinkwater, Garapich 2006) w odniesieniu do Polaków w Wielkiej Brytanii. Nadrzędną strategią wydaje się być strategia „intencjonalnej nieprzewidywalności” (Okólski 2007), oznaczająca trzymanie wszystkich opcji otwartych (podjęcia migracji, kontynuowania migracji, zaprzestania migracji i powrotu do kraju, zmiany pracy w obrębie sektora, zmiany pracy pomiędzy sektorami, awansu zawodowego w kraju, awansu zawodowego za granicą etc.).²⁸ Strategia ta, niemożliwa do realizacji w okresie przedakcesyjnym ze względu na sterowanie przepływów cudzoziemskiej siły roboczej pozwoleniami na pracę i wizami pracowniczymi, jest swoistym poakcesyjnym fenomenem. Strategia ta jest również swoistym papierkiem lakmusowym swobody przepływu pracowników w ramach UE. O zaistnieniu tej strategii, zwłaszcza w kontekście Wysp Brytyjskich, świadczy dynamika napływu z Polski do Wielkiej Brytanii i Irlandii (omówiona w rozdziale 8) związana z pewną elastycznością migracyjną osób podejmujących pracę za granicą.

Trzy pozostałe strategie, zaproponowane przez brytyjskich badaczy, odnoszą się do: (1) migracji sezonowej krótkookresowej, odnoszącej się do analizy Piore’owskich „ptaków

²⁸ Uzupełnieniem tej strategii jest tzw. „strategia na czuja” (ang. *‘on spec strategy’*): przyjazd do pracy do kraju przyjmującego bez wcześniejszej oferty pracy, zakwaterowania etc. Strategia ta została zidentyfikowana w pogłębianych badaniach dotyczących zatrudnienia Polaków w Wielkiej Brytanii w sektorach: budowlanym i przetwórstwa spożywczego (Fitzgerland 2006).

przelotowych” (1979), których wspomniani brytyjscy badacze określają jako „bociany”; (2) migracji długookresowej, ale stanowiącej jeden spójny akt migracyjny, której celem jest zaoszczędzenie dużej ilości pieniędzy oraz „przesiedlenia się z powrotem do kraju wysyłającego” i zainwestowania zgromadzonych zasobów w Polsce („strategia chomików”); oraz (3) strategii osiedleńczej z intencją pozostania w Wielkiej Brytanii, realizacji kariery zawodowej, przyjmowania wzorców kraju przyjmującego.

Powyższe strategie mogą stanowić istotne uzupełnienie, wyjaśnienie globalnych strategii migracyjnych ukrytych w danych statystycznych, głównie krajów przyjmujących, które w niniejszej analizie będą odnosić się do: strategii sektorowej (z uwzględnieniem „sektorów o zagęszczeniu migracyjnym”); strategii opóźnionej dyspersji przestrzennej; strategii utajonej deprecjacji kwalifikacji; strategii wychodzenia z szarej strefy; strategii pazerności na pracę i typu migracji ze względu na czas jej trwania oraz strategii „rodzinnej”.

9.1. Strategia sektorowa

Poakcesyjne alokacje sektorowe/strategie sektorowe Polaków w krajach przyjmujących są uwarunkowane konstelacją wielu czynników. Wśród nich znajdują się: dostęp/restrykcje w dostępie do danego rynku pracy/sektora, płeć, narodowość oraz sieci migranckie. Determinanty te mogą sprzyjać poakcesyjnemu „zagęszczeniu migracyjnemu”²⁹, bądź nasileniu przedakcesyjnego zagęszczenia w wybranych segmentach rynków pracy krajów przyjmujących. W niektórych sektorach, w wybranych krajach przyjmujących siła zagęszczenia migracyjnego może nawet wykazywać znamiona koncentracji etnicznej Polaków (jak, tradycyjnie, rolnictwo w Niemczech i Holandii, bądź powstanie nowych, jak budownictwo w Irlandii i Norwegii).

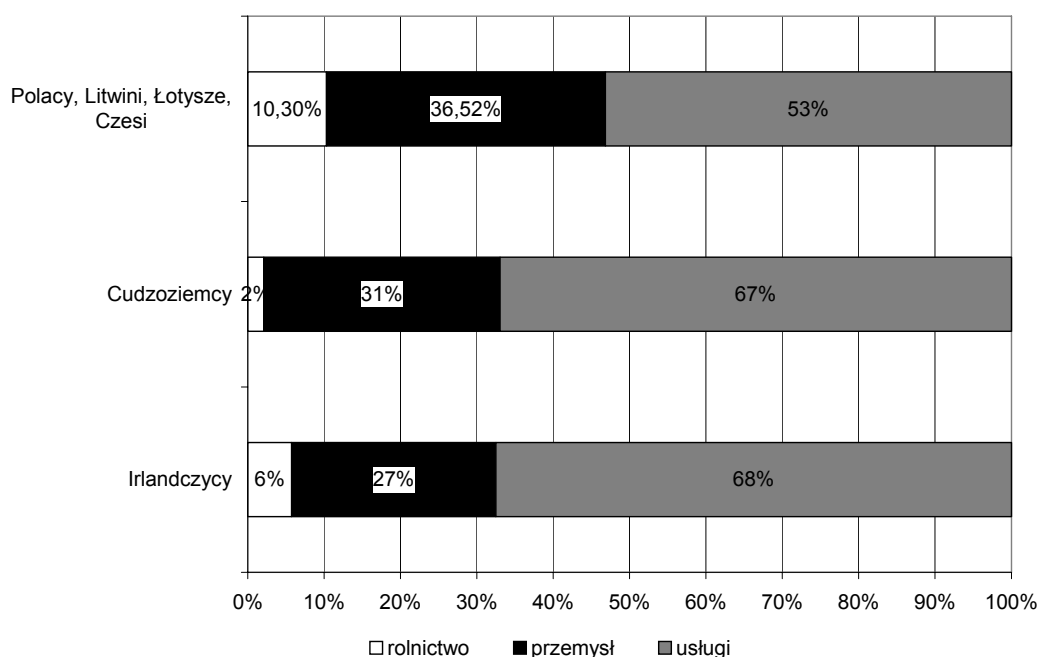
Wydawać by się mogło, że wprowadzenie po 1 maja 2004 r. i po 1 maja 2006 r. deregulacji w dostępie do rynków pracy w wybranych krajach będzie sprzyjało dywersyfikacji oraz, w niektórych przypadkach, dekoncentracji sektorowej Polaków. Tymczasem deregulacje nie generują daleko idącej dekoncentracji sektorowej Polaków w takim stopniu, jak można się było tego spodziewać. Największą zmianę, potencjalnie, widać w budownictwie (np. zniesienie restrykcji w dostępie do tego sektora, np. na Wyspach Brytyjskich oraz boom budowlany), w rolnictwie, poprzez opuszczanie sektora rolnego przez Polaków w niektórych krajach, co może być spowodowane zmianami kierunków migracji docelowych Polaków oraz swobodą mobilności międzysektorowej w nowych krajach

²⁹ Pojęcie to pojawia się w analizie Green, Jones, Owen (2007) jako *‘migrant dense sectors’* i stanowi analogię do *‘labour dens sectors’*.

przyjmujących (np. w Irlandii; w Wielkiej Brytanii rolnictwo nigdy nie ogrywało dużego znaczenia), bądź, jak w Holandii zmianami w prawie związanymi z możliwością świadczenia usług w rolnictwie na rzecz rolnika holenderskiego (czego nie uwzględniają dane statystyczne dotyczące rolnictwa).

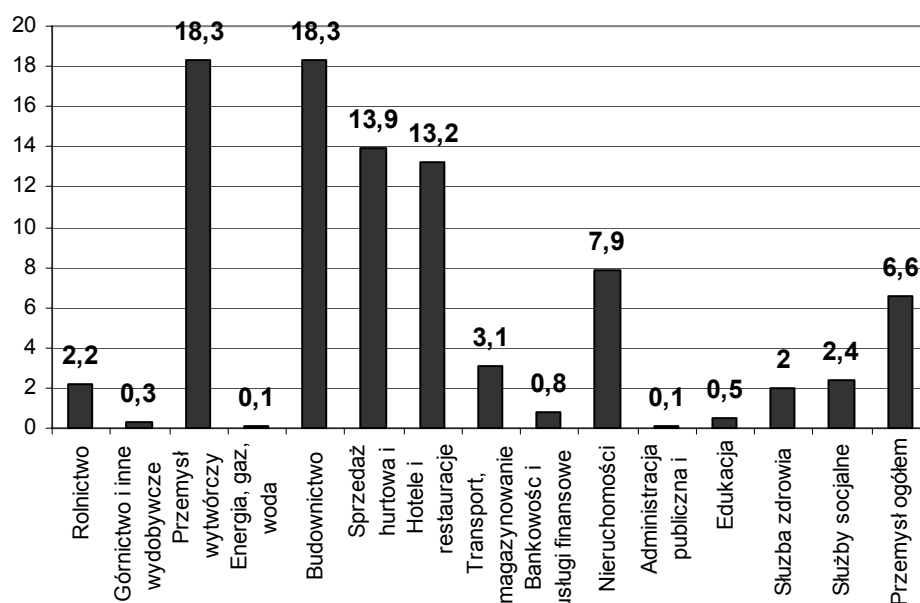
Przypadek irlandzki, jako nowego kraju imigracyjnego, w którym istniała śladowa migracja przedakcesyjna, sterowana systemami pozwoleń na pracę (Wykresy 9.1 i 9.2.), obrazuje zachodzące, w wymiarze sektorowym, zmiany na rynku pracy. W tym kontekście należy dodać, że w okresie przedakcesyjnym Polacy nie byli dominującą grupą narodowościową cudzoziemców w Irlandii, ani nawet nie dominowali w przyszłej grupie UE 10 (wówczas w tej grupie dominowali Litwini, którzy uzyskiwali, zwłaszcza do pracy w rolnictwie, kontrakty grupowe). Dopiero otwarcie irlandzkiego rynku pracy dla nowych krajów UE, spowodowało natężenie napływu Polaków, którzy zaczęli stawać się dominującą grupą etniczną (uzyskując ok. 70% wszystkich wydawanych numerów PPS) w Irlandii (Wykresy 9.1. i 9.2.).

Wykres. 9.1. Przedakcesyjna struktura zatrudnienia Irlandczyków oraz cudzoziemców (w tym Polaków) w Irlandii, 2002

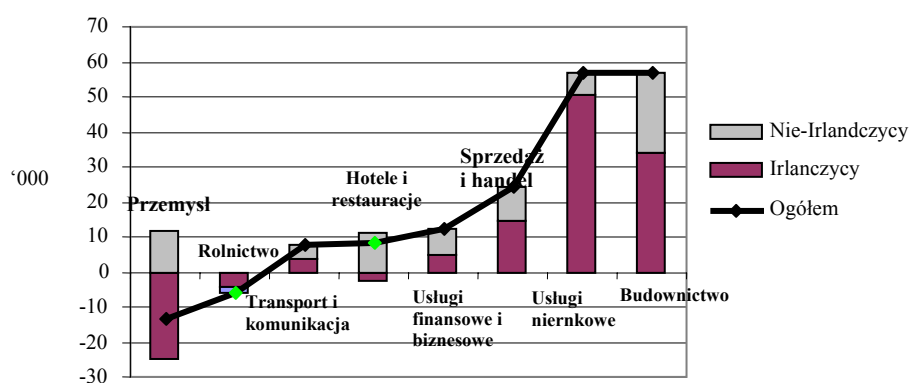
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Central Statistics Office, Dublin, Census 2002.

Wykres. 9.2. Poakcesyjna struktura zatrudnienia Polaków w Irlandii, 2006 (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Census 2006.

Wykres. 9.3. Alokacja sektorowa wg narodowości (zmiana w drugim kwartale 2004 w stosunku do drugiego kwartału 2006)

Źródło: CSO Quarterly National Household Survey.

Poakcesyjne sektory o zagęszczeniu migracyjnym Polaków

Omawiana w rozdziale 5 niniejszej analizy dynamika odpływu z Polski może sprzyjać również, wspomnianemu już, zjawisku poakcesyjnemu zagęszczaniu przez Polaków wybranych sektorów rynków pracy krajów przyjmujących.

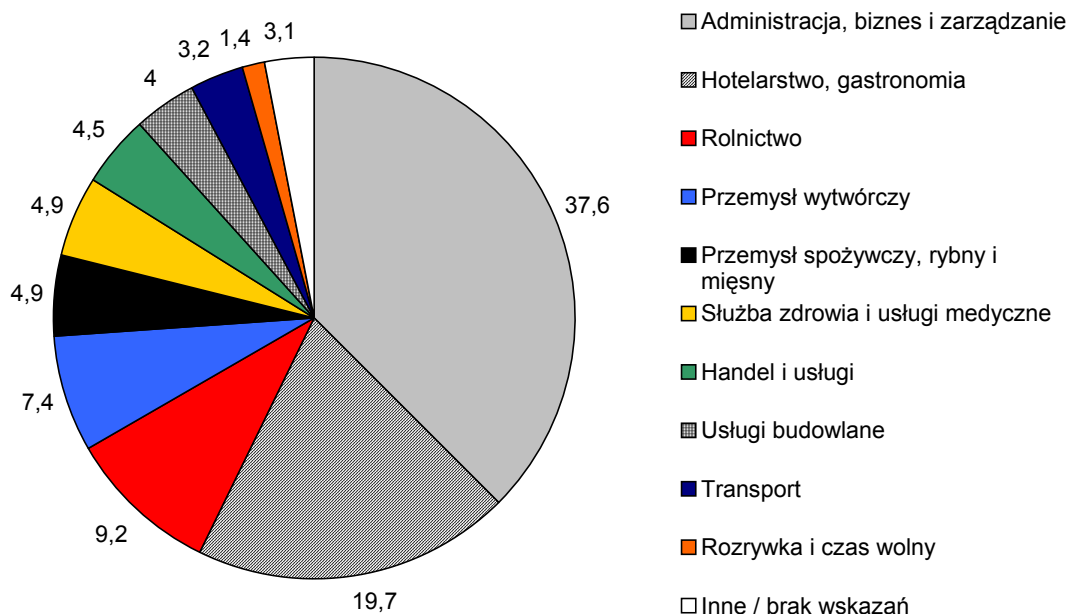
Przykład Wielkiej Brytanii pokazuje pewien paradoks, na pozór nie widoczny w zbiorze danych *Worker Registration Scheme*. Do najczęstszych branż zatrudnienia pracowników ze wszystkich krajów UE-8, którzy ubiegali się o rejestrację w systemie WRS od maja 2004 r. do grudnia 2006 r. (Tabela 9.1) należą administracja, biznes i zarządzanie (37%), hotelarstwo i gastronomia (20%), rolnictwo (11%), przemysł wytwórczy (7%) oraz przemysł spożywczy, rybny i mięsny (5%). Odsetek osób zatrudnionych w administracji, biznesie i zarządzaniu był najwyższy dla pracowników z Polski, natomiast znacznie rzadziej niż Litwini czy Łotysze podejmowali oni pracę w rolnictwie (Fihel, Piętka 2007: 28-29). Na tego typu prawidłowości w swojej kompleksowej analizie danych z systemu WRS wskazują również Bauere, Densham, Millar i Salt (2007), dodatkowo wskazując na pojawienie się w Wielkiej Brytanii fenomenu tzw. geografii migracyjnej (o której więcej w podrozdziale 9.3.).

Tabela.9.1. Branżowa struktura zatrudnienia migrantów z państw UE-8, w %, maj 2004-grudzień 2006

Branża	Czechy	Estonia	Węgry	Łotwa	Litwa	Polska	Słowacja	Słowenia	UE-8
Administracja, biznes i zarządzanie	28,1	30,7	25,9	37,3	35,0	37,6	39,0	19,6	36,6
Hotelarstwo, gastronomia	26,9	19,7	32,3	12,7	15,7	19,7	23,2	28,4	20,0
Rolnictwo	6,6	12,0	3,5	24,3	20,7	9,2	6,3	1,0	10,7
Przemysł wytwórczy	6,8	10,3	4,3	8,1	7,7	7,4	6,5	5,9	7,3
Przemysł spożywczy, rybny i mięsny	3,7	5,3	1,4	6,8	6,1	4,9	4,7	1,0	5,0
Służba zdrowia i usługi medyczne	6,7	6,0	7,3	1,7	2,7	4,9	5,6	6,9	4,7
Handel i usługi	5,2	4,0	5,6	2,4	3,0	4,5	4,8	8,8	4,3
Usługi budowlane	3,8	3,4	3,9	3,0	4,1	4,0	3,0	3,9	3,8
Transport	2,9	2,8	4,0	0,8	1,4	3,2	1,4	3,9	2,7
Rozrywka i czas wolny	3,1	2,1	3,9	1,2	1,3	1,4	2,0	3,9	1,6
10 najważniejszych branż- razem	93,9	96,3	92,1	98,2	97,7	96,9	96,6	83,3	96,7
Inne / brak wskazań	6,1	3,7	7,9	1,8	2,3	3,1	3,4	16,7	3,3

Źródło: Home Office (2007).

Wykres 9.4. Alokacja sektorowa Polaków w Wielkiej Brytanii w danych WRS

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Home Office (2007).

Wskazane powyżej branże zatrudnienia mogą dawać błędne wyobrażenie, co do charakteru pracy wykonywanej przez pracowników z Polski, głównie za sprawą pojemnej kategorii „*Administracja, biznes i zarządzanie*”, która może wykazywać wspomniane zagęszczenie migracyjne. Obejmuje ona wszystkie osoby zatrudniane poprzez agencje pośrednictwa pracy, a które mogą również pracować także w innych branżach, wykonując pracę o charakterze administracyjnym. Dlatego najlepszą lupą branżowej struktury zatrudnienia migrantów zarobkowych z państw UE-8 jest szczegółowa analiza stanowisk zajmowanych przez migrantów zarobkowych z Polski. Dane WRS wskazują, że pracownicy z UE 8 najczęściej obejmują następujące stanowiska: pracownik produkcyjny/inny pracownik fabryki – 26% zatrudnionych, pracownik magazynu – 8%, pakowacz – 6%, pomocnik kuchni – 6%, sprzątac/ personel domowy – 5% i pracownik rolny/ pomocnik rolny – 4% (Fihel, Piętka 2007: 28-29).

Dane LFS z 2006 r. (dla Polaków) pokazują nieco odmienny obraz. Główne branże zatrudnienia polskich mężczyzn: to budownictwo (19,1% wszystkich pracujących mężczyzn), hotele i restauracje (10,9%) oraz zajęcia pomocnicze w transporcie i w obsłudze turystycznej biur podróży (9,6%) (Tabela 9.2.). LFS wyraźnie pokazuje, że kobiety najczęściej znajdują zatrudnienie w hotelach i restauracjach (14,1%), służbie zdrowia i podejmują pracę socjalną (12,6%).

Tabela. 9.2. Liczba i odsetek osób urodzonych w Polsce mieszkających w Wielkiej Brytanii według branży zatrudnienia i płci, 2006 r.

Podział branż zatrudnienia według Standardów Klasyfikacji Branż z 2003 r.	Liczba zatrudnionych	Odsetek zatrudnionych
Mężczyźni		
45:Budownictwo	20 057	19,1
55:Hotele restauracje	11 417	10,9
63:Pomocnicze stanowiska w transporcie, biura podróży	10 050	9,6
15:Produkcja żywności i napojów	8 629	8,2
74:Inna działalność gospodarcza	6 920	6,6
Wszystkie branże	105 170	100,0
Kobiety		
55: Hotele restauracje	10 105	14,1
74: Inna działalność gospodarcza	9 445	13,2
85:Służba zdrowia, praca socjalna	9 002	12,6
Wszystkie branże	71 507	100,0

Źródło: Opracowanie Fihel, Piętka 2007 na podstawie Labour Force Survey 2006.

Podsumowując, do głównych branż w Wielkiej Brytanii, w których zatrudnienie znajdują Polacy, należą budownictwo, hotele i restauracje, rolnictwo, przemysł przetwórstwa spożywczego. Alokacja sektorowa Polaków w Wielkiej Brytanii może być papierkiem lakmusowym rozprzestrzeniania się Polaków po całym terytorium kraju i osiedlania się w regionach wiejskich, małych i średnich miastach, co identyfikuje kolejną strategię, ukrytą w danych statystycznych- strategię przestrzenną.

Przypadek Niemiec pokazuje, że w okresie poakcesyjnym, obok utrzymania sektorów o tradycyjnym nasyceniu (wręcz koncentracji etnicznej) Polaków, jak rolnictwo (15%) i sektor przetwórczy *stricto* związanym z sektorem rolnym, pojawiają się również, pomimo istniejących obostrzeń w dostępie do niemieckiego rynku pracy, nowe sektory, w których

Polacy znajdują zatrudnienie (Tabela 9.3.), jak obsługa nieruchomości, związana głównie z obsługą nieruchomości w landach wschodnich (12,%) czy hotelarstwo (9,1%).

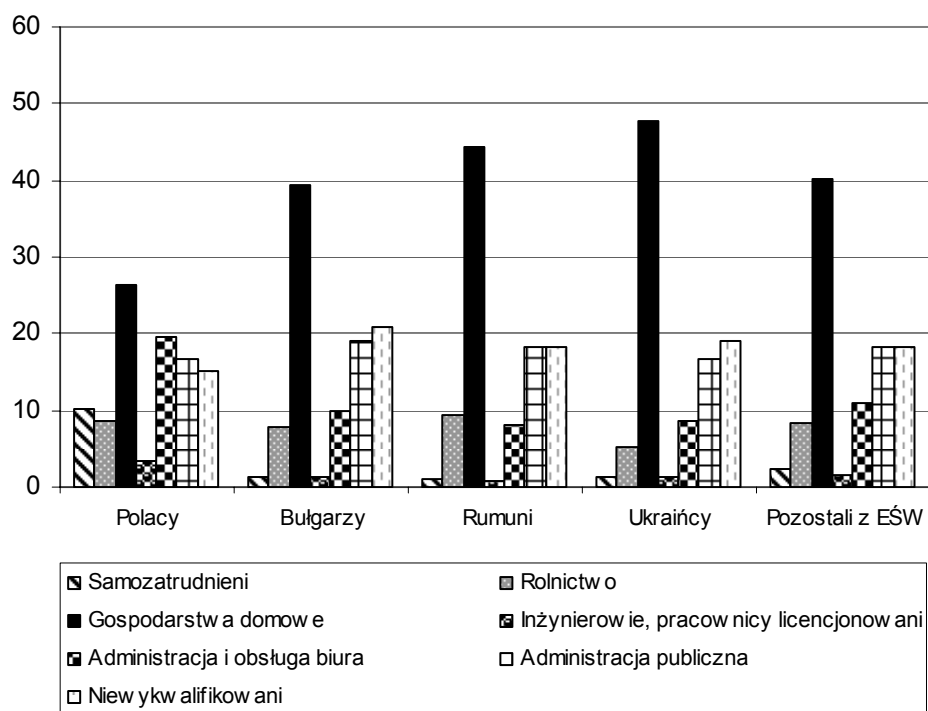
Tabela. 9.3. Struktura zatrudnienia na niemieckim rynku pracy, pracujący z obowiązkiem ubezpieczeniowym, 2005 (w %)

Sektor (NACE)	Ogółem	Niemcy	Cudzoziemcy	UE14	Turcy	UE8	Polacy
Rolnictwo	1,2	1,1	1,5	0,7	0,9	10,5	15,5
Górnictwo	0,4	0,4	0,4	0,3	1,0	0,2	0,1
Sektor przetwórczy	25,4	25,0	31,9	35,8	42,0	19,2	16,7
Sektor energetyczny	0,9	1,0	0,2	0,4	0,2	0,2	0,2
Budownictwo	5,9	5,9	5,5	5,2	5,1	4,7	4,9
Handel	15,0	15,1	12,5	12,5	12,7	11,7	11,4
Hotelarstwo	2,9	2,4	9,0	8,7	4,9	11,3	9,1
Transport, magazynowanie	5,6	5,6	6,2	5,7	7,0	4,9	4,5
Usługi finansowe	3,9	4,1	1,4	2,1	0,7	1,2	0,9
Obsługa nieruchomości	12,2	12,0	15,0	12,6	14,6	12,9	12,8
Sfera publiczna i społeczna	6,4	6,7	1,9	2,3	1,6	1,7	1,6
Edukacja i wychowanie	3,7	3,8	2,5	2,8	1,5	2,9	2,6
Sektor opieki zdrowotnej	11,9	12,2	7,4	6,3	4,7	11,8	12,1
inne usługi ogólnospołeczne	4,5	4,5	4,0	3,8	3,1	5,9	6,2
Usługi na rzecz gospodarstw domowych	0,1	0,1	0,2	0,1	0,0	0,9	1,2
Organizacje eksterytorialne	0,1	0,1	0,3	0,6	0,1	0,1	0,1
Ogółem	100	100	100	100	100	100	100

Źródło: Obliczenia własne OBM UW na podstawie danych BA.

Przypadki Hiszpanii, Włoch i Holandii pokazują utrzymanie się pewnego poakcesyjnego *status quo* w alokacjach sektorowych Polaków. W przypadkach Hiszpanii i Włoch (Wykresy 9.5. i 9.6.) jest to nawet bardziej widoczne ze względu na zniesienie, w okresie po 1 maja 2006 r. restrykcji w dostępie Polaków do ich rynków pracy. W związku z tym w krajach tych procesy relokacji sektorowej Polaków mogą zachodzić z pewnym opóźnieniem.

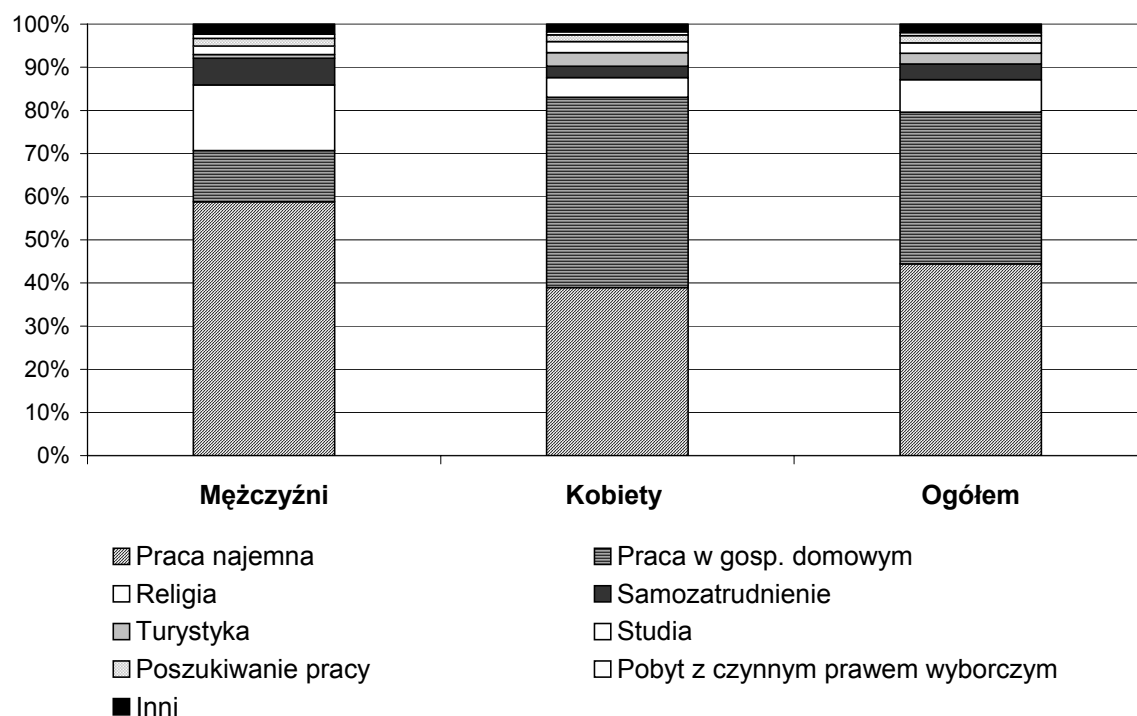
Wykres. 9.5. Alokacja sektorowa Polaków w Hiszpanii w 2006 r.

Źródło: Opracowanie własne OBM UW na podstawie Ministerio de Trabajo Y Asuntos Sociales.

W przypadku Włoch ciekawym sektorem okazuje się być obsługa pielgrzymek i uroczystości religijnych (sektor „Religia”), gdzie zatrudnienie znajdują zarówno świeccy, jak i duchowni.

Wykres. 9.6. Struktura zatrudnienia Polaków we Włoszech w 2006 r.

Źródło: Opracowanie własne OBM UW na podstawie ISTAT.

Przypadek Holandii pokazuje, że po 2004 r. Polacy dalej dominują w pewnych sektorach holenderskiej gospodarki. Pozwolenia na pracę wydane Polakom w 2005 r. w sektorze ogrodnictwa stanowiły około 65% (35 668), w rolnictwie 12% (6 761), produkcji 7% (3 859), a w rzeźnictwie 4% (2 143) (Tabela 9.4.). Aż do 2004 r. ani jedno pozwolenie na pracę nie zostało wydane w tym okresie w zawodach związanych z sektorem zdrowotnym (Snel i in. 2002). To jednak nie świadczy o tym, iż Polacy nie pracowali w tym sektorze. Możliwe, iż zatrudnienie znaleźli tam Polacy z niemieckimi paszportami, a wówczas nie widnieją oni w statystykach pozwoleń.

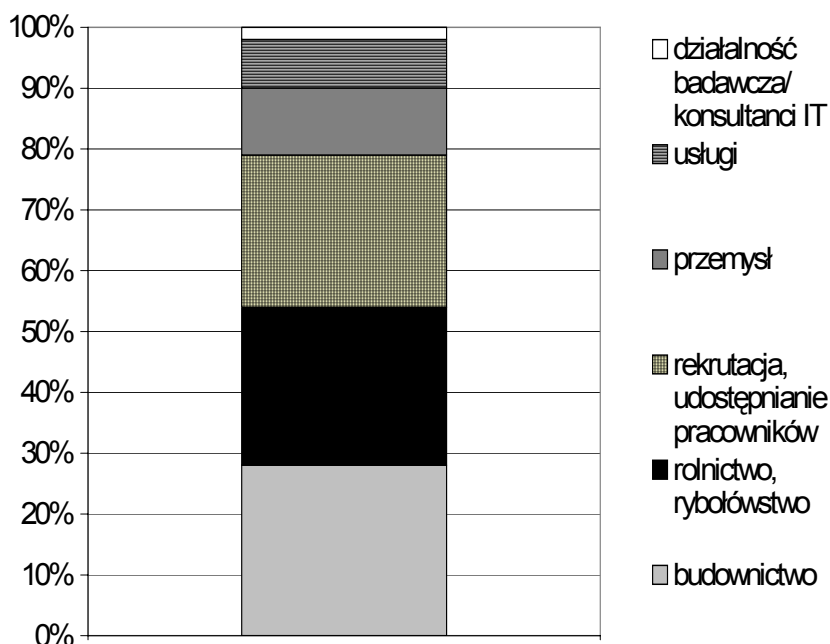
Tabela 9.4. Liczba pozwoleń na pracę wydanych Polakom w wybranych sektorach gospodarki, 2005-2007 (w tys.)

	2005	2006	2007 (I kwartał)
Liczba całkowita wiz na pracę	26 474	55 229	22 525
Ogrodnictwo	17 895	35 668	13 434
Rolnictwo	4 236	6 761	556 (!) ³⁰
Produkcja	181	3 859	3 343
Rzeźnictwo	270	2 143	563

Źródło: Opracowanie własne OBM UW na podstawie Centrale Organisatie voor Werk en Inkomen, CWI.

Przypadek Norwegii pokazuje względne utrzymanie się tendencji do zatrudniania Polaków w rolnictwie oraz wzrost zatrudnienia Polaków w budownictwie (Wykres 9.5.). Ponadto wiele osób korzysta z możliwości znalezienia zatrudnienia przez wyspecjalizowane agencje rekrutujące pracowników (sektor rekrutacja i udostępnianie pracowników), które wynajmują swoich pracowników do pracy w sektorach gdzie występują niedobory pracowników, czyli głównie do budownictwa, rolnictwa oraz przemysłu.

Wykres 9.5. Zezwolenia na pobyt z możliwością podjęcia pracy wydane Polakom w Norwegii w okresie styczeń– lipiec 2007 w podziale na sektor zatrudnienia

Źródło: Opracowanie własne OBM UW na podstawie UDI.

³⁰ Dane dotyczą jedynie I kwartału 2007, a więc odnoszą się do okresu sprzed „sezonu”, który rozpoczyna się w maju, a kończy w październiku/listopadzie każdego roku. Wtedy odnotowuje się największą ilość wiz.

9.2. Strategia opóźnionej dyspersji przestrzennej

Rozmieszczenie przestrzenne Polaków w krajach docelowych po 1 maja 2004 r. jest kolejną płaszczyzną dociekań badawczych odnoszących się do zaistnienia poakcesyjnej zmiany, bądź poakcesyjnego *status quo*. Zmiana najczęściej dotyczy tych krajów, które odnotowały radykalne zwiększenie dynamiki napływu strumienia migracyjnego z Polski, oraz wykształcania się nowych, zarobkowych sieci migranckich, np.: w przypadku Wielkiej Brytanii i Irlandii. *Status quo* dotyczy natomiast krajów o utrwalonych i ukształtowanych sieciach migranckich niezależnie od stopnia deregulacji rynku pracy, nawet jeżeli nastąpił jakikolwiek wzrost dynamiki napływu.

Zatem w kontekście Wysp Brytyjskich warto zwrócić uwagę, że w początkowej fazie poakcesyjnej migranci z Polski głównie lokowali się w stolicach: Londyn, Dublin. Dopiero po jakimś czasie, od 2005 r. można zaobserwować pewną opóźnioną, w stosunku do akcesji, dyspersję przestrzenną, pewne rozładowanie metropolii, a wręcz dekompresję przestrzenną, co wiąże się również z, analizowaną powyżej, strategią sektorową.

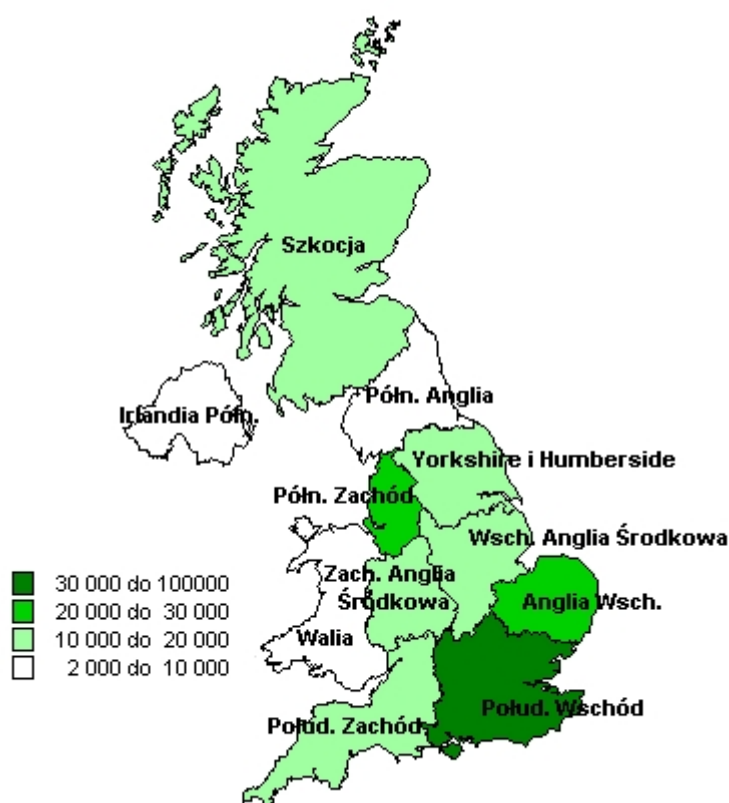
W przypadku Wielkiej Brytanii dokładnych danych dotyczących miejsca osiedlania się polskich migrantów zarobkowych dostarcza rejestr ubezpieczeń społecznych NINO. Z danych wynika, że *gros* wniosków, w okresie tuż po akcesji, o numer ubezpieczenia społecznego Polacy złożyli w Londynie, a także w Anglii południowo-wschodniej i wschodniej (Tabela 9.5., Mapa 9.1.).

Tabela 9.5. Liczba Polaków występujących o przyznanie brytyjskiego Numeru Ubezpieczenia Społecznego (NINO) według regionu, lata fiskalne 2002/3 - 2005/6.

Region Wielkiej Brytanii	2002/2003	2003/2004	2004/2005	2005/6	Razem
Północno-wschodnia	30	60	610	2 560	3 260
Północno- zachodnia	170	290	5 090	16 900	22 450
Yorkshire i Humber	80	160	2 850	11 270	14 360
Wschodnia-środkowa	110	230	4 950	13 990	19 280
Zachodnio-środkowa	180	290	4 180	13 350	18 000
Wschodnia	270	450	6 390	16 440	23 550
Londyn	4 270	7 720	18 960	37 110	68 060
Południowo-wschodnia	510	1 160	8 140	21 640	31 450
Południowo-zachodnia	160	310	3 830	11 300	15 600
Walia	50	60	1 880	5 500	7 490
Szkocja	100	270	4 160	14 600	19 130
Irlandia Północna	60	130	820	1 070	2 080
Nieznany	20	80	700	5 630	6 430
Razem	5 980	11 200	62 550	171 380	251 110
Region Wielkiej Brytanii	2002/2003	2003/2004	2004/2005	2005/6	Razem
Północno-wschodnia	0,5%	0,5%	1,0%	1,5%	1,3%
Północno- zachodnia	2,8%	2,6%	8,1%	9,9%	8,9%
Yorkshire i Humber	1,3%	1,4%	4,6%	6,6%	5,7%
Wschodnia-środkowa	1,8%	2,1%	7,9%	8,2%	7,7%
Zachodnio-środkowa	3,0%	2,6%	6,7%	7,8%	7,2%
Wschodnia	4,5%	4,0%	10,2%	9,6%	9,4%
Londyn	71,4%	68,9%	30,3%	21,7%	27,1%
Południowo-wschodnia	8,5%	10,4%	13,0%	12,6%	12,5%
Południowo-zachodnia	2,7%	2,8%	6,1%	6,6%	6,2%
Walia	0,8%	0,5%	3,0%	3,2%	3,0%
Szkocja	1,7%	2,4%	6,7%	8,5%	7,6%
Irlandia Północna	1,0%	1,2%	1,3%	0,6%	0,8%
Nieznany	0,3%	0,7%	1,1%	3,3%	2,6%
Razem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Źródło: Opracowanie własne OBM UW na podstawie Department for Work and Pensions.

Mapa 9.1. Liczba wniosków Polaków o numer ubezpieczenia NINO, lata fiskalne 2002/2003-2005/2006

Źródło: Fihel, Piętka (2007) na podstawie danych NINO, Department for Work and Pensions.

Poakcesyjna migracja Polaków do Wielkiej Brytanii jest doskonałym przykładem „rozładowania metropolii” poprzez „rozlewanie” strumienia migracyjnego od stolicy do regionów ją okalających, a następnie na peryferie. Z jednej strony świadczy to o rozwijaniu i rozciąganiu się sieci migranckich, na które składają się nieformalne kontakty pomiędzy migrantami oraz przedakcesyjne (także te z szarej strefy) i tuż poakcesyjne sieci pomiędzy migrantami a pracodawcami, a także infrastruktura agencji pośrednictwa pracy i firm przewozowych³¹. Z drugiej strony świadczy to o wzroście popytu na cudzoziemską siłę roboczą na lokalnych rynkach pracy i o zaspokajaniu tego zapotrzebowania przez Polaków (Fihel, Piętka 2007: 23-26).

Według danych NINO przed akcesją Polski do UE Polacy skupiali się w Londynie i na jego przedmieściach: w roku fiskalnym 2002/2003 złożone wnioski o numer ubezpieczenia socjalnego stanowiły 71,4% ogółu polskich wniosków. Drugim i trzecim pod względem

³¹ Fitzgerald (2006) stawia tezę, że rozmieszczenie przestrzenne jest efektem tzw. tanich linii lotniczych, które łączą różnorodne miasta Polski z peryferiami Wielkiej Brytanii.

popularności wśród polskich migrantów regionem była południowo-wschodnia oraz wschodnia Anglia – bezpośrednie okolice stolicy. Jednak z czasem znaczenie Londynu zmalało: w roku 2005/2006 zamieszkało w nim 22% Polaków. Pozostali migranci zaczęli docierać do innych regionów kraju, na przykład w rejony północno-zachodniej i środkowej Anglii oraz w Szkocji. Charakterystyczne jest to, że w Szkocji czy Yorkshire, Humberside Polacy pojawili się dopiero jakiś czas po akcesji Polski do UE.

O rosnącej dyspersji świadczy również spadek dysproporcji pomiędzy Londynem a pozostałymi regionami, do których docierają Polacy. W roku 2002/2003 w Londynie było ponad osiem razy więcej ubiegających się o NINO niż w drugim pod względem ich liczebności regionie docelowym Polaków, czyli w południowo-wschodniej Anglii. Tymczasem w roku 2005/2006 regiony te były nadal najbardziej popularnymi regionami docelowymi, ale liczba osób z Polski ubiegających się o numer NINO była już tylko 1,7 razy wyższa niż ich liczba w południowo-wschodniej Anglii. (Fihel i Piętka 2007: 23-26).

W Tabeli 9.6. zostało zbiorczo podsumowane rozmieszczenie geograficzne Polaków ubiegających się o numer NINO.

Tabela 9.6. Liczba Polaków wnioskujących o numer NINO według regionu; wnioski Polaków jako odsetek populacji w wieku produkcyjnym lub 16-39 lat, lata fiskalne 2002/2003, 2005/2006

Klasyfikacja ośrodków władzy lokalnej Głównego Urzędu Statystycznego	Wnioski		Procent populacji w wieku produkcyjnym		Procent osób w wieku 16-39	
	2002/3	2005/6	2005/6	Zmiana 2002/3-2005/6	2005/6	Zmiana 2002/3-2005/6
Centra regionalne	240	23 510	0,6	0,6	1,3	1,3
Ośrodki uprzemysłowione	200	17 080	0,5	0,5	1,1	1,0
Kwitające peryferie Londynu	290	5 240	0,6	0,5	1,2	1,1
Przedmieścia Londynu	1 720	19 900	1,1	1,0	2,2	2,0
Centrum Londynu	980	6 480	0,6	0,5	1,0	0,8
Londyn Cosmopolitan	1 410	12 530	1,1	0,9	1,9	1,7
Małe dobrze prosperujące miasta	240	27 870	0,4	0,3	0,9	0,9
Nowe i rozwijające się miasta	170	11 120	0,6	0,6	1,4	1,3
Dobrze prosperująca Anglia południowa	330	8 420	0,3	0,3	0,7	0,7
Wybrzeże i tereny wiejskie	100	14 350	0,4	0,4	1,2	1,2
Miejscowości uprzemysłowione w głębi kraju	50	8 460	0,2	0,2	0,5	0,5
Miasta z przemysłem wytwórczym	30	10 020	0,3	0,3	0,8	0,8

Źródło: Opracowanie własne OBM UW na podstawie Department for Work and Pensions, ONS.

W tym kontekście warto również wymienić najważniejsze ośrodki miejskie, w których osiedlają się imigranci z Polski, których specjalizacja sektorowa świadczy o połączeniu strategii sektorowej z przestrzenną. Przede wszystkim są to okręgi administracyjne Londynu:

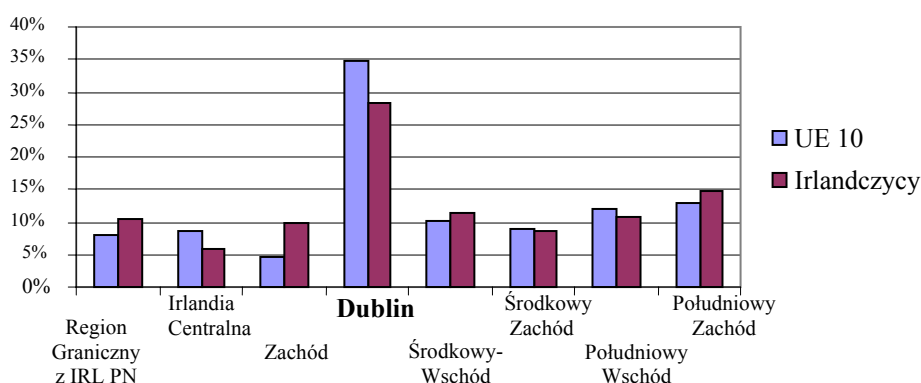
Ealing, Brent, Haringey, jak również Edynburg, Southampton (port z zakładami dostawczymi), Luton oraz Manchester, Birmingham, Leicester i Glasgow. Natomiast w peryferyjnych regionach, na przykład Szkocji czy Yorkshire i Humberside, Polacy pojawili się stosunkowo niedawno. Jednak dla tych regionów imigracja z Polski, choć na niewielką skalę, ma ogromne znaczenie. O ile w kosmopolitycznym Londynie wnioski Polaków o numer NINO stanowiły, w roku 2005/2006, 16% wszystkich wniosków zza granicy, o tyle w Anglii środkowo-wschodniej odsetek stanowił 36%, natomiast w północnej Anglii i Irlandii Północnej prawie 30% (Fihel, Piętka 2007: 23-26). W tym kontekście warto przytoczyć wniosek z badań zrealizowanych w Wielkiej Brytanii, w regionie East Midlands, że nie sama wielkość skupiska etnicznego jest ważna, ale jego odsetek i rola w społeczności lokalnej (Green, Jones, Owen 2007).

Analiza geografii migracyjnej Polaków w Wielkiej Brytanii (Bauere, Densham, Millar, Salt 2007) na podstawie danych WRS obrazuje również pewne interesujące prawidłowości. Autorzy wskazują na to, że choć Polacy dominują w 10 kluczowych lokalizacjach, to szczególnie można wskazać na wschodnią Anglię, skrajną południowo-wschodnią część Wielkiej Brytanii, szkocki region graniczny i środkową Szkocję, przemysłowy Północny-Wschód, większość Walii i część południowo-zachodnią kraju (wyłączając zachodnią Kornwalię). Jak zauważają autorzy, Polacy, jak dotąd, nie spenetrowali całej Irlandii Północnej, choć dane rejestru NINO nie potwierdzają tego wniosku. Dodatkowo autorzy raportu, choć bez rozbicia na poszczególne grupy narodowościowe, ale dla wszystkich UE-8, analizują sektorową geografę migracji z nowych krajów członkowskich UE do Wielkiej Brytanii. I tak w rolnictwie największe skupiska migrantów z UE-8 są we Wschodnim Cambridgeshire (75,7% wszystkich wydanych dla UE-8 WRS w tym sektorze), Hrabstwie Herefordshire (75,5%), Zachodnim Lancashire (75,3%) i Swale (75,3%). W hotelarstwie i cateringu największe zagęszczenie migrantów z UE-8 jest: na Wyspach Scilly (88,1%), Conwy (74,9%) i Południowej Krainie Jezior (70,45). W sektorze „Administracja, zarządzanie i obsługa biur” największe skupiska występują, tzn. agencje rekrutacyjne są tam najbardziej aktywne, w: Gelding (87,2%), Crewe i Nantwich (87,2%), Merthyr Tydfil (85,4%), Mansfield (84,4%), Stock-on-Trent (82,7%), Ipswich (81%). W przetwórstwie spożywczym największe zagęszczenie UE-8 jest widoczne w: Eilean Siar (71,3%), Ribble Valley (48,7%), Ballymena (46,0%). W sektorze sprzedaży detalicznej i usług z nią związanych natężenie z nowych krajów UE występuje w: Congleton (56,7%), Welwyn Hatfield (56,1%). W sektorze służby zdrowia największa koncentracja występuje w:

zachodnim Oxfordshire (55,4%), Denbigshire (44,8%) i Bromsgorve (42,4%). W transporcie: Chester-le-Street (43,3%), Vale Rogal (32,4%). W usługach komputerowych: Stragane (4,3%), Runnymede (3,1%); w usługach finansowych: Tower Hamlets (9,5%), Londyn (8,9%) (Bauere, Densham, Miller, Salt 2007).

Procesy dyspersji przestrzennej, rozlewania się strumienia migracyjnego UE 10, w tym głównie Polaków zachodzą również w Irlandii (Wykres 9.7.). Pomimo, w dalszym ciągu, natężenia zatrudnienia migrantów w stolicy-Dublinie i jego okolicach, warto zwrócić uwagę również na stopniowe rozprzestrzenianie się zatrudnienia UE-10 (z dominacją Polaków) w pozostałych regionach kraju.

Wykres 9.7. Zatrudnienie w regionach wg narodowości w kwartale drugim 2006 r.

Source: CSO Quarterly National Household Survey.

Z wywiadu eksperckiego, zrealizowanego w Irlandii, wynika, że:

„Strumienie migracyjne koncentrują się wokół metropolii. W Irlandii stopień (przestrzennej) koncentracji jest zależny od lokalizacji sektora. Pracownicy sektora budowlanego są tam, gdzie są budowy; pracownicy sektora spożywczego, gdzie fabryki; pracownicy usług turystycznych, gdzie duże hotele i rozwija się turystyka; pracownicy sektora rolnego, gdzie farmy” (wywiad ekspercki w Irlandii; IRL/2/p/06).

Analiza danych dotyczących Polaków w irlandzkich spisach powszechnych z okresu przedakcesyjnego (Census 2002) i okresu poakcesyjnego (Census 2006) wynika również, że powoli następuje proces rozlewania się strumienia migracyjnego z Polski z Dublina i okolic na pozostałe części kraju (zmniejszenie skupiska dublińskiego o 10%) i wzrost w regionach z pozostałymi większymi miastami w Irlandii: Cork (+4%) i Galway (+3%). Zmiana odsetka w

populacji Polaków nie zmieniła się w północnej części Irlandii, w regionie Ulsteru (3%), choć zasób zmienił się o ok. 350% (Tabela 9.7.)

Tabela 9.7. Rozmieszczenie przestrzenne Polaków w Irlandii wg historycznych regionów oraz obszarów zurbanizowanych i wiejskich z podziałem na płeć w spisach powszechnych 2002 i 2006

Region/ obszar	Census 2002			Census 2006		
	Ogółem (% ogółu)	M	K	Ogółem (% ogółu)	M	K
Ogółem w spisach	2137	1278	859	62495	39732	22763
Leinster (z Dublinem)	1360 (63%)	793	567	35143 (56%)	22013	13130
Munster (z Cork, Limerick,)	524 (24%)	342	182	18011 (28%)	11668	6343
Connacht (z Galway)	185 (8%)	97	88	7181 (11%)	4609	2572
Ulster (część irlandzka; z Donegal)	68 (3%)	46	22	2160 (3%)	1442	718
Regiony zurbanizowane	1616 (75%)	899	717	54739 (87%)	34338	20401
Regiony wiejskie	521 (25%)	379	142	7756 (12%)	5394	2362

Źródło: opracowanie własne OBM UW na podstawie Cenus 2002 i 2006.

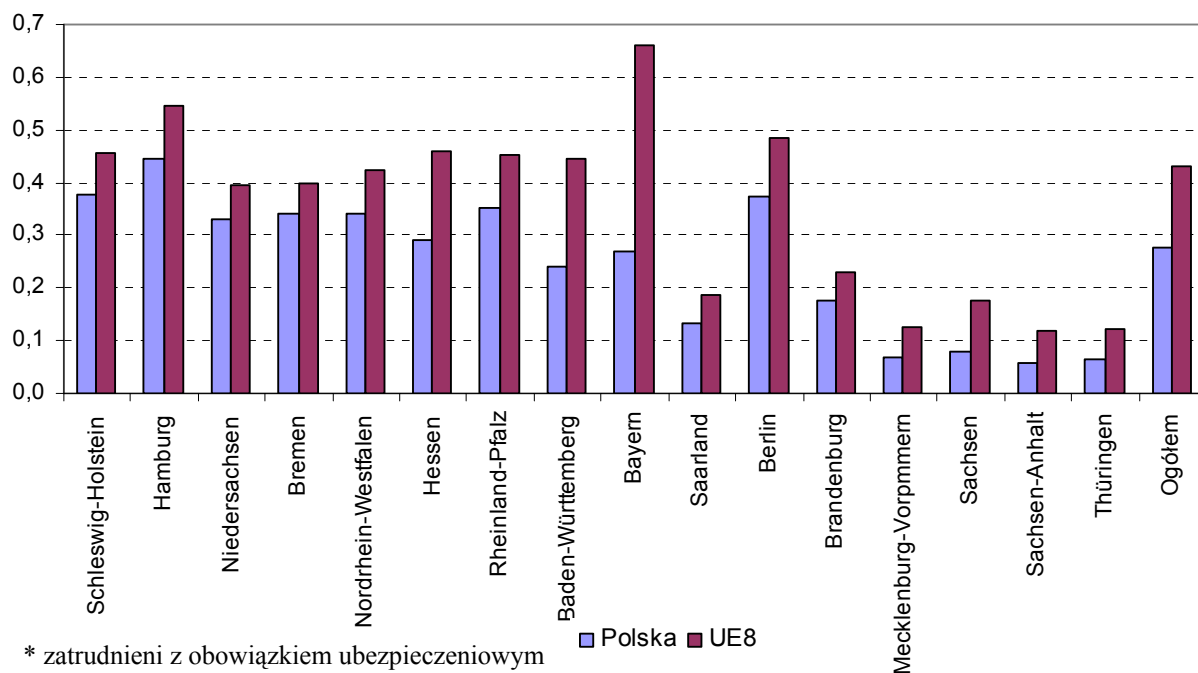
W dalszym ciągu największym, ale nie jedynym, skupiskiem Polaków jest miasto i hrabstwo Dublin (29% spisanych Polaków), następnie miasto Cork i hrabstwo (13%), za nimi miasto Galway i hrabstwo oraz miasto Limerick i hrabstwo (po 6%), a następnie Meath, Wexford i Kerry (po 3%). W pozostałych miejscowościach Irlandii skupiska Polaków wahają się od 2% do 0,5%.

„Sieci migracyjne budują nowe skupiska migracyjne, np. Naas, Newbridge, Limerick (wywiad ekspercki w Irlandii; IRL/2/06)

Warto jednak zauważyć, że Polacy w strumieniu poakcesyjnym, dotarli również do najdalszych zakątków Irlandii, jak Mayo, Sligo, Monaghan, których społeczności były homogeniczne pod względem etnicznym przez znacznie dłuższy czas niż te regionu Leinster (Census 2006). Polacy, choć, jak podają irlandzkie media, widoczni w przestrzeni publicznej, stanowią od 0,5% do 1,5% populacji irlandzkich miast i miasteczek (Census 2006).

Przypadek Niemiec (Wykres 9.8.) pokazuje również większą poakcesyjną równowagę przestrzenną, choć nie bez wyraźnych skupisk, które utrzymują się od okresu przedakcesyjnego i są skutecznie podtrzymywane utrwalonymi sieciami migranckimi.

Wykres 9.8. Koncentracja geograficzna cudzoziemców z UE8 oraz Polski w Niemczech, udział w zatrudnieniu ogółem*, 2005 r. (w %).

Źródło: Obliczenia własne OBM UW na podstawie danych BA.

Przypadek Hiszpanii pokazuje, że poakcesyjne strumienie migracyjne Polaków nie uległy dyspersji poza tradycyjne, główne skupisko – Madryt (45% wszystkich Polaków rezydujących w Hiszpanii). Na kolejnych miejscach pojawiają się: Katalonia (10%) z Barceloną, region Walencji (9%) i Andaluzja (8%) z Huelwą i Malagą (Tabela 9.10.). Sytuacja ta świadczy o petryfikacji przedakcesyjnych sieci migranckich.

Tabela 9.10. Rozmieszczenie Polaków w regionach Hiszpanii (z kluczowymi skupiskami w regionach) wg autoryzowanych kart rezydenta (stan na 31.12.2006 r.)

Region	Odsetek	Kluczowe skupiska w regionie
Andaluzja	8%	Huelva (39%), Malaga (25%)
Aragonia	5%	Saragossa (74%)
Asturia	2%	-
Baleary	3%	-
Wyspy Kanaryjskie	2%	Las Palmas (48%), Sta. Cruz de Teneriffe (51%)
Kantabria	0,3%	-
Kastylia la Mancha	2%	Guadalajara (47%), Toledo (32%)
Kastylia Leon	4,6%	Segovia (71%)
Katalonia	10%	Barcelona (68%)
Com. Valenciana	9%	Walencja (46%)
Extremadura	0,3%	-
Galicja	0,4%	-
Madryd	45%	-
Murcia	2,5%	-
Navarra	0,7%	-
Pais Vasco	0,8%	-
La Rioja	3%	-
	Ogółem: 48031	

Źródło: Opracowanie własne OBM UW na podstawie Ministerio de Trabajo Y Asuntos Sociales.

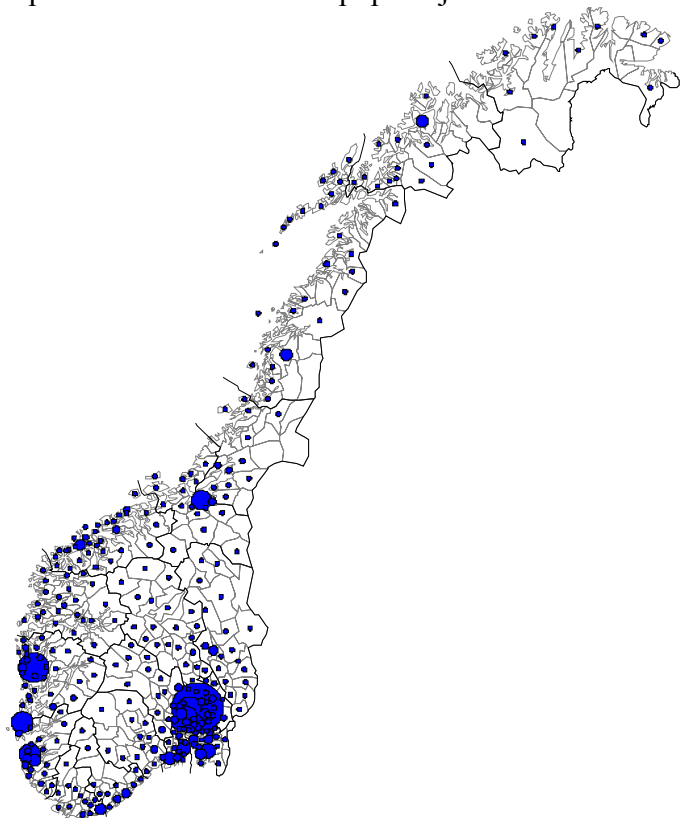
Przypadek Norwegii (i Mapa 9.2.) pokazuje względne poakcesyjne *status quo*, z dominującą pozycją stolicy-Oslo (25%). Chociaż z Tabeli 9.9. wynika, że istnieją trzy wzorce osiedlania się Polaków w Norwegii. W niektórych miastach takich jak: Skien, Kristiansand czy Sandnes, w strukturze mieszkających Polaków dominują osoby, które wyemigrowały z Polski przed rozszerzeniem Unii Europejskiej. W innych miastach (Bærum, Bergen, Trodnheim) obserwujemy zjawisko osiedlania się Polaków, którzy przyjechali do Norwegii w ostatnich 5 latach. Natomiast trzecią grupę miast charakteryzuje porównywalna liczba Polaków z obu grup (Drammen czy Stavanger).

Tabela 9.9. Charakterystyka największych skupisk imigrantów z Polski w Norwegii (stan na 1 stycznia 2006 r.)

Miejscowość	Populacja Polaków	Populacja Polaków w danej miejscowości		Odsetek osób urodzonych w Polsce	Odsetek osób zamieszkujących poniżej 5 lat w Norwegii
		jako procent populacji zamieszkałych obcokrajowców	jako odsetek całej populacji Polaków w Norwegii		
Oslo	3013	2	25.0	91	54.0
Bergen	697	3	6.0	93	66.4
Bærum	575	5	5.0	89	69.6
Stavanger	421	3	4.0	89	45.6
Trondheim	384	3	3.2	95	60.4
Drammen	168	2	1.0	92	46.5
Kristiansand	155	2	1.3	88	28.7
Sandnes	155	3	1.3	90	33.8
Fredrikstad	151	3	1.3	92	29.5
Skien	128	3	1.1	84	19.4
Skedsmo	114	2	1.0	90	34.0
Lørenskog	103	2	0.9	89	47.8

Źródło: Opracowanie własne OBM na podstawie Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi 2007).

Mapa 9.2. Rozmieszczenie populacji Polaków w Norwegii (stan na 1 stycznia 2007 r.)

Źródło: Napierała 2007 na podstawie Statistisk sentralbyrå (SSB).

9.3. Strategia utajonej deprecjacji kwalifikacji

Kolejną strategią, ukrytą w danych statystycznych, a widoczną również w badaniach jakościowych z pracodawcami, jest tzw. strategia utajonej deprecjacji kwalifikacji, związana z pracą poniżej kwalifikacji formalnych, mogącą oznaczać degradację zawodową.

Sytuacja ta dotyczy przede wszystkim krajów, które zniosły restrykcje w dostępie do swoich rynków pracy (głównie Wielka Brytania i Irlandia), stosując poprzednio systemy pozwoleń na pracę.

Z analizy Green, Jones i Owen'a (2007) wynika, że przedakcesyjne zatrudnienie w Wielkiej Brytanii pracowników z grupy krajów akcesyjnych było dwubiegunowe: z jednej strony w sektorach IT i ochronie zdrowia, z wynagrodzeniami powyżej średniej krajowej, a na drugim biegunie w sektorach wymagających niskich kwalifikacji (przetwórstwie spożywczym i wytwórczości), gdzie wynagrodzenia są poniżej średniej krajowej. Sytuacja poakcesyjna stworzyła możliwość wypełnienia szerokiego *spectrum* zatrudnienia, znajdującego się w sektorach pomiędzy tymi biegunami. W rezultacie spowodowała większe przyciąganie w stronę sektorów wymagających niskich kwalifikacji, gdzie krajowcy najczęściej nie chcą podejmować zatrudnienia z powodów niskich wynagrodzeń i niskiego

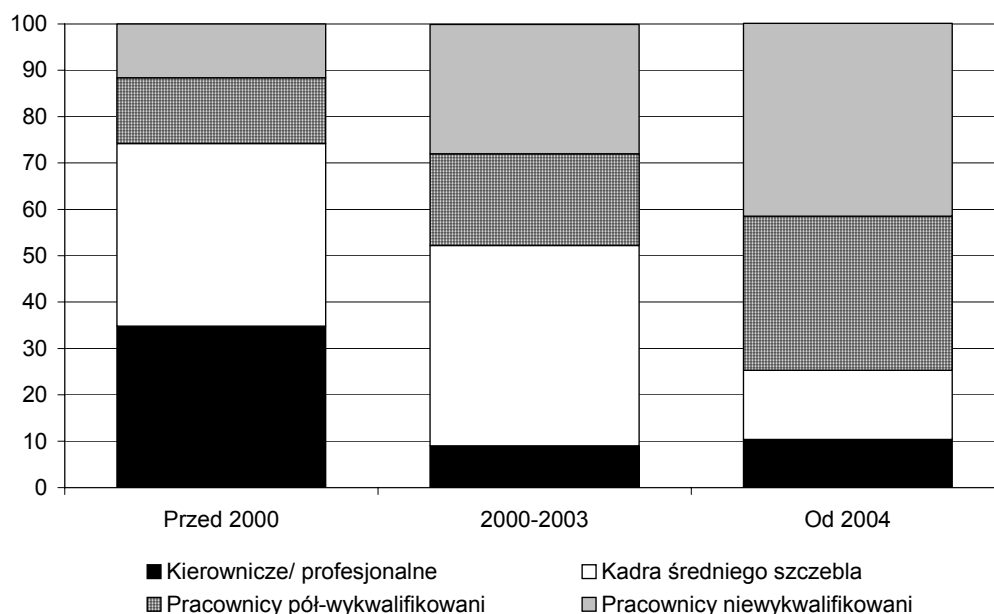
prestżu pracy. Ze względu na łatwość i szybkość znalezienia zatrudnienia w tych sektorach, wielu migrantów zarobkowych z Polski, niezależnie od kwalifikacji, godzi się na zatrudnienie w tych sektorach, co stanowi o komplementarności Polaków względem krajowców, oraz brak negatywnych skutków na lokalnych rynkach pracy (Stenning i in. 2006).

Kluczowymi determinantami strategii utajonej deprecjacji kwalifikacji są: język oraz szybkość i dostępność pracy w wybranych branżach i sektorach. Strategia ta najpełniej łączy się ze wspomnianą na początku tego rozdziału indywidualną strategią migrancką „intencjonalnej nieprzewidywalności” (Eadge, Drinkwater, Garapich 2006) oraz ze strategią „na czuja” (stosowaną często w budownictwie, Fitzgerald 2006), stosowanymi przez Polaków na Wyspach Brytyjskich.

Aby dostrzec tę strategię w danych statystycznych warto zestawzić dane o poziomie wykształcenia Polaków w krajach przyjmujących i wykonywanych przez nich pracach w określonych zawodach (Saleheen, Shadforth 2006).

Wyniki brytyjskiego LFS wskazują na wzorzec, według którego przeważająca większość polskich migrantów podejmuje proste prace fizyczne. Widoczna jest różnica pomiędzy napływem przed- i poakcesyjnym (Wykres 9.10.). Większość (3/4) przybyłych przed 2000 r. zajmowała stanowiska wyższego lub średniego szczebla, zaś wśród migrantów poakcesyjnych odsetek ten wyniósł tylko 25%, przy podobnym poziomie wykształcenia. W przypadku stanowisk niewykwalifikowanych i nie w pełni lub średnio wykwalifikowanych sytuacja jest odwrotna: 25% osób przybyłych przed 2000 r. i ponad 70% przybyłych w roku 2004 (w roku 2006 r. zajmowali właśnie te stanowiska pracy). (Fihel, Piętka 2007: 30).

Wykres 9.10. Struktura zatrudnienia Polaków w Wielkiej Brytanii według rodzaju stanowiska i okresu migracji (w %), 2006 r.

Źródło: Drinkwater, Eade, Garapich (2006) na podstawie badania LFS.

Biorąc pod uwagę stosunkowo dobrą strukturę wykształcenia polskich migrantów, można mówić o deprecjacji kwalifikacji. Z badania Anderson i współautorów (2006) wynika, iż Polacy akceptują tę sytuację czasowo, traktując ją jako trampolinę do lepszego zatrudnienia w przyszłości lub wygodnego życia po powrocie do kraju.

Przypadek irlandzki również potwierdza istnienie strategii utajonej deprecjacji kwalifikacji. Jak wynika z analizy Grabowskiej-Lusińskiej (2007), choć obywatele grupy UE10 są lepiej wykształceni od krajowców, to i tak podejmują pracę w sektorach wymagających średnich i niskich kwalifikacji. Z danych Censusa (2006) wynika, że: 54% migrantów z Polski posiada wykształcenie średnie, 23% wykształcenie wyższe, 9% wykształcenie zasadnicze, a tylko 3% wykształcenie podstawowe.

W tym miejscu jednak warto się przyjrzeć strukturze wykształcenia wyższego Polaków w Irlandii (Census 2006): nauki społeczne, biznes i prawo (35%), inżynierskie, wytwórcze i budowlane (18%), nauki humanistyczne i sztuka (15%), usługi (12%), obsługa komputerów (9%), wszechstronne wykształcenie (12%), fizyka, matematyka, statystyka (5%), służby socjalne i zdrowie (po 5%), edukacja (4%), rolnictwo i weterynaria (3%). Struktura wykształcenia wyższego, z dominacją nauk społecznych i humanistycznych oraz niewystarczający do podjęcia pracy w zawodzie, poziom języka angielskiego, mogą

tłumaczyć zaistnienie strategii utajonej deprecjacji kwalifikacji w przypadku Polaków w Irlandii.

Z przyjęciem tej strategii wiąże się również poziom wynagrodzeń dla Polaków w krajach przyjmujących (przyciąganie do sektorów z wynagrodzeniami poniżej średniej krajowej; Green, Jones i Owen 2006).

Według badania LFS, poakcesyjni migranci z Polski zarabiają średnio £ 6 za godzinę, (Tabela 9.12.). Natomiast Polacy, którzy przybyli do Wielkiej Brytanii przed 2000 r., i którzy mają porównywalny poziom wykształcenia do poakcesyjnych migrantów, zarabiają prawie dwa razy więcej – średnio £ 11,5 za godzinę. Model ekonometryczny skonstruowany przez Drinkwatera i współautorów (2006) potwierdza, iż poakcesyjni pracownicy z Polski zarabiają o 28% mniej, niż migranci, którzy przybyli po 2003 r. z innych stron świata o podobnym poziomie wykształcenia, i o 20% mniej niż Polacy, którzy osiedlili się w Wielkiej Brytanii przed 1980 r., a mieli podobny poziom wykształcenia. Poakcesyjni migranci rekomensują te różnice dłuższym czasem pracy: pracują prawie 42 godziny tygodniowo, podczas gdy Polacy przybyli przed 2000 r. o 5 godzin tygodniowo krócej (Fihel, Piętka 2007: 30).

Tabela 9.12. Wybrane charakterystyki polskich migrantów i ich zatrudnienia w Wielkiej Brytanii, według okresu migracji, 2006

Charakterystyki migranta i pracy	Przed 2000	2000-2003	Od 2004
Średnia liczba lat nauki	13,4	13,4	13,6
Średnia liczba godzin pracy (w tygodniu)	37,3	40,0	41,9
Średnie wynagrodzenie (£ za godzinę)	11,45	6,32	6,03

Źródło: Drinkwater, Eade, Garapich (2006) na podstawie badania LFS.

Warto podkreślić, że strategia deprecjacji kwalifikacji jest utajona na różnych poziomach: jednym z nich jest płaszczyzna pracodawcy, który często nie wiedząc, że ma w zasięgu ręki kwalifikacje, których właśnie potrzebuje (często z powodu bariery językowej), ponieważ pracowników z Polski zatrudnił na stanowiskach wymagających niskich kwalifikacji, poszukuje tych kwalifikacji na zewnątrz (Stenning i in. 2006); drugi poziom dotyczy samych migrantów, którzy mając w zasięgu ręki pracę, często nie wymagającą kwalifikacji, podejmują ją bez wahania, a licząc na lepsze zatrudnienie w przyszłości, tkwią w zatrudnieniu poniżej kwalifikacji w dłuższych okresach czasu.

9.4. Strategia „pazerności na pracę” i czasu trwania migracji

Migracje poakcesyjne Polaków, jak pokazują dane Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (rozdziały 4-6), są ukierunkowane na zarobkowanie. Można zauważyć, że od końca lat 90. udział migrantów zarobkowych w ogólnym strumieniu migracyjnym systematycznie rośnie. Sytuacja ta jest zwłaszcza widoczna w przypadku krajów, które po 1 maja 2004 r. zniosły restrykcje w dostępie do swoich rynków pracy (głównie na Wyspy Brytyjskie).

Odsłaniając kulisy danych statystycznych w Wielkiej Brytanii i Irlandii, warto zwrócić uwagę, że stopy aktywności Polaków na ich rynkach pracy wynosiły w 2006 r. ok. 87%, a np. w Niemczech tylko 66%. Natomiast stopy bezrobocia Polaków w ww. krajach przyjmujących adekwatnie w 2006 r. wynosiły: 4,75%, 4,2%, 18% (analizy własne OBM UW). Wskaźniki te świadczą o zaistnieniu strategii „pazerności na pracę” w odniesieniu do migracji z Polski na Wyspy Brytyjskie (Tabela 9.13.).

Tabela 9.13. Stopa aktywności ekonomicznej Polaków (16+) w Wielkiej Brytanii wg okresu migracji

Aktywność zawodowa	Mężczyźni pre-2004	Mężczyźni 2004 +	Wszyscy mężczyźni	Kobiety pre-2004	Kobiety 2004 +	Wszystkie kobiet
Zatrudnienie	63.5	91.9	82.8	56.2	74.1	66.5
Bezrobocie ILO	-	-	4.1	-	-	5.4
Aktywność zawodowa	66.7	96.4	87.0	61.0	80.0	71.9
Bierność zawodowa	33.3	-	13.0	39.0	20.0	28.1
Wiek 16+	40501	86855	127355	46334	62634	108968

Źródło: Labour Force Survey, średnia dla 1-4 kwartałów 2006.

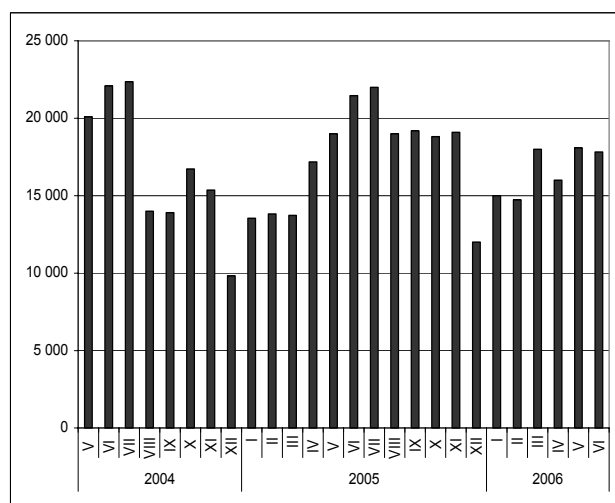
W tym kontekście warto również zwrócić uwagę, że strategia migracji sezonowej, nie tylko do krajów o tradycjach tego typu strumieni migracyjnych z Polski (Niemcy, Hiszpania, Norwegia, Holandia), jest nadal aktualna.

Migracje na Wyspy Brytyjskie wykazują pewne znamiona sezonowości, jeśli przyjrzymy się dynamice migracji z Polski zarówno do Wielkiej Brytanii (WRS), jak i Irlandii (PPS): następuje wyraźny wzrost w okresie wakacyjnym (czerwiec-październik) i spadek w okresie bożonarodzeniowym, co może również potwierdzać, wspomnianą już,

indywidualną strategię „intencjonalnej nieprzewidywalności”. Sytuacja ta jest związana, z jednej strony, z sezonowym popytem na pracę cudzoziemców w przetwórstwie spożywczym, budownictwie i usługach hotelarskich, a z drugiej strony, z wakacyjną migracją zarobkową uczniów szkół średnich i studentów szkół wyższych, o czym świadczy również struktura wiekowa imigrantów (Wykres 9.11.).

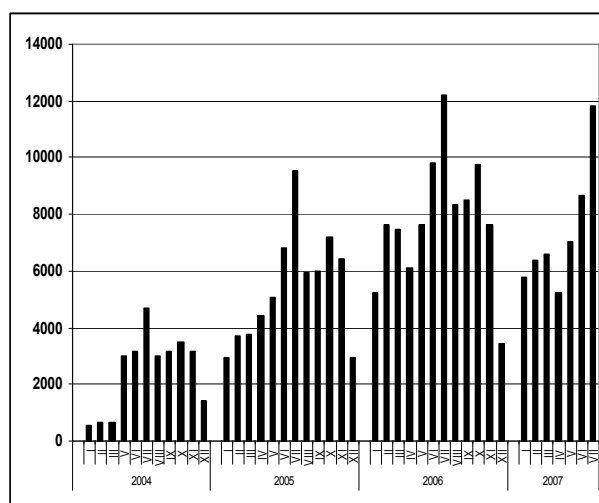
Wykres 9.11. Liczba polskich aplikacji do WRS (Wielka Brytania) otrzymanych przez Polaków numerów PPS (Irlandia)

WRS

Źródło: Home Office

PPS

Źródło: Department of Social and Family Affairs

Źródło: opracowanie własne OBM UW, na podstawie Home Office i Department of Social and Family Affairs

Dodatkowo strategię sezonowej pazerności na pracę w Wielkiej Brytanii obrazuje odsetek deklaracji dotyczących długości planowanego pobytu w Wielkiej Brytanii w okresie rejestracji (Tabela 9.13.).

Tabela 9.13. Odsetek deklaracji dotyczących długości planowanego pobytu w Wielkiej Brytanii składanych przez migrantów z państw UE-8, według okresu rejestracji

Długość planowanego pobytu	Maj 2004-wrzesień 2006	Kwiecień 2006-marzec 2007
Do 3 miesięcy	45%	55%
3-12 miesięcy	5%	5%
1-2 lata	4%	5%
Dłużej niż 2 lata	5%	9%
Nie wiem, brak odpowiedzi	41%	26%

Źródło: Home Office (2006).

Deklaracje Polaków w Irlandii jednak nie potwierdzają tej prawidłowości. Polacy skłaniają się do dłuższych pobytów w Irlandii, jednak rzeczywistość migracyjna, np. nasycenie lokalnych rynków pracy, popyt sezonowy, może weryfikować te deklaracje (Wykres 9.12.).

Wykres 9.12. Deklarowana długość pobytu w Irlandii (N=1389 dla Wysp Brytyjskich)³²

Źródło: ARC Rynek i Opinia.

9.5. Strategia wychodzenia z szarej strefy

Kraje, które zdecydowały się na otwarcie swoich rynków pracy 1 maja 2004 r., jak Wielka Brytania i Irlandia, przypuszczają, że deregulacje w dostępie do ich rynków pracy sprzyjały wychodzeniu pracowników cudzoziemskich, przebywających już na terenach tych krajów, z szarej strefy. Niektóre kraje, jak Włochy czy Hiszpania przed wprowadzeniem

³² „Polscy konsumenci w Wielkiej Brytanii i Irlandii” autorstwa instytutu badawczego ARC Rynek i Opinia to pierwsze badanie określające profil konsumencki i potencjał zakupowy emigrantów zarobkowych z Polski. Do tej pory nie przeprowadzono szczegółowych badań tej grupy społecznej, mimo, że stanowi ona zarówno atrakcyjną grupę nabywców jak i swoisty fenomen społeczny.

Badanie zostało zrealizowane na próbie N=1389 respondentów pracujących w Wielkiej Brytanii i Irlandii, przebywających na ich terenie od co najmniej 3 m-cy i planujący dalszy pobyt przez co najmniej 3 miesiące.

Badanie zrealizowano na dworcach autobusowych, lotniskach i pokładach samolotów wśród pasażerów z i do Wielkiej Brytanii czy Irlandii.

deregulacji w dostępie do swoich rynków pracy dokonały celowej legalizacji pobytu migrantów (Levinson 2005), aby otworzyć swoje rynki pracy niejako *tabula rasa*.

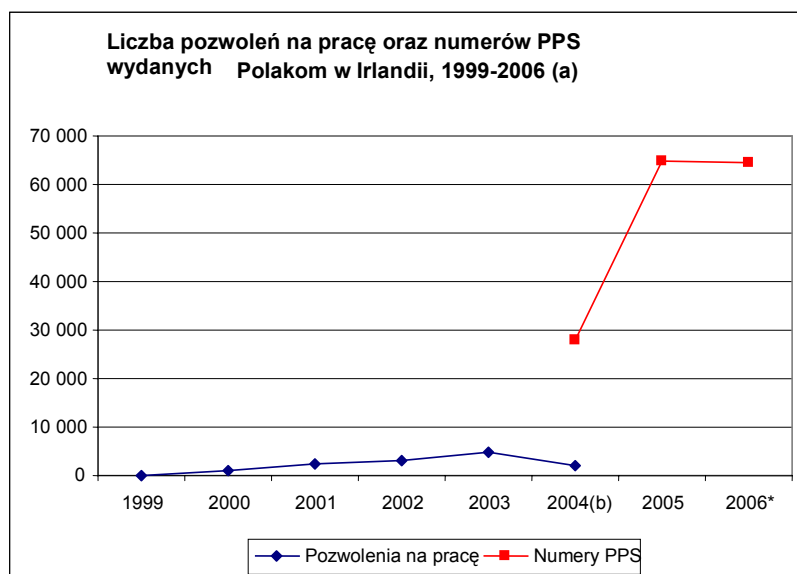
Rozszerzenie UE i zniesienie restrykcji w dostępie do rynków pracy Wysp Brytyjskich zachęciło pracodawców do sięgania po nierejestrowaną cudzoziemską siłę roboczą z nowych krajów członkowskich UE-10 (Ruhs 2007), co może też wiązać się z powyższą strategią utajonej deprecjacji kwalifikacji, ponieważ już sama zmiana statusu migracyjnego mogła stanowić aprecjację migranta.

Na przykład w raporcie brytyjskiego Home Office (2005) czytamy, że 30% tych, którzy zarejestrowali się pomiędzy 1 maja 2004 r. a 1 września 2005 r., czyli ok. 89 tys. mogło wcześniej przebywać w Wielkiej Brytanii (Gilpin i in. 2006).

„Zdecydowana większość przechodzi do legalnego zatrudnienia. Nielegalne zatrudnienie jest często wymuszane przez sytuację życiową, w jakiej migranci się znajdują. To przede wszystkim ci, którzy nie mogą żadnej pracy znaleźć lub stają przed dylematem, co robić, po utracie pracy” (wywiad ekspercki w Wielkiej Brytanii, 1/K/WB/2006) .

W Irlandii zestawienie wydanych pozwoleń na pracę z numerami PPS (połączenie polskich odpowiedników NIP i PESEL) pozwala na zauważenie tej prawidłowości, choć nie można tutaj powiedzieć o pełnej weryfikacji hipotezy dotyczącej poakcesyjnego wychodzenia Polaków z nielegalności (Wykres 9.14.).

Wykres 9.13. Ilustracja tezy o wychodzeniu Polaków z nielegalności w Irlandii

Źródło: Department of Enterprise, Trade and Employment and Department of Family and Social Affairs.

Wartością dodaną wychodzenia z szarej strefy, w kontekście rozszerzenia UE *per se*, prócz oczywistej zmiany statusu, może być również wzrost płac i lepsza alokacja zgromadzonych pieniędzy (konta oszczędnościowe etc.).

Z badań Ruhsa (2007) na podstawie projektu COMPAS (2006) „*Changing status, changing lives*” można zaobserwować pewną zmianę.

Tabela 9.14. Stawka godzinowa brutto (w funtach brytyjskich) migrantów legalnych i nielegalnych z grupy UE 8 (w tym Polaków) przed i po 1 maja 2004 r.

	Legalni przed i po	Nielegalni przed i legalni po	Ogółem
Przed rozszerzeniem	6,98	6,47	6,97
Po rozszerzeniu	7,88	7,17	7,63
Zmiana	0,90	0,70	0,84
Liczba obserwacji	80	40	125

Źródło: Ruhs 2007.

9.6. Strategia „rodzinna”

Strategie rodzinne Polaków na emigracji mogą stanowić istotne źródło informacji o strukturze gospodarstw domowych i ich skłonnościach do powrotów.

Najpełniejszy obraz na temat zmiany struktury gospodarstw domowych Polaków przebywających na emigracji udało się uzyskać z danych brytyjskich (Osipovič 2007).

Jak wskazuje badanie LFS, migranci przed- i poakcesyjni różnią się pod względem stanu cywilnego. Małżonka/partnera posiadało 72% migrantów przedakcesyjnych i 39% poakcesyjnych. Różnice te wynikają ze starszego wieku oraz większym stopniem migracji definitywnej grupy przedakcesyjnej. Kobiety pozostawały w związku małżeńskim lub kohabitacyjnym znacznie częściej niż mężczyźni: 62% w porównaniu z 40% mężczyzn.

W przypadku Polek widoczna jest migracja związana z zawarciem związku małżeńskiego z przedstawicielem innej narodowości: 28% Polek (i zaledwie 3% Polaków) pozostających w stałym związku z partnerem innej narodowości, głównie brytyjskiej³³. Polki, które przyjechały do Wielkiej Brytanii przed 1 maja 2004 r., częściej zawierały związki mieszane (72%). W przypadku poakcesyjnych migrantek z Polski, odsetek ten wynosił tylko 7%. Polki pozostające w mieszanych związkach znacznie częściej niż kobiety mające mężów Polaków nie były aktywne zawodowo, opiekowały się domem i rodziną. (Fihel, Piętka 2007: 20-21).

³³ Faist (2000) określa tę migrację ja ‘marriage migration’.

Na podstawie danych z badania LFS Osipovič (2007) przeprowadziła pogłębioną analizę gospodarstw domowych tworzonych przez polskich migrantów w Wielkiej Brytanii. W obrębie gospodarstw domowych wyróżniła jednostki rodzinne: (1) małżonków/partnerów z dziećmi lub bez, (2) samotnych rodziców z dziećmi, oraz (2) osoby samotne, niespokrewnione z innymi członkami gospodarstwa domowego. Migranckie gospodarstwo domowe może składać się na przykład z różnorodnych jednostek rodzinnych: małżeństwa z dzieckiem, pary kohabitującej bez dzieci oraz osoby niespokrewnionej z pozostałymi członkami gospodarstwa domowego (Fihel, Piętka 2007: 20-21). Wielojednostkowe gospodarstwa domowe stanowią istotny element krajobrazu migracji z Polski po 1 maja 2004 r. i są efektem wysokich kosztów w Wielkiej Brytanii oraz „węzła migracyjnego” (zgromadzenie uczestników łańcucha migracyjnego w jednym miejscu)³⁴. Z analizy Osipovič (2007) wynika, że gospodarstwa domowe tworzone przez przynajmniej dwie jednostki rodzinne w większości składały się wyłącznie z osób polskiej narodowości: dotyczyło to 76,3% mężczyzn i 58,2% kobiet żyjących w wielorodzinnych gospodarstwach domowych (Tabela 9.15.).

Tabela 9.15. Polscy migranci mieszkający w Wielkiej Brytanii według typu jednostki rodzinnej, gospodarstwa domowego i płci (w %), 2005 r.

Rodzaj gospodarstwa domowego		Mężczyźni	Kobiety	Razem
Pojedyncza jednostka rodzinna	jedna osoba	1,3%	8,2%	4,4%
	para bez dzieci	10,5%	21,3%	15,3%
	para z dziećmi	9,9%	17,2%	13,1%
Dwie lub więcej jednostek rodzinnych	dwie lub więcej jednostek rodzinnych bez dzieci ¹	61,8%	34,4%	49,6%
	dwie lub więcej jednostek rodzinnych z dziećmi ²	16,4%	18,9%	17,5%

¹W żadnej z jednostek rodzinnych nie ma dziecka; ²Przynajmniej w jednej jednostce rodzinnej jest dziecko.

Źródło: Osipovič (2007) na podstawie LFS 2005.

W 2005 r. co drugi migrant z Polski był pojedynczą osobą mieszkającą samotnie lub z osobami niespokrewnionymi (Tabela 9.16.). Częściej dotyczyło to mężczyzn (57,2%) niż kobiet (32,8%). Prawie jedna trzecia migrantów z Polski tworzyła związki małżeńskie lub kohabitacyjne bez dzieci, natomiast co piąty polski migrant (20,8%) mieszkał z małżonkiem/partnerem i dziećmi. Kobiety znacznie częściej niż mężczyźni pozostawały w związkach i częściej mieszkaly z dziećmi. Osipovič (2007) porównała również jednostki

³⁴ Ostatecznie badania Home Office i Department of Work and Pensions wskazują na liczne wyzwania spowodowane nasileniem występowania wielojednostkowej formy zamieszkania w ramach jednego gospodarstwa domowego dla polityki społecznej, a głównie komunalnej (zarządzanie odpadami komunalnymi). Więcej na temat warunków zakwaterowania migrantów z Europy Środkowo-Wschodniej znajduje się w raporcie Spencer, Ruhs, Anderson, Rogaly (2007).

rodzinne polskich migrantów przybyłych w okresach przedakcesyjnym 1998-2003 i poakcesyjnym 2004-2005. Migranci przedakcesyjni tworzyli równie często rodziny jednoosobowe, pary bez dzieci i pary z dziećmi (po około 30%). Natomiast poakcesyjni migranci pozostawali w większości osobami stanu wolnego: dotyczyło to 71% mężczyzn i 40% kobiet. Wskazuje to na to, że poakcesyjny napływ z Polski składa się przede wszystkim z osób pojedynczych, a nie rodzin migranckich. (Fihel, Piętka 2007: 20-21).

Tabela 9.16. Polscy migranci mieszkający w Wielkiej Brytanii według typu jednostki rodzinnej i płci (w %), 2005 r.

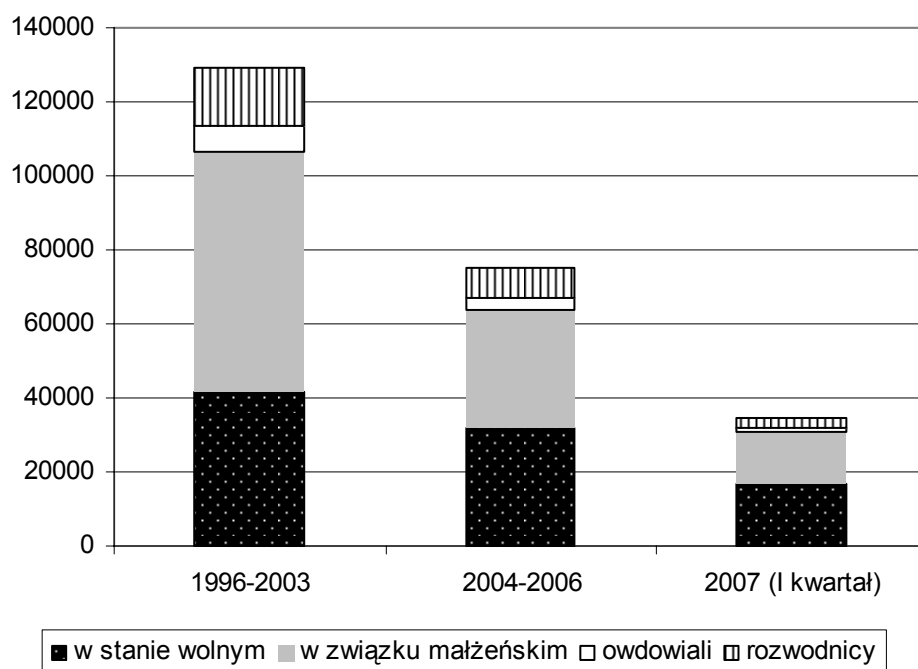
Typ jednostki rodzinnej	Mężczyźni	Kobiety	Razem
Pojedyncza osoba (singiel)	57,2%	32,8%	46,4%
Małżeństwo lub związek kohabitacyjny bez dzieci	23,0%	36,1%	28,8%
Małżeństwo lub związek kohabitacyjny z dziećmi	17,1%	25,4%	20,8%
Samotni rodzice z dziećmi	1,3%	3,3%	2,2%
Małżeństwo lub związek kohabitacyjny z dziećmi oraz osobami trzecimi	1,3%	2,5%	1,8%

Źródło: Osipovič (2007) na podstawie LFS 2005.

Według badania LFS 29% polskich migrantów mieszka w Wielkiej Brytanii z dzieckiem, jednakże w badaniu uwzględniono wszystkie osoby urodzone w Polsce. Jeśli ograniczyć się do poakcesyjnego strumienia migracyjnego, jedynie 7% Polaków zarejestrowanych w systemie WRS przyjechało do Wielkiej Brytanii z osobą na utrzymaniu. Od rozszerzenia Unii gwałtownie wzrosła liczba urodzeń polskich dzieci w Zjednoczonym Królestwie: w roku 2003 urodziło się 1,5 tys. dzieci posiadających przynajmniej jednego polskiego rodzica (0,5 tys. posiadających oboje polskich rodziców), zaś dwa lata później – już 3,8 tys. (2,1 tys.). W dalszym ciągu jednak liczba polskich rodzin zakładanych w ostatnich latach w Wielkiej Brytanii pozostaje nieporównywalnie mała w porównaniu ze skalą migracji do tego kraju. (Fihel, Piętka 2007: 20-21).

W przypadku holenderskim zdecydowana większość polskich migrantów to tzw. single i ich udział w ogólnej populacji migrantów z Polski systematycznie wzrasta. Struktura stanu cywilnego populacji polskiej w Holandii zaczęła się zmieniać już przed akcesją Polski do UE w 2004 r., a w 2007 r. uległa dalszym zmianom (Wykres 9.14.).

Wykres 9.14. Struktura stanu cywilnego polskich migrantów w Królestwie Niderlandów, 1996-2003, 2004-2006, 2007 r. (I kwartał)

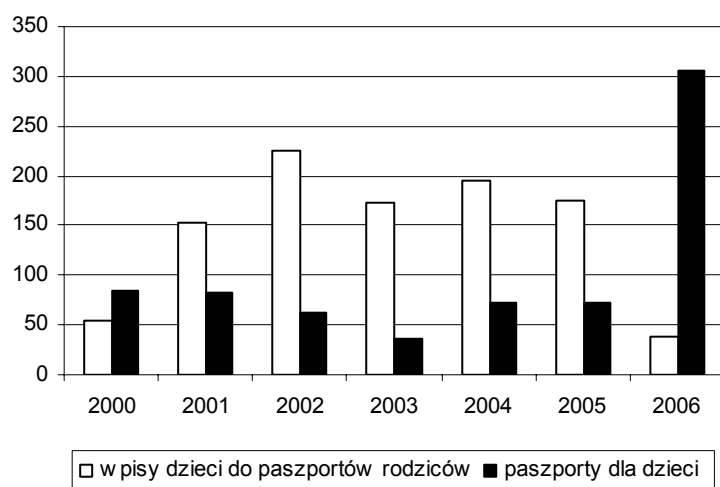

Źródło: Opracowanie własne OBM UW na podstawie Centraal Bureau voor de Statistiek, CBS.

W Holandii po 2004 r. nastąpiła zmiana chociażby w liczbie małżeństw zawartych przez obywateli polskich na terenie Holandii. Na podstawie zrealizowanych transkrypcji aktów małżeństwa zawartych w Królestwie Niderlandów i liczby związków zawartych w Ambasadzie RP w Hadze ustalono, iż po akcesji ich liczba wzrosła ponad czterokrotnie (z 127 do 566).

W 2004 r. wzrosła także znacząco liczba polskich dzieci wpisanych do paszportów rodziców. Największy jednak wzrost nastąpił w 2006 r., kiedy to liczba paszportów wydanych dzieciom zwiększył się o 100%. W analizie liczby polskich dzieci konieczne jest uwzględnienie zmiany przepisów paszportowych związanych z wejściem w dniu 28 sierpnia 2006 r. nowej ustawy o dokumentach paszportowych, która przewiduje, że każde dziecko musi mieć własny paszport, a nie tak jak dotychczas być wpisanym do paszportu rodziców. Zestawienie obu źródeł danych zilustrowane jest na Wykresie 9.15.

Wykres 9.15. Liczba wpisów dzieci do paszportów rodziców oraz liczba paszportów wydanych dzieciom, 2000-2006 (w setkach)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Ambasady RP w Hadze.

W przypadku Irlandii niestety brakuje danych dotyczących stanu cywilnego Polaków przebywających na terenie Eire³⁵ przed 1 maja 2004 r. (zeszyty spisowe z 2002 r. nie podają aż tak szczegółowych informacji na temat populacji Polaków). Niemniej jednak ostatni spis powszechny (2006) dostarcza informacji o stanie cywilnym migrantów z Polski. Warto zwrócić uwagę, że większość Polaków przebywających w 2006 r. w Irlandii to tzw. single (62%). Przy czym w grupie mężczyzn 59% posiada ww. stan cywilny, a w grupie kobiet aż 67%. Drugą grupę stanowią zamężni/żonaci (33%), z czego 97% to związki w pierwszym małżeństwie, co może również potwierdzać „młoda” struktura wieku polskich migrantów w Irlandii. W grupie mężczyzn 36% jest żonatych i praktycznie 100% tej grupy znajduje się w pierwszym małżeństwie, a w grupie kobiet 28% jest zamężnych i 97% znajduje się w pierwszym małżeństwie. W grupie kobiet 2,5% jest rozwiedzionych, a grupie mężczyzn 2,7% (strategia nowego życia na emigracji).

³⁵ Irlandzka nazwa Republiki Irlandii.

9.7. Podsumowanie

Przeanalizowane globalne strategie migracyjne, ukryte w danych statystycznych krajów przyjmujących, stanowią istotne płaszczyzny zrozumienia procesów wywołanych migracjami z Polski po 1 maja 2004 r.

Strategia sektorowa stworzyła przestrzeń do pogłębionej analizy alokacji sektorowej Polaków w wybranych krajach przyjmujących oraz, o ile to było możliwe (w odniesieniu do dostępności źródeł danych), poakcesyjnej analizy zmiany tych rozkładów. W ramach tej strategii ustalono istnienie *sektorów o przed- i poakcesyjnym zagęszczeniu migracyjnym*, które mogą się również odnosić do poakcesyjnej geografii migracyjnej, zwłaszcza w Wielkiej Brytanii.

Strategia opóźnionej dyspersji przestrzennej uwzględniała analizę zmiany, bądź poakcesyjnego *status quo*, skupisk Polaków, głównie w Wielkiej Brytanii, Irlandii, Norwegii i Hiszpanii. Strategia ta wskazuje na stopniowe rozlewanie się strumienia migracyjnego z metropolii do obszarów z nimi sąsiadujących, aż po peryferie w krajach odnotowujących natężenie dynamiki napływu (Wyspy Brytyjskie) i na względne *status quo* w krajach o utrwalonych łańcuchach migranckich (np. Norwegia, Hiszpania, Niemcy, Holandia).

Strategia utajonej deprecjacji kwalifikacji uwzględniała analizę utraty kwalifikacji przez polskich migrantów zarobkowych w warunkach swobodnego przepływu pracowników w porównaniu, o ile to było możliwe, z okresem przedakcesyjnym. Strategia ta wskazuje na przyciągającą moc branż o pracach wymagających niskich kwalifikacji (łatwość i szybkość dostępu do tego typu prac), także językowych (co stanowi jedną z najważniejszych barier podejmowania przez Polaków pracy zgodnie z kwalifikacjami formalnymi), co wiąże się z celową deprecjacją kwalifikacji przez samych migrantów.

Strategia wychodzenia z szarej strefy, łącząca się ze strategią deprecjacji kwalifikacji, odnosi się do poakcesyjnego fenomenu zmiany statusu migracyjnego z nielegalnego na legalny, w związku ze zniesieniem restrykcji w dostępie do rynków pracy i uzyskaniem statusu obywatela UE. W odniesieniu do tej strategii brakuje jednak pełnych danych, aby odpowiedzieć na pytanie dotyczące skali tego zjawiska.

Strategia pazerności na pracę oraz typu migracji ze względu na okres jej trwania dotyczy analizy dominującego typu migracji, a mianowicie migracji zarobkowej w poakcesyjnych strumieniach migracyjnych oraz aktywności zawodowej Polaków na emigracji. Strategia ta łączy się również z okresem emigracji i podkreśla, nadal istotną, migrację sezonową, nawet w kontekście Wysp Brytyjskich.

Strategia „rodzinna” dotyczy analizy stanu cywilnego Polaków w wybranych krajach docelowych i struktury tworzonych przez nich gospodarstw domowych. W poakcesyjnym strumieniu migracyjnym dominują tzw. single (Wielka Brytania, Irlandia, Holandia). Ok. 1/3 stanowią osoby zamężne/ żonate (w przytłaczającej wielkości w pierwszych małżeństwach). Przypadek Wielkiej Brytanii pokazuje istnienie poakcesyjnego fenomenu wielojednostkowych gospodarstw domowych, tworzonych przez niespokrewnionych i nie związanych ze sobą jednostek.

Analiza problemów badawczych, w ramach poszczególnych strategii, była papierkiem lakmusowym wielości, różnorodności i aplikowalności dostępnych źródeł danych o migracjach z Polski po 1 maja 2004 r. oraz pokazała kompleksowość i wielowątkowość tego procesu.

Rozdział 10. Przypadek specjalny: migranci-internauci

Analizy danych pochodzących z różnorodnych źródeł, a przeprowadzone w ramach niniejszego projektu, byłyby niepełne bez analizy danych pochodzących z badań internetowych.

Rola internetu w badaniach nad międzynarodową mobilnością Polaków wydaje się być niezwykle istotna w kontekście postępujących procesów globalizacyjnych. Internet, w tym projekcie, został potraktowany jako alternatywne, uzupełniające źródło informacji o migracjach Polaków.

Jednak warto tutaj wskazać, że zdecydowana większość wyjeżdżających po 1 maja 2004 r. to ludzie młodzi, dla których internet jest naturalnym sposobem komunikowania oraz źródłem pozyskiwania informacji (Milewski, Ruszczak 2006). Zatem migrację-internautów można określić jako „migrację www”: (1) www, czyli posiadającą kompetencje komunikacyjne na płaszczyźnie internetu; (2) wykształcenie wyższe i średnie (najczęściej formalne); (3) wiek: młody, największej skłonności do mobilności, stanowiący kapitał młodości.

W procesie planowania migracji to właśnie internet, coraz częściej, stanowi źródło informacji o miejscu planowanego pobytu i narzędzie poszukiwania zatrudnienia. Natomiast w chwili rozpoczęcia procesu migracyjnego, to internet staje się źródłem wiedzy o kraju pochodzenia, jak również narzędziem służącym podtrzymywaniu kontaktów z miejscem wysyłającym (rodziną, przyjaciółmi, znajomymi). Internet zaczyna zatem pełnić rolę wirtualnego mostu łączącego migranta z domem (Naverrete i Hubert 2006).

W niniejszej części raportu zaprezentowane wyniki będą odnosić się do badań internetowych³⁶, zrealizowanych w dwóch okresach: od 13 do 21 grudnia 2006 r. oraz od 31 stycznia do 15 lutego 2007 r. metodą ankiety internetowej CAWI (opis metodologii w rozdziale 2) na próbie 2995 Polaków przebywających w krajach: Wielka Brytania (N = 1143), Irlandia (N = 377), Niemcy (N = 313), pozostałe kraje Europy Zachodniej (N = 679), USA (N = 309), pozostałe kraje uwzględnione w badaniu (N = 174)³⁷.

Celem badania internetowego było uchwycenie zmiany przed i po 1 maja 2004 r. Zbiór danych do analizy dostał przygotowany w oparciu o podział na: migrację przedakcesyjną i poakcesyjną. Autorzy raportu stoją na stanowisku, że odnośnienie wyników

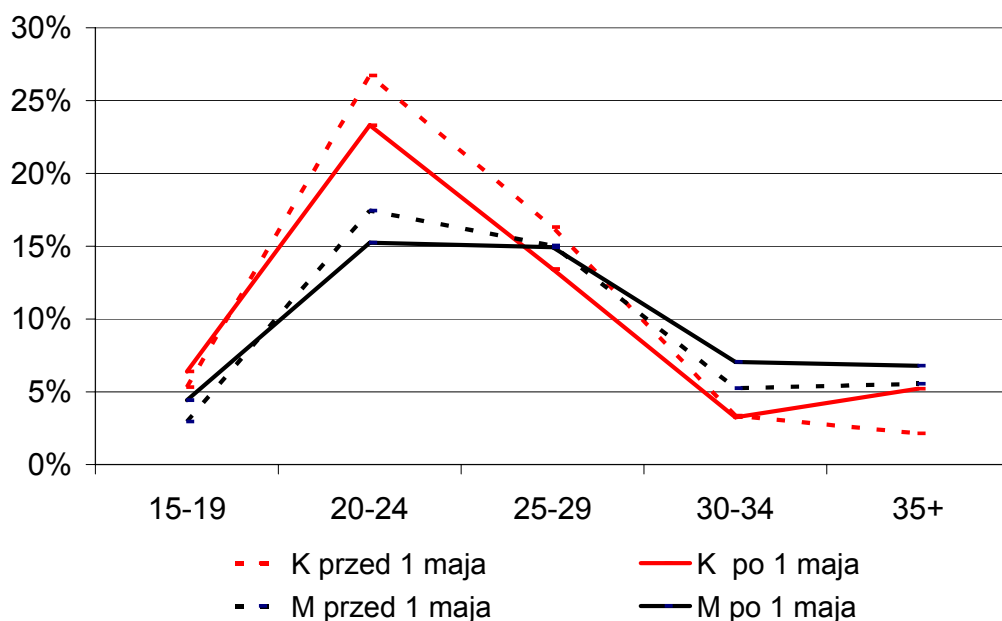
³⁶ Na potrzeby niniejszego projektu wykorzystano ankietę internetową CAWI zrealizowaną przez Macieja Milewskiego i Joannę Ruszczak z Interaktywnego Instytutu Badań Rynkowych.

³⁷ Istotnym uzupełnieniem badań, są badania internetowe zrealizowane przez konsorcjum PBI, ARC Rynek i Opinia, Starcom Media Vest „Emigracja@2007”, które charakteryzują migrantów-internautów pod kątem ich preferencji konsumenckich.

badania internetowych do wyników analiz danych pochodzących ze źródeł statystyki publicznej, jak: NSP/Census, BAEL/LFS oraz innych źródeł danych (administracyjnych, ośrodków badawczych, komercyjnych), jest obarczone błędem metodologicznym.

W odniesieniu do wieku migrantów-internatów nie odnotowano dużej poakcesyjnej zmiany. Największa zmiana dokonała się w grupie 35+, głównie wśród kobiet (Wykres 10.1.).

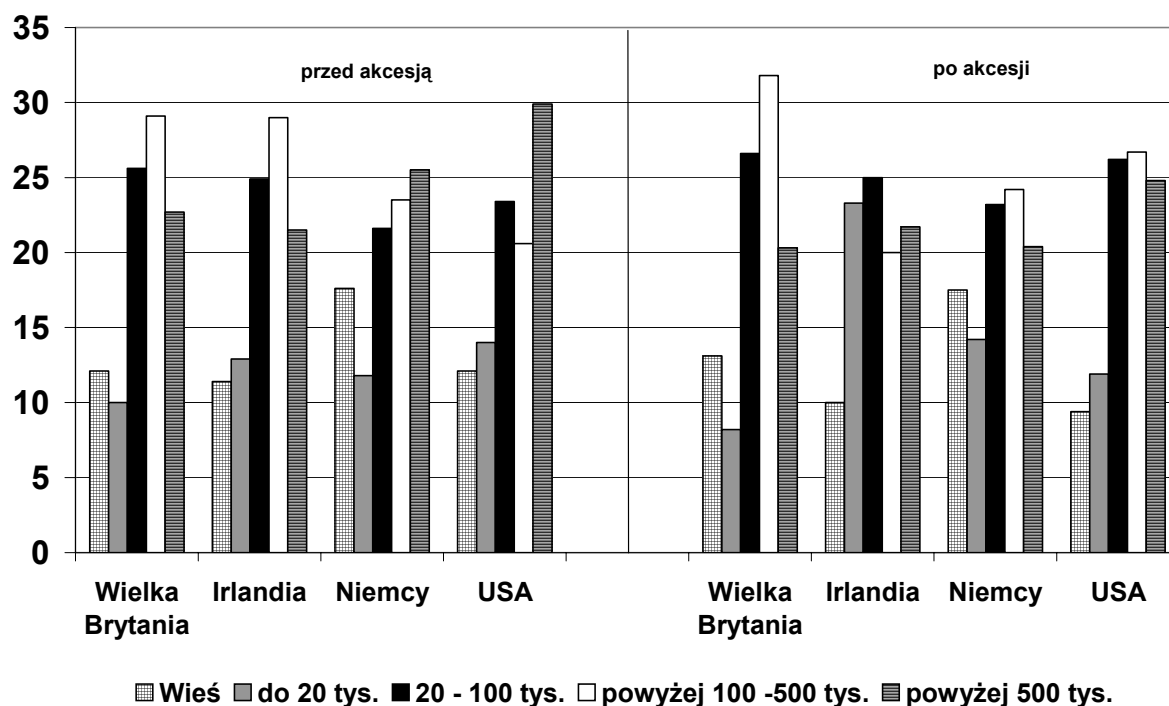
Wykres 10.1. Wiek i płeć migrantów-internatów przed i po akcesji

Źródło: Sondażowe badanie internetowe zrealizowane przez Macieja Milewskiego i Joannę Ruszczak z Interaktywnego Instytutu Badań Rynkowych.

W ogólnym obrazie migracji badanych internatów wielkość miejsca zamieszkania pozostaje na poziomie przedakcesyjnego *status quo*. Ponad jedna czwarta migrantów pochodzi z miast od 20 do 100 tys. mieszkańców oraz ten sam odsetek pochodzi z miast powyżej 100 tys., ale nie więcej niż 500 tys. Po akcesji, minimalnie, spadł udział migrantów z miast powyżej 500 tys., a minimalnie wzrósł udział migrantów z miasteczek do 20 tys. mieszkańców. Jeżeli przyjrzymy się pochodzeniu mieszkańców w rozbiciu na wybrane kraje docelowe, możemy dostrzec zauważalne zmiany. Największą zmianę widać w przypadku Irlandii: wzrósł udział migrantów-internatów pochodzących z miasteczek do 20 tys. mieszkańców i Stanów Zjednoczonych: zmalał udział migrantów-internatów pochodzących z największych miast Polski (Wykres 10.2.).

Wykres 10.2. Wielkość miejsca zamieszkania przed i po akcesji a wybrane kraje docelowe migrantów-internatów

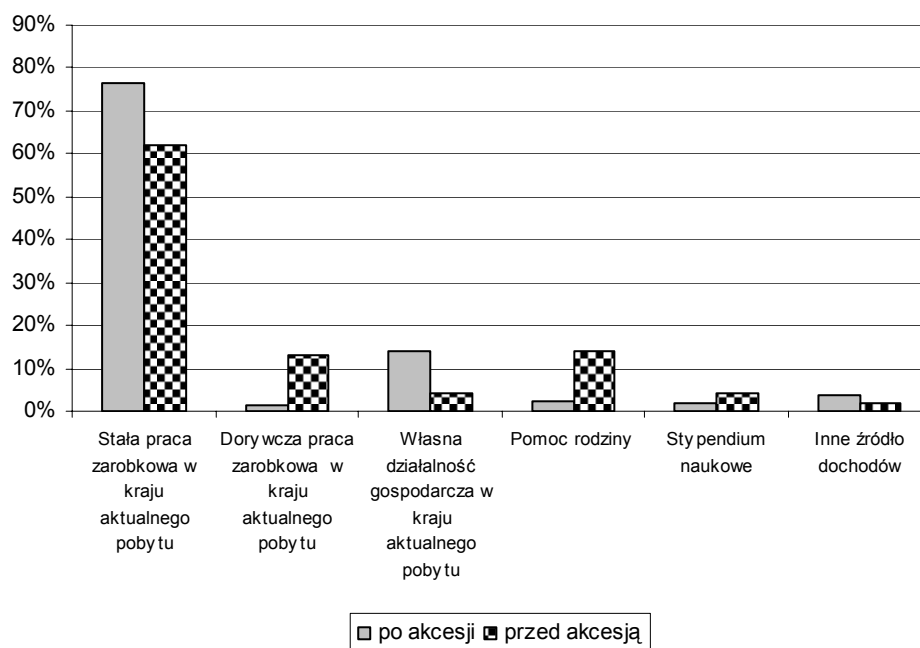
Źródło: Sondażowe badanie internetowe zrealizowane przez Macieja Milewskiego i Joannę Ruszczak z Interaktywnego Instytutu Badań Rynkowych.

W kontekście krajów docelowych, również ciekawa jest zmiana w rozkładzie wykształcenia migrantów-internautów, jaka dokonała się w okresie poakcesyjnym. Udział migrantów-internautów z wykształceniem wyższym utrzymuje się we wszystkich kluczowych krajach (spadł minimalnie w przypadku Irlandii). Udział migrantów z wykształceniem średnim zawodowym spadł w przypadkach Irlandii i Niemiec, a wzrósł w przypadkach Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych. W przypadkach: Wielkiej Brytanii, Irlandii i Niemiec wzrósł również udział migrantów-internautów z wykształceniem zasadniczym zawodowym.

Z wykształceniem silnie wiąże się charakter wykonywanej pracy. Po akcesji Polski do UE wzrósł wśród migrantów-internautów udział pracowników wykwalifikowanych i wysoko wykwalifikowanych, a zmalał udział nisko kwalifikowanych. Tę zmianę widać we wszystkich krajach ujętych w niniejszym badaniu, a szczególnie w: Wielkiej Brytanii, Irlandii, Niemczech i Stanach Zjednoczonych.

W tym kontekście warto również zwrócić uwagę na zmianę w źródłach dochodów migrantów-internautów przed i po akcesji (Wykres 10.3.)

Wykres 10.3. Główne źródło dochodów migrantów-internautów w krajach pobytu (N- respondenci posiadający jakiekolwiek źródło dochodów)

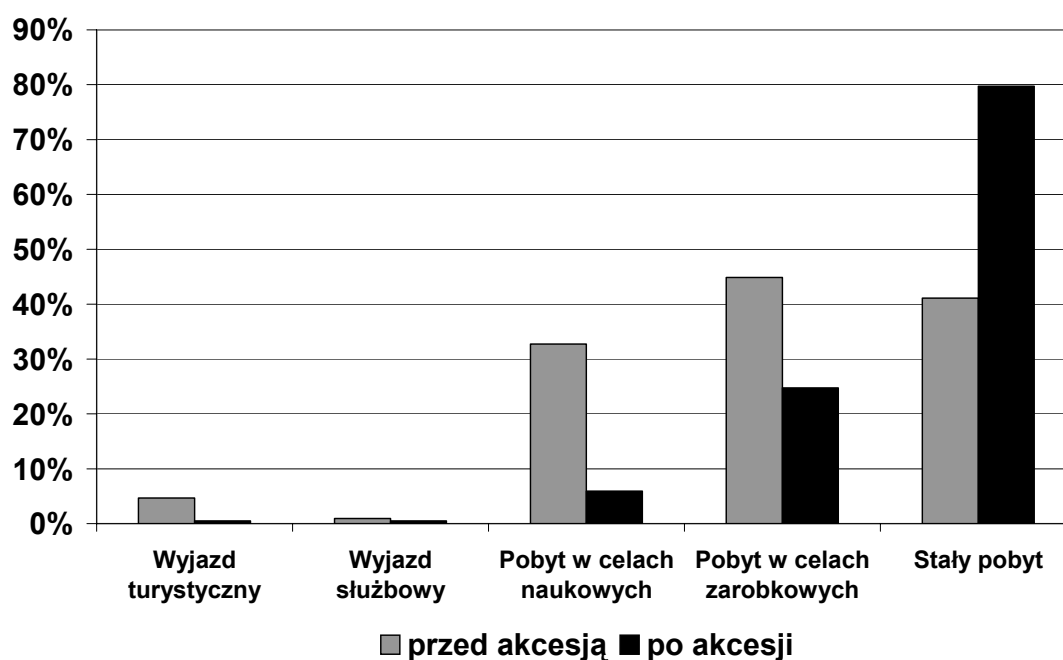

Źródło: Sondażowe badanie internetowe zrealizowane przez Macieja Milewskiego i Joannę Ruszczak z Interaktywnego Instytutu Badań Rynkowych.

Migranci – internauci stabilizują swoją pozycję na rynku pracy. Po akcesji więcej osób deklaruje stałą pracę zarobkową jako główne źródło dochodów. Zmiana jest również widoczna w kategorii: własna działalność gospodarcza w kraju aktualnego pobytu (poakcesyjny wzrost).

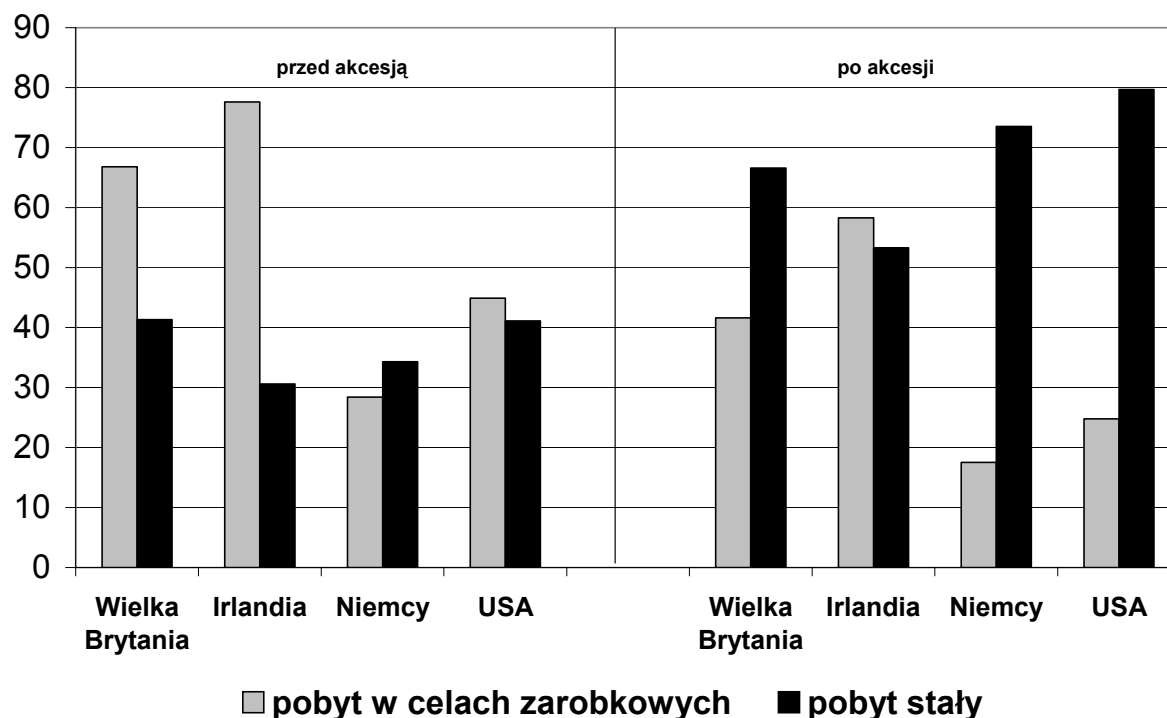
Najbardziej widoczną zmianą, dostrzeżoną w niniejszym badaniu, jest zmiana w deklaracjach dotyczących pobytu zarobkowego i stałego na rzecz tego ostatniego (Wykres 10.4.). Dodatkowo zmiana ta jest widoczna, we wszystkich, poza Irlandią, krajach ujętych w analizie (Wykres 10.5.).

Wykres 10.4. Cel pobytu za granicą migrantów-internautów przed i po akcesji

Źródło: Sondażowe badanie internetowe zrealizowane przez Macieja Milewskiego i Joannę Ruszczak z Interaktywnego Instytutu Badań Rynkowych.

Rys 10.5. Cel pobytu za granicą migrantów-internautów przed i po akcesji w odniesieniu do krajów docelowych

Źródło: Sondażowe badanie internetowe zrealizowane przez Macieja Milewskiego i Joannę Ruszczak z Interaktywnego Instytutu Badań Rynkowych.

Podsumowując, internetowe badania procesów migracyjnych są papierkiem lakmusowym niejednorodności migracji z Polski zarówno przed, jak i po wstąpieniu Polski do UE.

W badanej, specyficznej grupie migrantów-internautów zmiany w okresie poakcesyjnym widoczne są w: strukturze wiekowej (grupa nieco starsza), wielkości miejsca zamieszkania w kontekście kraju docelowego (więcej migrantów-internautów przebywających w Irlandii pochodzi z miasteczek do 20 tys.; spadek udziału pochodzących z dużych miast w strumieniach migracyjnych do USA); w głównym źródle dochodów w czasie migracji (wzrost w przypadku pracy zarobkowej i własnej działalności gospodarczej), oraz, przede wszystkim, w celu migracji (spadek deklarujących cel: zarobkowanie, wyraźny wzrost deklarujących pobyt stały).

Podsumowanie

Migracje z Polski po 1 maja 2004 r. stanowią swoisty fenomen w wędrówkach zagranicznych mieszkańców Polski. Jak wynika z powyższych analiz, jest to zjawisko kompleksowe, wielopłaszczyznowe i wielowariantowe, uwarunkowane konstelacją różnorodnych czynników.

W celu opisu fenomenu i poznania natury migracji z Polski po 1 maja 2004 r. wykonano, w ramach niniejszego projektu, pogłębione analizy, w oparciu o dane o migracjach Polaków, pochodzące z różnorodnych źródeł, zarówno tych w Polsce, jak i w krajach przyjmujących, zarówno w odniesieniu do zasobów, jak i przepływów (dynamik). W toku postępowania badawczego ustalono, że kluczowym źródłem danych o migracjach z Polski są narodowe odmiany badań aktywności ekonomicznej ludności BAEL/LFS. Punkt wyjścia do analiz procesów migracyjnych po 1 maja 2004 r. stanowią narodowe odmiany spisów powszechnych, zrealizowanych najczęściej ok. roku 2000. Istotnymi źródłami uzupełniającymi analizę migracji z Polski po 1 maja 2004 r. są dane administracyjne: od systemów pozwoleń na pracę, poprzez systemy rejestracyjne (jak PPS, WRS etc., dane meldunkowe i pobytowe, dane podatkowe, dane dotyczące ubezpieczenia społecznego do danych pochodzących z systemu ruchu turystycznego oraz dane pierwotne wygenerowane przez ośrodki naukowe i instytucje komercyjne (reprezentatywne i niereprezentatywne sondaż, wywiady z migrantami, pracodawcami, eksperckie, analizy ekonometryczne).

O ile czytelne jest, że dynamika migracji zagranicznych z Polski od końca lat 90. XX w. wykazuje tendencję wzrostową, osiągając pewne apogeum w okresie poakcesyjnym, to globalny zasób migrantów zarobkowych z Polski w danym okresie czasu jest przedmiotem kontrowersji badawczych. Odpływ ludności z Polski w okresie poakcesyjnym był znaczący, zarówno ze względu na intensywność (średnia miesięczna intensywność to 30-35 tysięcy osób odpływających netto), jak i na skutki demograficzne. Inna sprawa to, na ile trwałe okażą konsekwencje tego odpływu. Dziś jest jednak za wcześnie, by wiarygodnie odpowiedzieć na to pytanie.

Istotnie, rok wstąpienia Polski do UE zdaje się być przełomowy, jeśli chodzi o dynamikę i źródła odpływu z Polski. Nastąpiło podwojenie się skali „migracji czasowych” w ciągu zaledwie dwóch lat, pomimo że ich poziom w końcu 2004 r. już był wysoki. Wzrosła także skala „migracji trwałych”, ale dopiero w 2006 r.

Migracje z Polski charakteryzowały się zróżnicowaną dynamiką w zależności od kraju docelowego. Jeśli chodzi o dominującą ich formę, czyli „migracje czasowe” (osób w wieku

15+), to ze względu na charakter źródła danych i odpowiednią metodę pomiaru nie jest możliwa ocena dynamiki we wszystkich kierunkach geograficznych, a jedynie w najważniejszych. Analizując przypadki poszczególnych krajów warto zauważyć, że o ile dynamika migracji z Polski po 1 maja 2004 r. wzrosła w przypadku tzw. nowych krajów imigracyjnych (Wielka Brytania, Irlandia, Holandia, Włochy, Hiszpania, Norwegia), niezależnie od stopnia regulacji/deregulacji dostępu do rynków pracy, o tyle w przypadku Niemiec, w okresie poakcesyjnym, dynamika napływu spadła zarówno w odniesieniu do pracowników sezonowych, jak i kontraktowych.

Zróznicowanie ze względu na kraj docelowy wzorca selektywności według poziomu wykształcenia ma charakter dychotomiczny. „Stare” kraje dominujące przyciągały przed i po akcesji osoby o średnio biorąc niższym statusie edukacyjnym niż „nowe” kraje dominujące. Różnica między tymi dwiema grupami pod względem udziału osób mających dyplom szkoły wyższej była co najmniej dwukrotna lub nawet większa niż trzykrotna na korzyść krajów „nowych”. Inną cechą tej różnicy było to, że największą grupę migrantów z krajów „starych” stanowiły osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym lub niższym (np. po akcesji 53% w Niemczech i 43% we Włoszech), podczas gdy wśród migrantów z krajów „nowych” stanowiły ją osoby z wykształceniem średnim (np. po akcesji 48% w Wielkiej Brytanii i 41% w Irlandii).

Najwięcej migrantów pochodzi z Polski południowo-wschodniej, zwłaszcza z województw: podkarpackiego, małopolskiego i lubelskiego, najmniej zaś z opolskiego (po akcesji), lubuskiego oraz warmińsko-mazurskiego. Same liczby bezwzględne migrantów nie są jednak wystarczające do oceny skłonności ludzi do wędrówek zagranicznych, ponieważ liczby te w dużym stopniu zależą od ogólnej liczby mieszkańców.

Polska jest silnie zróżnicowana pod względem intensywności odpływu ludności za granicę. Odpływ z kilku regionów okazał się trwale proporcjonalnie większy niż udział ich ludności w całej populacji Polski (podkarpackie, lubelskie, podlaskie, świętokrzyskie, małopolskie, dolnośląskie), z kilku innych proporcjonalnie mniejszy (mazowieckie, śląskie, łódzkie, wielkopolskie, pomorskie), a z jeszcze kilku innych mniej lub bardziej zrównoważony (warmińsko-mazurskie, lubuskie). W kujawsko-pomorskim oraz zachodniopomorskim niedoreprezentacja migrantów przedakcesyjnych po 1 maja 2004 r. zmieniła się w nadreprezentację, a w opolskim nadreprezentacja w stan bliski równowagi.

Międzyregionalny wzorzec migracji, jaki ukształtował się w okresie poakcesyjnym był bardzo istotnie zróżnicowany w zależności od kraju docelowego.

Przed akcesją migracje z poszczególnych regionów cechowała silna koncentracja, niekiedy wręcz jednorodność kierunków odpływu. W okresie poakcesyjnym koncentracja geograficzna w czołówce regionów (w której miejsce podlaskiego zajęło śląskie) zmniejszyła się, z wyjątkiem lubelskiego (wzrost z 79% do 83%).

Tendencja do zacierania polaryzacji w przekroju międzyregionalnym odnosi się również do podstawowych cech osób migrujących. Wiek migrantów poakcesyjnych okazał się niższy od wieku migrantów przedakcesyjnych we wszystkich województwach „starych” a wyższy we wszystkich województwach „młodych”. W rezultacie mazowieckie, początkowo jedno z najstarszych stało się najmłodsze, a kilka innych zamieniło się pozycjami. Generalnie zaś średni wiek uległ wyrównaniu.

Globalne strategie migracyjne, ukryte w danych statystycznych krajów przyjmujących, stanowią istotne płaszczyzny zrozumienia procesów wywołanych migracjami z Polski po 1 maja 2004 r.

Strategia sektorowa stworzyła przestrzeń do pogłębionej analizy alokacji sektorowej Polaków w wybranych krajach przyjmujących oraz, o ile to było możliwe (w odniesieniu do dostępności źródeł danych), poakcesyjnej analizy zmiany tych rozkładów. W ramach tej strategii ustalono istnienie *sektorów o przed- i poakcesyjnym zagęszczeniu migracyjnym*, które mogą się również odnosić do poakcesyjnej geografii migracyjnej, zwłaszcza w Wielkiej Brytanii.

Strategia opóźnionej dyspersji przestrzennej uwzględniała analizę zmiany, bądź poakcesyjnego *status quo*, skupisk Polaków, głównie w Wielkiej Brytanii, Irlandii, Norwegii i Hiszpanii. Strategia ta wskazuje na stopniowe rozlewanie się strumienia migracyjnego z metropolii do obszarów z nimi sąsiadujących, aż po peryferie w krajach odnotowujących natężenie dynamiki napływu i na względne *status quo* w krajach o utrwalonych łańcuchach migranckich (np. Norwegia, Hiszpania, Niemcy, Holandia).

Strategia utajonej deprecjacji kwalifikacji uwzględniała analizę utraty kwalifikacji przez polskich migrantów zarobkowych w warunkach swobodnego przepływu pracowników w porównaniu, o ile to było możliwe, z okresem przedakcesyjnym. Strategia ta wskazuje na przyciągającą moc branż o pracach wymagających niskich kwalifikacji (łatwość i szybkość dostępu do tego typu prac), także językowych (co stanowi jedną z najważniejszych barier podejmowania przez Polaków pracy zgodnie z kwalifikacjami formalnymi), co wiąże się z celową deprecjacją kwalifikacji przez samych migrantów.

Strategia wychodzenia z szarej strefy, łącząca się ze strategią deprecjacji kwalifikacji, odnosi się do poakcesyjnego fenomenu zmiany statusu migracyjnego z nielegalnego na

legalny, w związku ze zniesieniem restrykcji w dostępie do rynków pracy i uzyskaniem statusu obywatela UE. W odniesieniu do tej strategii brakuje jednak pełnych danych, aby odpowiedzieć na pytanie dotyczące skali tego zjawiska.

Strategia pazerności na pracę oraz typu migracji ze względu na okres jej trwania dotyczy analizy dominującego typu migracji, a mianowicie migracji zarobkowej w poakcesyjnych strumieniach migracyjnych oraz aktywności zawodowej Polaków na emigracji. Strategia ta łączy się również z okresem emigracji i podkreśla, nadal istotną, migrację sezonową, nawet w kontekście Wysp Brytyjskich.

Strategia „rodzinna” dotyczy analizy stanu cywilnego Polaków w wybranych krajach docelowych i struktury tworzonych przez nich gospodarstw domowych. W poakcesyjnym strumieniu migracyjnym dominują tzw. single (Wielka Brytania, Irlandia, Holandia). Ok. 1/3 stanowią osoby zamężne/zonate (w przytłaczającej wielkości w pierwszych małżeństwach). Przypadek Wielkiej Brytanii pokazuje istnienie poakcesyjnego fenomenu wielojednostkowych, gospodarstw domowych, tworzonych przez niespokrewnionych i nie związanych ze sobą jednostek.

Analiza problemów badawczych, w ramach poszczególnych strategii, była papierkiem lakmusowym wielości, różnorodności i aplikowalności dostępnych źródeł danych o migracjach z Polski po 1 maja 2004 r. oraz pokazała kompleksowość i wielowątkowość tego procesu.

Internetowe badania procesów migracyjnych są papierkiem lakmusowym niejednorodności migracji z Polski zarówno przed, jak i po wstąpieniu Polski do UE. W grupie migrantów-internatów zmiany w okresie poakcesyjnym widoczne są w: strukturze wiekowej (grupa nieco starsza), wielkości miejsca zamieszkania w kontekście kraju docelowego (więcej migrantów-internautów przebywających w Irlandii pochodzi z miasteczek do 20 tys.; spadek udziału pochodzących z dużych miast w strumieniach migracyjnych do USA); w głównym źródle dochodów w czasie migracji (wzrost w przypadku pracy zarobkowej i własnej działalności gospodarczej), oraz, przede wszystkim, w celu migracji (spadek deklarujących cel: zarobkowanie, wyraźny wzrost deklarujących pobyt stały).

Wyniki analiz zaprezentowane w tym raporcie dają mocną podstawę do dalszych, pogłębionych badań z zakresu zmian mobilności siły roboczej w skali międzynarodowej.

Bibliografia

Accession Monitoring Report May 2004 – September 2006, (2007), A joint online report by the Home Office, Department for Work and Pensions, HM Revenue & Customs and Department for Communities and Local Government.

ARC Rynek i Opinia (2007), *Fenomen nowej emigracji - polscy emigranci na Wyspach Brytyjskich*, komunikat z sondażu, ARC Rynek i Opinia, Warszawa, maszynopis.

Babbie E. (2007), *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN.

Bauer T., Zimmermann K.F., *Assessment of Possible Migration Pressure and Its Labour Market Impact Following EU Enlargement to Central and Eastern Europe*, IZA, July 1999.

Bauere V., Densham P., Millar J., Salt J. (2007), *Migrants from Central and Eastern Europe: local geographies*, Population Trends, National Statistics, No 129, Autumn.

Castles S., Miller M.J., *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World*, The Guilford Press, 2003.

Chaloff J., (2007), *In-depth labour market analysis of Italy*, CeSPI, Rome.

Csedő K., (2007), *Migrants or Professionals? University educated East Europeans' employment in London*, referat wygłoszony na konferencji IMISCOE 'EU enlargement and labour migration within the EU' 23-24 kwietnia, Warszawa.

CRONEM, (2006), *Polish migrants survey results Commissioned by the BBC Newsnight*.

Dietz B. (2005), *Europäische Integration von unten? Mittel- und osteuropäische Migranten in Deutschland und die Rolle transnationaler Netzwerke im EU-Erweiterungsprozess*, forost Arbeitspapier 34, München.

Doyle N., Hughes G., Wandensjö E., (2006), *Freedom of Movement for Workers from Central and Eastern Europe Experiences in Ireland and Sweden*, Swedish Institute for European Policy Studies, Report No. 5, May.

Drbohlav D. (1996). The Probable Future of European East-West International Migration – Selected Aspects. In: F. W. Carter, P. Jordan, and V. Rey (eds.), *Central Europe after the Fall of the Iron Curtain; Geopolitical Perspectives, Spatial Patterns and Trends*. Wiener Osteuropa Studien 4. Peter Lang & Co., Frankfurt: 269–296.

Drinkwater S., Eade J., Garapich M., (2006), *Poles Apart? EU Enlargement and the Labour Market Outcomes of Immigrants in the UK*, IZA, Discussion Paper No. 2410, Bonn.

Dumont J.C., Lemaitre G. (2005), *Counting Immigrants and Expatriots in OECD Countries : A New Perspective*, United Nations Expert Group Meeting On International Migration And Development Population Division, Department of Economic and Social Affairs, United Nations Secretariat, New York, 6-8 July.

Dustman C., Casanova M., Fertig M., Preston I., Schmidt C. (2003), *The Impact of EU Enlargement on Migration Flows*, Home Office Online Report, London 25/03.

Eade J., Drinkwater S., Garapich M., (2007), *Class and Ethnicity – Polish Migrants in London*, CRONRM.

Expert Group on Future Skills Needs and Forfás to the Minister for Enterprise, Trade & Employment, (2006), *Skills needs in the Irish economy: The role of migration*, Dublin.

Fihel A., Piętka E. (2007), *Funkcjonowanie polskich migrantów na brytyjskim rynku pracy*, CMR Working Papers, Nr 23/81, Ośrodek Badań nad Migracjami, Uniwersytet Warszawski.

Fihel A., Kaczmarczyk P., Okólski M. (2007), *Labour Mobility in the Enlarged EU, International Migration from EU 8 Countries*, CMR Working Papers, Nr 14/72, Ośrodek Badań nad Migracjami, Uniwersytet Warszawski.

Fitzgerald I. (2006), *Organising Migrant Workers in Construction. Experience from the North East of England*, Northern TUC.

Fitzgerald I., (2007), *Polish migrant worker routes into employment in the North East and North West construction and food processing sectors*, University of Northumbria, with the support of the TUC.

Friberg J., Tyldum G., (2007), *The Polish worker in Oslo. Employment relations, legal status, duration of stay and working conditions*, referat wygłoszony na konferencji IMISCOE 'EU enlargement and labour migration within the EU' 23-24 kwietnia, Warszawa.

Garapich M.P., (2006), *London's Polish Border. Class and Ethnicity Among Global City Migrants*, CRONEM.

Garapich M.P., (2007), *Odyssean Refugees, Migrants and Power – Construction of 'Other' within the Polish 'Community' in the UK*, Chapter for an edited by Deborah Reed-Danahay and Caroline Brettell volume: *Immigration and Citizenship in Europe and the U.S. Anthropological Perspectives*, Rudgers.

Grabowska-Lusinska I. (2007), *Analiza irlandzkiego rynku pracy w kontekście procesów migracyjnych po 1 maja 2004 r. ze szczególnym uwzględnieniem napływu Polaków*, CMR Working Papers, Nr 25/83, Ośrodek Badań nad Migracjami, Uniwersytet Warszawski.

Green A., Jones P., Owen D. (2007), *Migrant Workers in the East Midlands Labour Market, Final report submitted to the East Midlands Development Agency*, Warwick Institute for Employment Research, University of Warwick, Coventry.

Gilpin N., Henty M., Lemos S., Portes J., Bullen Ch., (2006), *The impact of free movement of workers from Central and Eastern Europe on the UK labour market*, Working Paper No. 29, Department for Work and Pensions, United Kingdom.

Goss J., Lindquist B. (1995), *Conceptualizing International Labour Migration: A Structuration Perspective*, *International Migration Review*, 29(2).

GUS (2007), *Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004-2006*, materiał Głównego Urzędu Statystycznego przedstawiony na konferencji prasowej 23 października.

Heckathorn D. D. (2007), 'Respondent-Driven Sampling: A New Approach to the Study of Hidden Populations' *Social Problems*, Vol. 44, No. 2, May.

Home Office, DWP, Inland Revenue and ODPM (2005), *Accession Monitoring Report May 2004-2005*, Joint Report, London.

Hönekopp E., (2007), *Labour Market Situation of Persons from the New EU Member States in Germany and Selected Other Member States*, Prezentacja wygłoszona na seminarium OBM- Fafo w Warszawie, 8-9 marca.

IOM International Organisation for Migration, (2006), *Managing Migration in Ireland: A Social and Economic Analysis. A report by the International Organization for Migration for the National Economic and Social Council of Ireland*, No. 116, September.

Kaczmarczyk P., Hönekopp E., Dietz B., (2007), *Analiza niemieckiego rynku pracy (ze szczególnym uwzględnieniem pozycji cudzoziemców, w tym imigrantów z Polski)*, ekspertyza w ramach projektu Polityka migracyjna jako instrument promocji zatrudnienia i ograniczania bezrobocia, Projekt realizowany w ramach, Europejskiego Funduszu Społecznego, Sektorowy Program Operacyjny „Rozwój zasobów ludzkich” (działanie 1.1 a).

Kaczmarczyk P., M. Okólski (2007), *Economic impacts of migration on Poland and the Baltic states*, Centre of Migration Research, University of Warsaw (unpublished report presented to FafoInstitute, Oslo).

Kaczmarczyk P., M. Okólski (2005), *Migracje specjalistów wysokiej klasy w kontekście członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, UKIE, Warszawa.

Kępińska E. (2006), Recent Trends in International Migration. The 2004 SOPEMI Report for Poland, Instytut Studiów Społecznych, *Seria: Prace Migracyjne*, Nr 15/73, Warszawa 2006.

Kępińska E. (2005), Recent Trends in International Migration. The 2004 SOPEMI Report for Poland, Instytut Studiów Społecznych, *Seria: Prace Migracyjne*, Nr 2/60, Warszawa.

Kępińska E. (2004), Recent Trends in International Migration. The 2004 SOPEMI Report for Poland, Instytut Studiów Społecznych, *Seria: Prace Migracyjne*, Nr 56, Warszawa.

Kępińska E. (2003), Recent Trends in International Migration in Poland 2003, Instytut Studiów Społecznych, *Seria: Prace Migracyjne*, Nr 52, Warszawa.

Kępińska E. (2002), Recent Trends in International Migration. The 2004 SOPEMI Report for Poland, Instytut Studiów Społecznych, *Seria: Prace Migracyjne*, Nr 48, Warszawa.

King G., Keohane R.O., Verba S. (1994), *Designing Social Inquiry. Scientific Inference in Qualitative Research*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey.

Kowal J. (1998), *Metody statystyczne w badaniach sondażowych rynku*, Wydawnictwo Naukowe PWN.

Kropiwek K., King-O'Riain R., (2006), *Polish Migrant Workers in Ireland*, National Consultative Committee on Racism and Interculturalism, Dublin.

KPMG Doradztwo Gospodarcze, (2007), *Migracja pracowników – szansa czy zagrożenie?*, Warszawa.

Levinson A. (2005), *The Regularisation of Unauthorized Migrants: Literature Survey and Country Case Studies*, COMPAS.

McCormick B., (2007), *Analysis of the Irish labour market and immigration since EU enlargement (with special emphasis on EU10 countries and Poland in particular)*, FAS, Ireland.

McKey S., (2007), *New migrants, New destinations*, referat wygłoszony na konferencji IMISCOE 'EU enlargement and labour migration within the EU' 23-24 kwietnia, Warszawa.

Migrationwatch UK (2003), *The impact on immigration of the EU expansion to Eastern Europe*, Migrationwatch UK, 27.06.

Milewski M., Ruszczak J. (2006), *E-migracje Polaków*, Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Społeczne aspekty Internetu”, SAI.

Napierała J., (2007), *Analiza norweskiego rynku pracy*, ekspertyza w ramach projektu Polityka migracyjna jako instrument promocji zatrudnienia i ograniczania bezrobocia, Projekt realizowany w ramach, Europejskiego Funduszu Społecznego, Sektorowy Program Operacyjny „Rozwój zasobów ludzkich” (działanie 1.1 a).

Napierała J., Trevena P., (2007), *Patterns and Determinants of Sub-Regional Migration: Polish Construction Workers in Norway*, referat wygłoszony na konferencji IMISCOE 'EU enlargement and labour migration within the EU' 23-24 kwietnia, Warszawa.

Nevarete C.A., Huerta E. (2006), 'Building Virtual Bridges to Home: The Use of the Internet by Transnational Communities of Immigrants', *International Journal of Communications Law & Policy, Special Issue, Virtual Communities*, Autumn.

NSP (2002), *Migracje zagraniczne ludności 2002*, Zeszyt Spisowy, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.

Okólski M. (2007), 'Migracje', w: U. Sztanderska (red.), *Edukacja dla pracy. Raport o Rozwoju Społecznym Polska 2007*, UNDP, Warszawa.

Okólski M. (2007), *Europe in movement: migration from/to CEE*, CMR Working Papers no 22/80, Ośrodek Badań nad Migracjami, Uniwersytet Warszawski.

Okólski M. (2001)., Recent Trends in International Migration. The 2004 SOPEMI Report for Poland, Instytut Studiów Społecznych, *Seria: Prace Migracyjne*, Nr 43, Warszawa.

Okólski M. (2000)., Recent Trends in International Migration. The 2004 SOPEMI Report for Poland, Instytut Studiów Społecznych, *Seria: Prace Migracyjne*, Nr 39, Warszawa.

Okólski M., M. Mioduszevska (2007), *Direct demographic consequences of post-accession migration for Poland*, Centre of Migration Research, University of Warsaw (unpublished paper).

Osipowicz D., (2007), *Household and family characteristics of recent Polish migrants in the UK. What they reveal about dynamics of settlement*, Paper presented at the "New Europeans under scrutiny. Workshop on state-of-the-art research on Polish migration to the UK", University of Wolverhampton, 2nd of February 2007.

Owen D., Green A., (2007), *The position of Polish workers in the UK labour market*, University of Warwick, Coventry, UK.

Piore M. J. (1979), *Birds of Passage: Migrant Labour in Industrial Societies*, Cambridge University Press, Cambridge.

Polskie Stowarzyszenie Zarządzania Kadrami, (2007), *Stan HRM w Polsce 2007*, Warszawa.

Radiukiewicz A., (2006), *Emigracja zarobkowa Polaków do Irlandii*, Związek Biur Porad Obywatelskich, Warszawa.

Recchi E., Baldoni E., Francavilla F., Mencarini L., (2006), *Geographical and Job Mobility in the EU*, final report within the project Empirical evidence on job and geographical mobility in the EU (VT/2005/0107), CIUSPO, University of Florence.

Ruhs M. (2007), *Changing status, changing fortunes? The impact of acquiring EU status on the earnings of East European migrants in the UK*, COMPAS, University of Oxford, maszynopis, wersja robocza.

Salaeheen J., Shadforth Ch., (2006), *The economic characteristics of immigrants and their impact on supply*, Quarterly Bulletin, Q4, Bank of England.

Salt J., Millar J. (2006), *Foreign labour in the United Kingdom: current pattern and trends*, Labour Market Trends, Office for National Statistics, October.

Silverman D. (2007), *Interpretacja danych jakościowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN.

Snel E, de Boom J, Engbergesen G. (2002), *Migration and Migration Policies in the Netherlands*, Rotterdam Institute of Social Policy Research (Risbo), Erasmus University Rotterdam, Rotterdam

Spencer S., Ruhs M., Anderson B., Rogaly B. (2007), *Migrants' lives beyond the workplace. The experiences of Central and East Europeans in the UK*, Joseph Rowntree Foundation, University of Oxford.

Stenning A., Champion T., Conway Ch., Coombes M., Dawley S., Dixon L., Raybould S., Richardson R., (2007), *Beyond the Global City: The Geography of A8 Migrants*, university of Newcastle, referat wygłoszony na konferencji IMISCOE 'EU enlargement and labour migration within the EU' 23-24 kwietnia, Warszawa.

Stenning A., Champion T., Conway Ch., Coombes M., Dawley S., Dixon L., Raybould S., Richardson R., (2006), *Assesing the Local and Regional Impacts of International Migration*, final report, Centre for Urban and Regional Development Studies, Newcastle University.

Tamas K., (2007), Labour Migration in the Enlarged European Union: Effects in Western Destination Countries, Prezentacja wygłoszona na seminarium OBM- Fafo w Warszawie, 8-9 marca.

Traser J., (2005), *Who's Afraid of EU Enlargement. Reports on the Free Movement of Workers in EU-25*, European Citizen Action Service, Brussels, August.

Wołek Z. (2006), *Migracja zarobkowa Polaków w Unii Europejskiej- mobilność bez granic*, Uniwersytet Zielonogórski, Wojewódzki Urząd Pracy w Zielonej Górze, Zielona Góra.

Aneks

Załącznik 1. Opis zmiennych w Bazie Migrantów w BAEL

Zmienne identyfikujące (ID)

WON	Województwo zamieszkania respondenta
OT	Obwód terytorialny, jednostka wyznaczana przez okręgowe US
NRM	Numer mieszkania, unikalny dla każdego OT
NRG	Numer gospodarstwa domowego w mieszkaniu
NRO	Numer osoby w gospodarstwie domowym

Zmienne dotyczące jednostki

NBAD1³⁸	Numer badania (format QYY – jedna cyfra kwartału i ostatnie 2 cyfry roku)
PLEC1	Płeć 1 – mężczyzna 2 – kobieta
UR_DZ1	Data urodzenia – dzień
UR_MIES1	Data urodzenia – miesiąc
UR_ROK1	Data urodzenia – rok
STPOKR1	Stopień pokrewieństwa z głową gospodarstwa domowego 1 – głowa gospodarstwa domowego 2 – mąż, żona 3 – syn, córka 4 – zięć, synowa 5 – matka, ojciec, teść, teściowa 6 – dziadek, babcia, wnuk, wnuczka, prawnuk, prawnuczka 7 – brat, siostra 8 – wujek, ciotka, dalszy krewny 9 – osoba niespokrewniona
WYKSZ1	Wykształcenie 0 – wyższe ze stopniem naukowym (co najmniej doktora) 1 – wyższe (inżynier, magister, licencjat) 2 – policealne 3 – średnie zawodowe 4 – średnie ogólnokształcące 5 – zasadnicze zawodowe 6 – gimnazjum 7 – podstawowe 8 – niepełne podstawowe 9 – bez wykształcenia szkolnego
PRZNOB1	Przyczyna nieobecności 1 – praca 2 – inne
OKRNOB1	Okres nieobecności 1 – do roku 2 – ponad rok
KRAJ1	Kraj docelowy emigracji (lista skrótów w oddzielnym pliku kraje.xls)

³⁸ Każda ze zmiennych w powyższej tabeli odnosi się do kolejnych czterech badań dotyczących danej jednostki obserwacji.

Zmienne dotyczące gospodarstwa domowego

KLM1³⁹	Klasa miejscowości 0 – miasta 100 000 i więcej 1 – miasta 50 000 – 99 999 2 – miasta 20 000 – 49 999 3 – miasta 10 000 – 19 999 4 – miasta 5 000 – 9 999 5 – miasta 2 000 – 4 999 6 – miasta do 2 000 9 – wieś
KLM_X1	Klasa miejscowości 0 – miasta 500 000 i więcej 1 – miasta 200 000 – 499 999 2 – miasta 100 000 – 199 999 3 – miasta 50 000 – 99 999 4 – miasta 20 000 – 49 999 5 – miasta 10 000 – 19 999 6 – miasta 5 000 – 9 999 7 – miasta 2 000 – 4 999 8 – miasta do 2 000 9 – wieś
LGOSPI	Liczba gospodarstw domowych w mieszkaniu
START_R1	Data rozpoczęcia badania – dwie ostatnie cyfry roku
START_Q1	Data rozpoczęcia badania – kwartał
PROBA1	Numer próby
TYDZ1	Tydzień kolejny w kwartale (1-13)
CZL1	Liczba obecnych członków gospodarstwa domowego
CZL151	Liczba obecnych członków gospodarstwa domowego w wieku 15 lat i więcej (ZG-A)
CZLPOZA1	Liczba osób przebywających w gospodarstwach zbiorowych (ZG-B)
CZLZAGR1	Liczba osób przebywających zagranicą (ZG-C)
ROLNIK1	Czy ktokolwiek z członków gosp. domowego jest użytkownikiem gospodarstwa rolnego lub działki rolnej? 0 – NIE 1 – TAK
POWHA1	Powierzchnia użytków rolnych gospodarstwa rolnego [ha]
UTRZGL1	Główne źródło utrzymania gospodarstwa domowego 1 – praca najemna 2 – praca w swoim gospodarstwie rolnym 3 – praca na własny rachunek poza rolnictwem indywidualnym 4 – emerytura 5 – renta inwalidzka 6 – zasiłek dla bezrobotnych 7 – inne niezarobkowe źródło utrzymania
UTRZDOD1	Dodatkowe źródło utrzymania gospodarstwa domowego 0 – nie dotyczy 1 – praca najemna 2 – praca w swoim gospodarstwie rolnym 3 – praca na własny rachunek poza rolnictwem indywidualnym 4 – emerytura 5 – renta inwalidzka 6 – zasiłek dla bezrobotnych

³⁹ Każda ze zmiennych w powyższej tabeli odnosi się do kolejnych czterech badań dotyczących danej jednostki obserwacji.

	7 – inne niezarobkowe źródło utrzymania
CELPD1	Cel produkcji gospodarstwa rolnego 0 – nie dotyczy 1 – nieprowadzące produkcji rolniczej 2 – produkujące wyłącznie na potrzeby własne 3 – produkujące głównie na potrzeby własne 4 – produkujące głównie na rynek
BRAKZD1	Przyczyna braku ankiet ZD
WAGA1	Waga
	Zmienne dodatkowe
rok_bad1	Rok, w którym przeprowadzono badanie I
wiek1	Wiek respondenta w trakcie badania I
wiek1_5	Kategorie wiekowe co 5 lat – badanie I
wiek1_2	Kategorie wiekowe co 2 lata – badanie I
czl_gosp1	Liczba wszystkich członków gospodarstwa domowego – badanie I
kwartal1	Kwartał, w którym po raz pierwszy zanotowano migranta
MAJ04	Czy wyjechał przed 1 maja 2004? (przed 1 maja 2004 wszyscy, po 1 maja 2004 krótkookresowi) 1 – przed 1 maja 2004 2 – po 1 maja 2004 9 – nie wiadomo
MAJ04_kr	Czy wyjechał przed 1 maja 2004? (pobyt zagranicą do roku) 1 – przed 1 maja 2004 2 – po 1 maja 2004 9 – nie wiadomo
MAJ04_zas	Czy zanotowany w badaniu po raz pierwszy przed 1 maja 2004? 1 – przed 1 maja 2004 2 – po 1 maja 2004
KRAJ_OG1	Kraje – ogólna kategoryzacja 1 – Wielka Brytania 2 – Niemcy 3 – Irlandia 4 – Włochy 5 – Hiszpania 6 – Austria 7 – Belgia 8 – Holandia 9 – Francja 10 – Grecja 11 – Szwecja 12 – pozostałe kraje UE 13 – Norwegia 14 – pozostałe kraje europejskie 15 – USA 16 – Kanada 17 – pozostałe kraje
KLM_OG1	Klasa miejscowości – ogólna kategoryzacja 0 – miasta do 100 000 1 – inne miasta 2 – wieś

Wzór karty rotacyjnej

Numer próby <i>Sample</i>	LATA I KWARTALY <i>YEARS AND QUARTERS</i>																			
	2002				2003				2004				2005				2006			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
10	x																			
11	x	x																		
12	-	x	x																	
13	-	-	x	x																
14	x	-	-	x	x															
15	x	x	-	-	x	x														
16		x	x	-	-	x	x													
17			x	x	-	-	x	x												
18				x	x	-	-	x	x											
19					x	x	-	-	x	x										
20						x	x	-	-	x	x									
21							x	x	-	-	x	x								
22								x	x	-	-	x	x							
23									x	x	-	-	x	x						
24										x	x	-	-	x	x					
25											x	x	-	-	x	x				
26												x	x	-	-	x	x			
27													x	x	-	-	x	x		
28														x	x	-	-	x	x	
29															x	x	-	-	x	x
30																x	x	-	-	x
31																	x	x	-	-
32																		x	x	-
33																			x	x
34																				x
35																				
36																				
37																				
38																				

Załącznik 2.

Tabela 7.1. Ludność Polski i migranci (15+) według wieku w wybranych krajach, %

Wiek	Polska	Wielka Brytania		Niemcy		Irlandia		USA		Włochy		Migranci ogółem	
		przed	po	przed	po	przed	po	przed	po	przed	po	przed	po
15-19	9.2	3.7	2.7	3.3	1.5	5.5	1.2	3.5	2.0	1.8	1.3	3.1	1.9
20-24	10.1	36.1	33.6	22.9	13.8	29.1	27.5	15.3	15.3	23.2	26.6	22.9	24.3
25-29	8.8	35.6	36.3	20.9	19.7	32.7	34.5	15.3	20.0	20.2	15.2	21.9	27.6
30-39	14.2	12.8	15.0	24.9	30.8	25.5	25.1	18.9	19.4	20.7	19.8	21.8	22.6
40-49	18.0	6.9	9.5	21.3	21.0	7.3	8.6	18.4	12.6	21.1	21.6	18.4	13.7
50+	39.7	4.8	2.9	6.6	13.2	0.0	3.1	28.5	31.0	13.0	15.6	11.9	9.8
Ogółem	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>Liczba</i>	<i>59,380</i>	<i>374</i>	<i>884</i>	<i>1232</i>	<i>529</i>	<i>55</i>	<i>255</i>	<i>743</i>	<i>255</i>	<i>455</i>	<i>237</i>	<i>3,842</i>	<i>2,806</i>
Mediana	54.0	25.0	26.0	30.4	34.0	26.0	27.0	38.0	35.3	31.0	32.0	30.0	28.0

Tabela 7.2. Ludność Polski i migranci (15+) według poziomu wykształcenia w wybranych krajach, %.

Kraj	Wyższe	Policealne	Średnie techniczne	Średnie ogólnokształcące	Zasadnicze zawodowe	Niższe	Ogółem	Liczba osób w próbie
Polska	11.5	2.8	19.4	9.3	26.1	30.8	100	59,380
<i>Polska 20-49</i>	<i>14.5</i>	<i>3.8</i>	<i>25.0</i>	<i>12.2</i>	<i>33.4</i>	<i>11.1</i>	<i>100</i>	<i>30,385</i>
przed akcesją								
Niemcy	8.1	2.3	23.8	11.9	45.1	8.9	100	1,232
W. Brytania	24.4	2.9	30.0	20.1	18.8	3.8	100	373
Włochy	5.3	3.9	30.9	12.9	34.8	12.2	100	457
USA	14.6	2.6	27.3	15.2	24.5	15.8	100	743
Ogółem	11.8	3.0	26.1	14.0	34.9	10.4	100	3,845
po akcesji								
Niemcy	5.7	2.8	25.8	12.6	45.4	7.7	100	531
W. Brytania	24.4	3.4	28.7	16.1	22.3	5.1	100	883
Włochy	8.1	4.7	29.7	14.4	29.2	14.0	100	236
USA	18.8	3.5	32.9	17.6	17.3	9.8	100	255
Irlandia	21.9	3.5	25.8	12.1	31.6	5.1	100	256
Ogółem	16.5	3.2	28.1	14.1	31.1	7.1	100	2,811

Źródło: BAEL

Załącznik 3.

Tabela A.1. Ubytek ludności na skutek migracji poakcesyjnej (netto) z podziałem na płeć i kategorie osiedleńcze w układzie regionalnym; % (szacunek dla okresu 1.05.2004 – 31.12.2006)

Region (województwo)	Brakująca ludność 15+ (% ogólnej liczby mieszkańców 15+)								
	ogółem			mężczyźni			kobiety		
	ogółem	miasto	wieś	ogółem	miasto	wieś	ogółem	miasto	wieś
Polska	3.3	3.1	3.5	4.4	4.3	4.7	2.2	2.1	2.4
Dolnośląskie	4.0	4.0	4.0	5.3	5.0	6.1	2.8	3.1	1.9
Kujawsko-pomorskie	4.0	3.6	4.7	5.2	4.1	6.9	2.8	3.2	2.3
Lubelskie	4.8	4.4	5.2	6.7	6.5	6.9	3.1	2.5	3.6
Lubuskie	3.7	4.3	2.7	3.6	3.9	3.1	3.8	4.6	2.2
Łódzkie	2.5	2.2	2.9	3.8	3.8	3.9	1.2	0.9	1.9
Małopolskie	3.5	3.0	4.1	5.3	4.6	6.0	1.9	1.7	2.2
Mazowieckie	1.8	1.9	1.6	2.7	2.8	2.4	0.9	1.0	0.6
Opolskie	2.6	2.2	3.1	2.9	2.7	3.0	2.3	1.6	3.2
Podkarpackie	7.2	6.9	7.4	8.8	8.6	9.0	5.7	5.3	5.9
Podlaskie	4.8	5.5	3.6	6.8	9.2	3.6	2.9	2.5	3.6
Pomorskie	2.4	2.3	2.7	4.0	3.9	4.2	1.0	0.9	1.2
Śląskie	2.1	2.3	1.3	2.5	2.7	1.8	1.8	2.0	0.8

Świętokrzyskie	6.0	6.2	5.8	8.4	10.3	6.8	3.8	2.5	5.0
Warmińsko-mazurskie	3.0	2.8	3.2	3.3	3.6	3.0	2.8	2.3	3.5
Wielkopolskie	2.2	2.5	1.8	2.8	3.1	2.5	1.6	2.0	1.0
Zachodniopomorskie	3.9	4.1	3.5	5.6	5.9	4.8	2.3	2.4	2.1

Tabela A.2. Ubytek ludności w wieku 20-24 i 25-29 lat na skutek migracji poakcesyjnej (netto) z podziałem na kategorie osiedleńcze, w układzie regionalnym; % (szacunek dla okresu 1.05.2004 – 31.12.2006)

Region (województwo)	Wiek 20-24 lata				Wiek 25-29 lat			
	ogółem	miasto (tysiące mieszkańców)		wieś	ogółem	miasto (tysiące mieszkańców)		wieś
		100+	poniżej 100			100+	poniżej 100	
Polska	8.8	7.0	9.6	9.6	9.3	8.2	10.0	9.5
Dolnośląskie	12.9	10.6	13.8	14.3	7.7	7.8	8.6	6.1
Kujawsko-pomorskie	12.8	13.0	12.4	12.9	9.1	9.5	7.2	10.2
Lubelskie	12.3	10.3	11.5	13.8	12.2	12.2	12.0	12.3
Lubuskie	13.9	17.0	18.1	12.2	6.0	7.7	5.1	6.1
Łódzkie	6.3	6.8	5.9	6.2	9.1	10.5	6.1	10.9
Małopolskie	10.9	3.7	17.3	12.5	9.8	4.3	15.4	10.5
Mazowieckie	7.2	6.9	10.3	5.3	6.3	4.4	9.4	6.4
Opolskie	6.2	[9.0] [†]	[9.0] [†]	2.7	5.4	[3.8] [†]	[3.8] [†]	7.6
Podkarpackie	17.3	11.6	12.8	21.1	16.2	8.5	13.9	18.5
Podlaskie	13.0	13.4	10.8	14.7	14.9	21.5	16.1	8.7
Pomorskie	3.7	4.5	3.3	3.4	9.2	7.0	12.2	8.1
Śląskie	6.0	6.3	5.7	5.5	6.7	9.8	3.3	4.3
Świętokrzyskie	13.0	8.9	12.6	14.6	15.5	9.4	11.8	20.0
Warmińsko-mazurskie	5.1	5.8	2.9	7.5	10.5	24.4	7.8	7.9
Wielkopolskie	2.9	[3.4] [†]	[3.4] [†]	2.2	9.2	5.0	16.7	5.0
Zachodniopomorskie	7.7	3.5	10.0	9.6	11.7	12.4	12.6	10.0

[†] średnia dla miasta